

Nataša Dmitrovič, Irena Ferlinc,
Andreja Gorše, Aleksander Vališer, Helena Zupančič

Družboslovje 9

Učbenik za 9. razred osnovne šole
Prilagojeni izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

Družboslovje 9

Učbenik za 9. razred osnovne šole
Prilagojeni izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom

Nataša Dmitrovič
Irena Ferlinc
Andreja Gorše
Aleksander Vališer
Helena Zupančič

Nataša Dmitrovič
Irena Ferlinc
Andreja Gorše
mag. Aleksander Vališer
Helena Zupančič

DRUŽBOSLOVJE 9

Učbenik za 9. razred osnovne šole
Prilagojeni izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom

Elektronski vir

Strokovni recenzenti:	mag. Milena Košak Babuder, mag. Pavla Karba, Vojko Kunaver, Igor, Lipovšek, Emilija Mrlak
Uredili:	mag. Darinka Ložar, Nina Kozinc
Lektorirala:	Alenka Kozinc
Ilustrirala:	Alenka Vuk
Fotografije:	iStock, www.wikipedia.org , www.sxc.hu , www.commons.wikimedia.org , www.photobucket.com
Zemljevidi:	Monde neuf d.o.o, commons.wikimedia.org
Oblikovanje:	Žiga Valetič
Grafična priprava:	Medium d.o.o.
Izdal:	Podatki o prvi izdaji gradiva – elektronsko gradivo na CD-ju: Zavod RS za šolstvo
Predstavnik:	mag. Gregor Mohorčič Ljubljana, 2010

Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje je na svoji 136. seji dne 21. 10. 2010 na podlagi 25. člena Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Uradni list RS, št. 115/03-ZOVFI-UPB3) in 15. člena Pravilnika o potrjevanju učbenikov (Ur. l. RS, št. 57/06) sprejel sklep št. 6130-1/2010/198 o potrditvi učbenika Družboslovje 9, učbenika za 9. razred osnovne šole – prilagojen izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom.

Učbenik je izdan s finančno podporo Ministrstva RS za šolstvo in šport.

© Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 2010

Vse pravice pridržane. Brez založnikovega pisnega dovoljenja gradiva ni dovoljeno reproducirati, kopirati ali kako drugače razširjati. Ta prepoved se nanaša tako na mehansko (fotokopiranje) kot na elektronsko (snemanje ali prepisovanje na kakršen koli pomnilniški medij) obliko reprodukcije.

UVOD	5
GEOGRAFIJA	6
1 ZEMLJA V VESOLJU	7
1.1 OBLIKA ZEMLJE	7
1.2 NEBESNA TELESNA V VESOLJU	8
1.3 VRTENJE ZEMLJE IN NJENE POSLEDICE	11
1.3.1 VRTENJE ZEMLJE OKOLI SVOJE OSI	11
1.3.2 POTOVANJE ZEMLJE OKOLI SONCA	11
1.4 RAZMERJE MED KOPNIM IN MORJEM	12
1.5 OCEANI IN NJIHOVA LEGA	13
1.6 CELINE IN NJIHOVA LEGA	15
ZDAJ ZNAM	16
2 AZIJA	17
2.1 LEGA AZIJE	18
2.2 ZNAČILNOSTI AZIJE	18
2.3 MONSUNSKO PODNEBJE	19
2.4 IZBIRNE VSEBINE (Himalaja, Rastlinski pasovi, Kulturne rastline)	20
ZDAJ ZNAM	22
3 AFRIKA	23
3.1 LEGA AFRIKE	24
3.2 ZNAČILNOSTI AFRIKE	24
3.3 REKA NIL	25
3.4 IZBIRNE VSEBINE (Gospodarstvo, Živalstvo, Prebivalstvo)	26
ZDAJ ZNAM	28
4 SEVERNA AMERIKA	29
4.1 LEGA SEVERNE AMERIKE	30
4.2 ZNAČILNOSTI SEVERNE AMERIKE	31
4.3 ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE	32
4.4 IZBIRNE VSEBINE (Prvotno prebivalstvo, Velemesta, NASA)	33
ZDAJ ZNAM	35
5 JUŽNA AMERIKA	37
5.1 LEGA JUŽNE AMERIKE	38
5.2 ZNAČILNOSTI JUŽNE AMERIKE	39
5.3 INKI	40
5.4 IZBIRNE VSEBINE (Osvajanje, Reka Amazonka, Galapagos)	41
ZDAJ ZNAM	43
6 AVSTRALIJA	45
6.1 LEGA AVSTRALIJE	46
6.2 ZNAČILNOSTI AVSTRALIJE	46
6.3 KENGURU	48
6.4 IZBIRNE VSEBINE (Aboridžini - avstralski domačini, Arteški vodnjak, Britanska kolonija)	48
ZDAJ ZNAM	50
7 ANTARKTIKA	51
7.1 LEGA ANTARTIKE	52
7.2 ZNAČILNOSTI ANTARKTIKE	53
7.3 IZBIRNE VSEBINE (Odkrivanje Južnega tečaja, Svetovni sklad za naravo)	54
ZDAJ ZNAM	55
8 TOPLOTNI PASOVI	57
8.1 VROČI PAS	58
8.2 SUBTROPSKI PAS	59
8.3 ZMerno TOPLI PAS	59
8.4 SUBPOLARNI PAS	60
8.5 MRZLI PAS	61
ZDAJ ZNAM	62
9 LJUDSTVA SVETA	63
ZDAJ ZNAM	64
10 JEZIKOVNE SKUPINE	65
11 GOSTOTA POSELITVE	66
12 RODNOST IN SMRTNOST	67
13 PROBLEMI SODOBNEGA SVETA	68
13.1 IZBIRNE VSEBINE (Lakota, Naravne nesreče, Vojna)	69

ZGODOVINA	72
1 SLOVENC V 1. SVETOVNI VOJNI	73
1.1 SVET PRED IZBRUHO 1. SVETOVNE VOJNE	73
1.2 VZROKI ZA 1. SVETOVNO VOJNO	74
1.3 POZICIJSKA VOJNA	75
1.4 SLOVENC V 1. SVETOVNI VOJNI	77
1.5 SOŠKA FRONTA	77
1.6 KONEC 1. SVETOVNE VOJNE	78
1.7 POSLEDICE VOJNE	78
1.8 MIROVNA KONFERENCA V PARIZU	79
1.9 NASTANEK KRALJEVINE SHS	80
1.10 BOJI ZA SEVERNO MEJO	81
1.11 DOLOČANJE ZAHODNE MEJE	81
1.12 DOLOČANJE SEVEROVZHODNE MEJE	82
ZDAJ ZNAM	83
ČASOVNA PUŠČICA	84
2 MED OBEMA VOJNAMA	85
2.1 SVET PO 1. SVETOVNI VOJNI	85
2.2 GOSPODARSKA KRIZA	87
2.3 VZPON FAŠIZMA IN NASTANEK TOTALITARNIH REŽIMOV	88
2.3.1 STALINIZEM	88
2.3.2 FAŠIZEM	89
2.3.3 NACIZEM	90
2.4 ŽIVLJENJE SLOVENCEV MED OBEMA VOJNAMA	91
2.5 SLOVENSKA MANJŠINA V AVSTRIJI, ITALIJI IN NA MADŽARSKEM	93
2.5.1 SLOVENC V AVSTRIJI	93
2.5.2 SLOVENC V ITALIJI	93
2.5.3 SLOVENC NA MADŽARSKEM	94
ZDAJ ZNAM	94
ČASOVNA PUŠČICA	95
3 2. SVETOVNA VOJNA	97
3.1 ZAČETEK 2. SVETOVNE VOJNE	97
3.2 VOJNA ZAJAME VES SVET	99
3.3 OKUPIRANA EVROPA	100
3.4 KONEC VOJNE	101
3.5 SLOVENC MED 2. SVETOVNO VOJNO	103
ZDAJ ZNAM	105
ČASOVNA PUŠČICA	106
4 SVET PO 2. SVETOVNI VOJNI	107
4.1 SLOVENC PO 2. SVETOVNI VOJNI	108
4.2 SLOVENC V DRUGI JUGOSLAVIJI	109
4.3 OSAMOSVAJANJE SLOVENIJE IN RAGLASITEV SAMOSTOJNOSTI	111
4.4 SAMOSTOJNA SLOVENIJA	112
4.5 DRŽAVNI SIMBOLI	113
ZDAJ ZNAM	114
ČASOVNA PUŠČICA	115
DRŽAVLJANSKA VZGOJA IN ETIKA	116
1 ŽIVLJENJE V SKUPNOSTI	117
1.1 DRŽAVA, DRŽAVLJANSTVO, DEMOKRACIJA	123
ZDAJ ZNAM	128
2 DRUŽINA	129
2.1 NASILJE V DRUŽINI	137
ZDAJ ZNAM	139
3 VZORNIKI IN AVTORITETE	141
ZDAJ ZNAM	144
4 MEDIJI	145
ZDAJ ZNAM	150
5 GENERACIJE IN KULTURE	151
ZDAJ ZNAM	154
6 POKLIC IN DELO	155
ZDAJ ZNAM	160
7 DRUŽBA PRIHODNOSTI	161
ZDAJ ZNAM	169
8 IZBIRNE VSEBINE	171
(Odnosi med spoloma, Oblike odvisnosti, zasvojenosti, Izobraževanje, Medosebni odnosi v šoli, Nasilje med vrstniki, Prosti čas, Oblike družabnosti (bonton), Marginalne (obstranske) skupnost, Odnos do težko bolnih in oviranih v razvoju, Vere in verovanja, krščanstvo, Slovenija v združenih Evropi.)	

Dragi učenci!

Pred vami je učbenik Družboslovje 9. Vsebine v njem so razdeljena na tri področja: geografijo, zgodovino in etiko.

V geografskem delu se boste naučili najosnovnejših zakonitosti položaja in gibanja Zemlje v vesolju. Postopoma boste spoznavali svet: značilnosti celin, narodov in kultur.

Zgodovinski del vam bo približal svetovno zgodovino in zgodovino slovenskega naroda. Pogledali bomo v čas od prve svetovne vojne do osamosvojitve Slovenije.

Državljanstva vzgoja in etika je novo področje v predmetu družboslovje. Vsebine so razdeljene na obvezne in izbirne. Obvezne vsebine govorijo o odnosih med ljudmi, državljanstvu, demokraciji in drugih rečeh v vsakdanjem življenju: življenje v skupnosti, vpliv medijev, kako pridemo do poklica ... izbirne vsebine pa govorijo o sodobnih problemih v naši družbi.

V učbeniku vas čakajo številne dejavnosti, s katerimi boste utrdili na novo pridobljeno znanje. Vsaka naloga ima natančna navodila. Upoštevajte jih.

V učbeniku se boš srečal tudi z majhnimi sličicami. Naj vam pojasnimo, kaj pomenijo.

Ta slička označuje številne dejavnosti in naloge, ki vas čakajo v učbeniku. Z njimi boste sami prišli do mnogih odgovorov in rešitev. Včasih boste morali pobrskati po knjigah in internetu.

Ta slička je znak za slovarček. V njem so razloženi novi neznani pojmi.

V rubriki

ALI VEŠ, da ...

smo pripravili razne zanimivosti, ki bodo širile vaše znanje.

V učbenik ne vpisujte ničesar, da ga bodo lahko za vami uporabljali še drugi.

Želimo vam uspešno delo,
avtorji

1.1 | OBLIKA ZEMLJE

V razredu sestavite naše osončje. Uporabite svojo domišljijo.

Kakšne oblike je po tvojem mnenju Zemlja? Pogovorite se o tem v razredu.

Zemlja je eno od osmih velikih, skoraj okroglih teles, ki se gibljejo okoli Sonca. Ta telesa so planeti. Zemlja naj bi nastala pred več milijardami let. Danes jo obdaja plast plinov, ki jo imenujemo **ozračje** ali **atmosfera**.

Zemljino površje so geografi razdelili na:

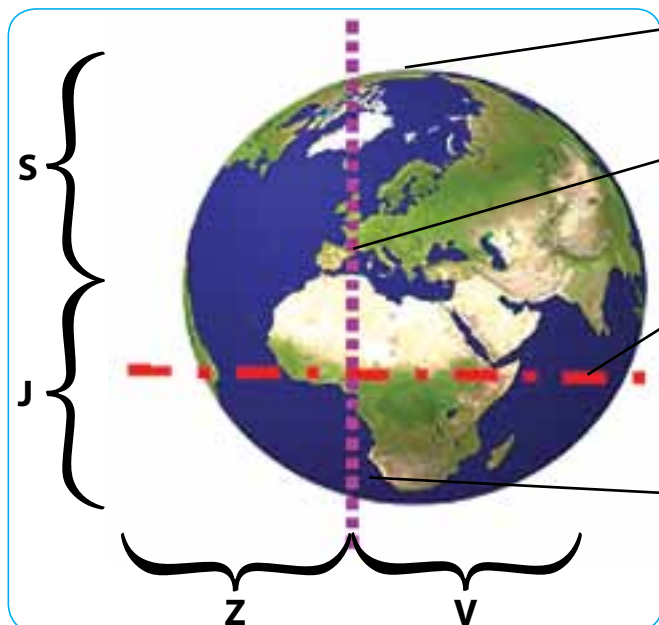
- severno poloblo,
- južno poloblo,
- vzhodno poloblo,
- zahodno poloblo.

ALI VEŠ, da ...

zemlja na tečajih ni popolna krogla, temveč je zaradi vrtenja malo sploščena? Podobno, kot če bi žogo z obema rokama malo stisnili.

Ugotovi, ali Slovenija leži na severni ali na južni polobli. Pomagaj si z zemljevidom ali atlasom.

Zemlja, S - in J - tečaj

S-tečaj je točka na skrajnem severu, skozi katero gre zemeljska os.

Začetni poldnevnik gre skozi kraj Greenwich pri Londonu in je izhodišče za merjenje zemljepisne dolžine.

Ekvator je krožnica na zemeljski površini, ki deli Zemljo na severno in južno poloblo.

J-tečaj je točka na skrajnem jugu, skozi katero gre zemeljska os.

Okoli zemlje so označili črto, ki jo imenujemo **ekvator**. Severno od ekvatorja je severna polobla. Južno od ekvatorja je južna polobla. Skrajni točki na severu in jugu površine so poimenovali **severni** in **južni tečaj**. Za pravilno štetje dni so določili tudi začetni poldnevnik.

Kako naredimo zemljevid, si oglej na svetovnem spletu: Okoli sveta – ponazoritve: <http://www.modrijan.si/gradivo/modrijan/egradiva/index.html>

1.2 | NEBESNA TELESA V VESOLJU

Če pogledamo v jasno poletno nebo, vidimo na milijone zvezd. Te zvezde so podobne našemu Soncu. Tudi Sonce je zvezda. Vsaka zvezda ima svoje planete.

Ena zvezda s svojimi planeti tvori eno osončje. V vesolju je veliko osončij. Ko gledamo v nebo z Zemlje, si težko predstavljamo, kako neskončno veliko je vesolje.

OSONČJE – je sestavljeno iz sonca in planetov, ki krožijo okoli Sonca.

ZEMLJA – je verjetno edini planet v našem Osončju, na katerem je življenje.

Okoli našega Sonca kroži osem planetov po naslednjem vrstnem redu:

- **Merkur, Venera, Zemlja, Mars, Jupiter, Saturn, Uran, Neptun.**

Vesolje

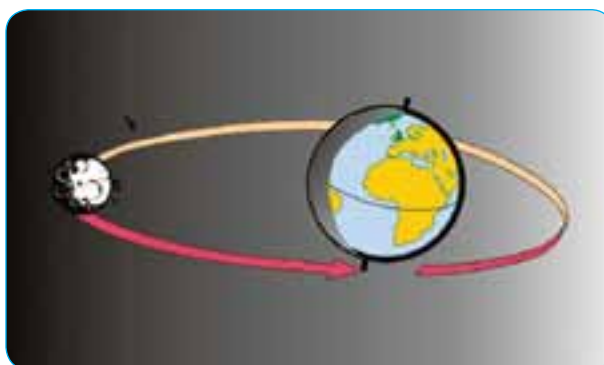
Naše osončje

Planeti so sestavljeni iz kamnin, kovin in mešanic plinov. Med seboj se razlikujejo po temperaturi na površini. Okoli Sonca krožijo v isti smeri po navidezni poti v obliki elipse. Poleg tega se planeti še sami vrtijo. Planeti nimajo lastne svetlobe, zato odbijajo Sončevo svetlobo.

Okoli Zemlje kroži **naravni satelit**, ki ga imenujemo **Luna**. Na nebu jo vidimo večinoma le ponoči, in to le toliko, kolikor jo osvetljuje Sonce.

Luna z Zemlje

Kroženje Lune okoli Zemlje

ALI VEŠ, da ...

je razdalja med Soncem in Zemljo 150 milijonov kilometrov? Če bi se tja peljali z avtomobilom, ki bi vozil s hitrostjo 100 km/h, bi potrebovali 171 let.

Komet (repatica) je majhno nebesno telo, ki je sestavljeno pretežno iz ledu. Skoraj vsa teža kometa je v jedru. Jedro je sestavljeno iz delcev kamnja in primesi, ki so med seboj povezani z ledom. Ko se komet približa Soncu, se led spremeni v plinast oblak. Na Zemlji ga vidimo kot svetel, dolg rep. Najbolj znan komet je Halleyjev komet, ki se na nebu pojavi vsakih 76 let.

Komet

Meteorit je kamnit ali kovinski del snovi, ki pade na zemeljsko površje iz vesolja. V povprečju je njegova hitrostjo do 70 km/s. Navadno ne naredi kraterjev in ne povzroči eksplozije, ker se njegova hitrost pri padanju močno zmanjša.

Meteorit

Meteor ali utrinek je svetla sled, ki jo vidimo, ko meteorit vstopi v Zemljino ozračje. Ob tem doseže visoko hitrost. Zaradi trenja se za meteorjem vije svetla sled. Kadar meteorit ne zgori do površja Zemlje, udari vanjo in nastane meteorski krater. V jasnih nočeh lahko vidimo od 50 do 100 utrinkov.

Meteor

ALI VEŠ, da ...

je zadnji večji meteorit padel na Zemljo leta 1947? Padel je v Sibirijo (Rusija). Težek je bil 70 000 kg. Za njim se je vlekel 32 km dolg dim. Največji krater je bil globok 6 m.

KRATER – luknja v zemelji, ki jo povzroči meteor, ko pade na zemljo.

Krater

1.3 | VR TENJE ZEMLJE IN NJENE POSLEDICE

Koloko letnih časov imamo v Sloveniji? S sošolci se pogovori o menjavanju letnih časov in zapiši zanimive ugotovitve.

1.3.1 | VR TENJE ZEMLJE OKOLI SVOJE OSI

Zemlja je podobna ogromni vrtavki, ki se vrti okoli svoje osi. En obrat napravi v enem dnevu ali 24 urah. Vrti se od zahoda proti vzhodu.

Glede na to, kako je Zemlja obrnjena, ločimo **dan** in **noč**. Kadar je Zemlja pod nami obrnjena proti Soncu, je nebo bleščeče. Takrat je dan. Kadar je Zemlja pod nami obrnjena stran od Sonca, postane nebo temno in je noč. Dan in noč se menjata.

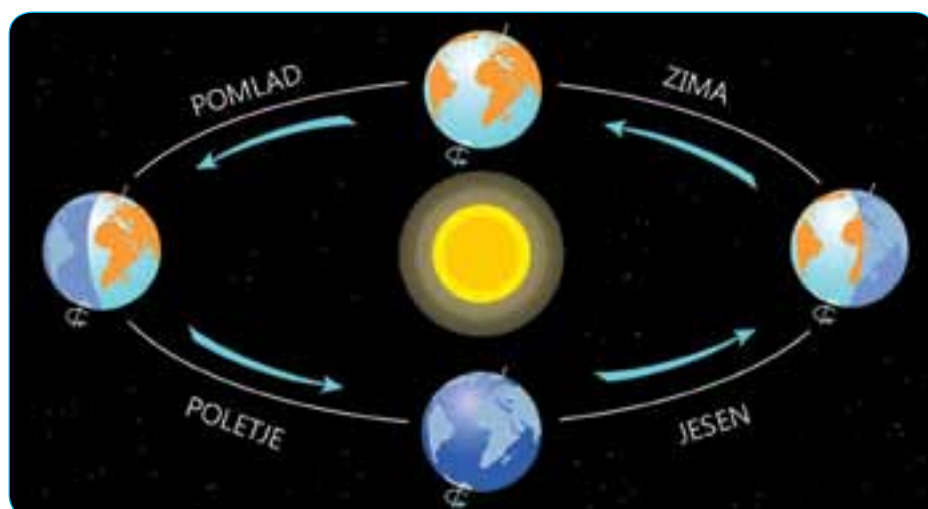
1.3.2 | POTOVANJE ZEMLJE OKOLI SONCA

Poleg tega, da se Zemlja vrti okoli svoje osi, kroži tudi okoli Sonca. Potuje po navidezni tirnici, ki ji pravimo elipsa. Sonce je v sredini elipse, zato Zemlja ni vedno enako oddaljena od Sonca. Za eno pot okoli Sonca Zemlja potrebuje **eno leto** ali točno 365 dni, 5 ur, 48 minut in 46 sekund.

Ko zemlja kroži okoli sonca, ni zmeraj postavljena naravnost, temveč je pozimi in poleti malo nagnjena postrani proti Soncu. Zato se spreminja dolžina dneva in zato imamo tudi letne čase.

Katere letne čase poznaš? V katerem letnem času so v Sloveniji dnevi najdaljši in v katerem letnem času so najkrajši? V 8. razredu si slišal za polarni dan in polarno noč. Opiši, kaj je polarni dan in polarna noč.

Kroženje Zemlje okoli Sonca

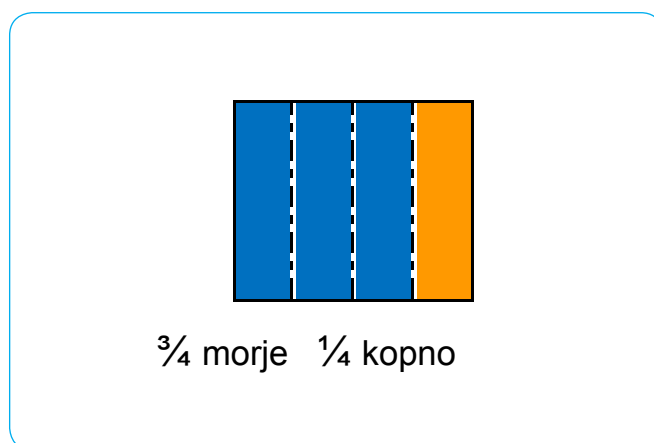
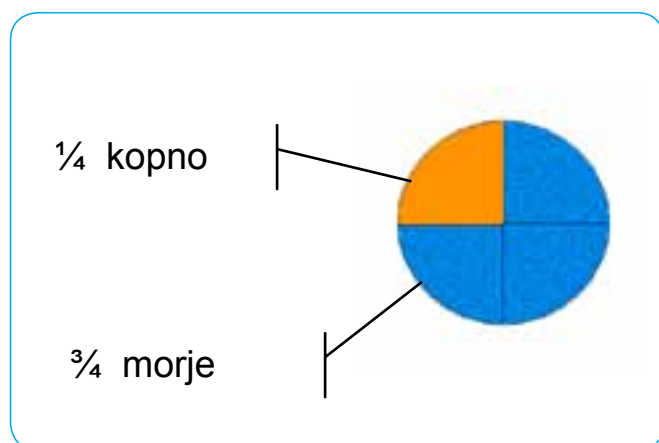
1.4 | RAZMERJE MED KOPNIM IN MORJEM

Zemlja je iz vesolja videti kot velika modra krogla. Modra je zato, ker je na Zemlji veliko več morja kakor kopnega. To opazimo tudi na globusu.

Globus s šestih različnih strani

Skoraj tri četrtine površine zavzema morje. Kopnega pa je le za četrtno. Vsa morja na Zemlji so med seboj povezana. Na severni polobli je več kopnega kot morja.

Prikaz razmerja med kopnim in morjem

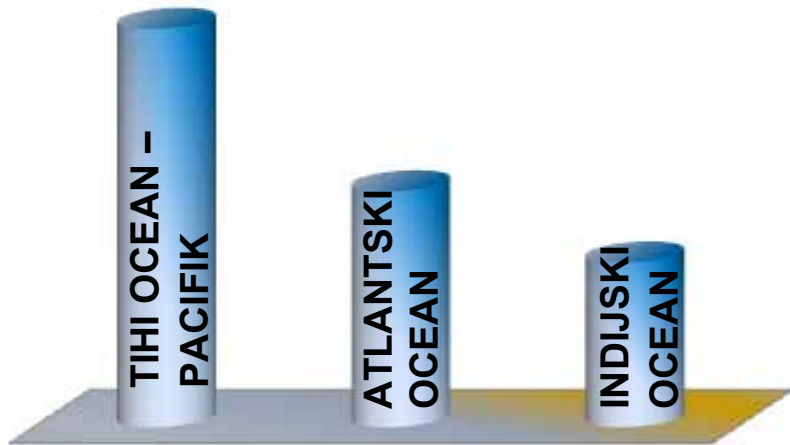

Celine in oceani

1.5 | OCEANI IN NJIHOVA LEGA

Vse svetovno morje je sestavljeno iz oceanov. Poznamo tri velike oceane:

- **Tihi ocean**, ki mu rečemo tudi **Pacifik**,
- **Atlantski ocean** ali **Atlantik**,
- **Indijski ocean**;

ALI VEŠ, da ...
je v oceanih kar
97 odstotkov vse
vode na svetu?

Oceani po velikosti

V zvezek nariši razpredelnico. Vanjo razvrsti oceane po velikosti.
Pomagaj si z zgornjo sliko.

Ponovi, kaj si se naučil o oceanih. Koliko oceanov je na Zemlji? Kateri je največji in kateri najmanjši? Pokaži oceane na zemljevidu.
Kateri ocean je ob obalah Zahodne Evrope?

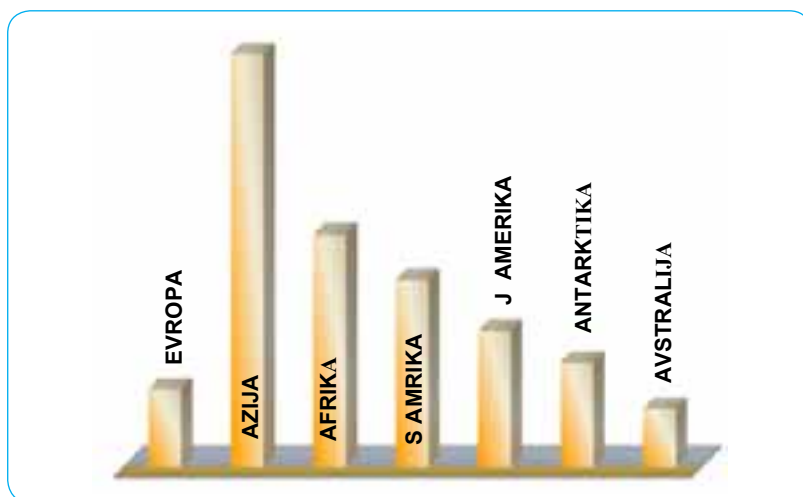
Zemljevid oceanov

1.6 | CELINE IN NJIHOVA LEGA

Na Zemlji je tudi kopno. Velike površine kopnega imenujemo **celina** ali **kontinent**. Na Zemlji je sedem **celin** ali kontinentov:

- **Evropa,**
- **Azija,**
- **Afrika,**
- **Severna Amerika,**
- **Južna Amerika,**
- **Avstralija,**
- **Antarktika.**

Celine po velikosti

Ponovi, kar si se letos naučil o celinah. Koliko celin poznamo? Na kateri celini je Slovenija? Pokaži celine na zemljevidu.

Več o razporeditvi celin in oceanov poišči na spletni strani:
<http://www.modrijan.si/gradivo/modrijan/egradiva/index.html>

Zemljevid celin

ZDAJ ZNAM

Zemlja je **planet**, ki kroži okoli Sonca. Iz vesolja je videti kot velika modra krogla. Na njej je veliko več morja kakor kopnega.

Kopno je razdeljeno na **celine** ali **kontinente**. Imamo sedem različno velikih celin: Evropa, Azija, Afrika, Severna Amerika, Južna Amerika, Avstralija in Antarktika.

Med celinami so velika morja in **oceani**. V oceanih je združeno veliko morij. Poznamo tri oceane: Tihi ocean ali Pacifik, Atlantski ocean ali Atlantik in Indijski ocean.

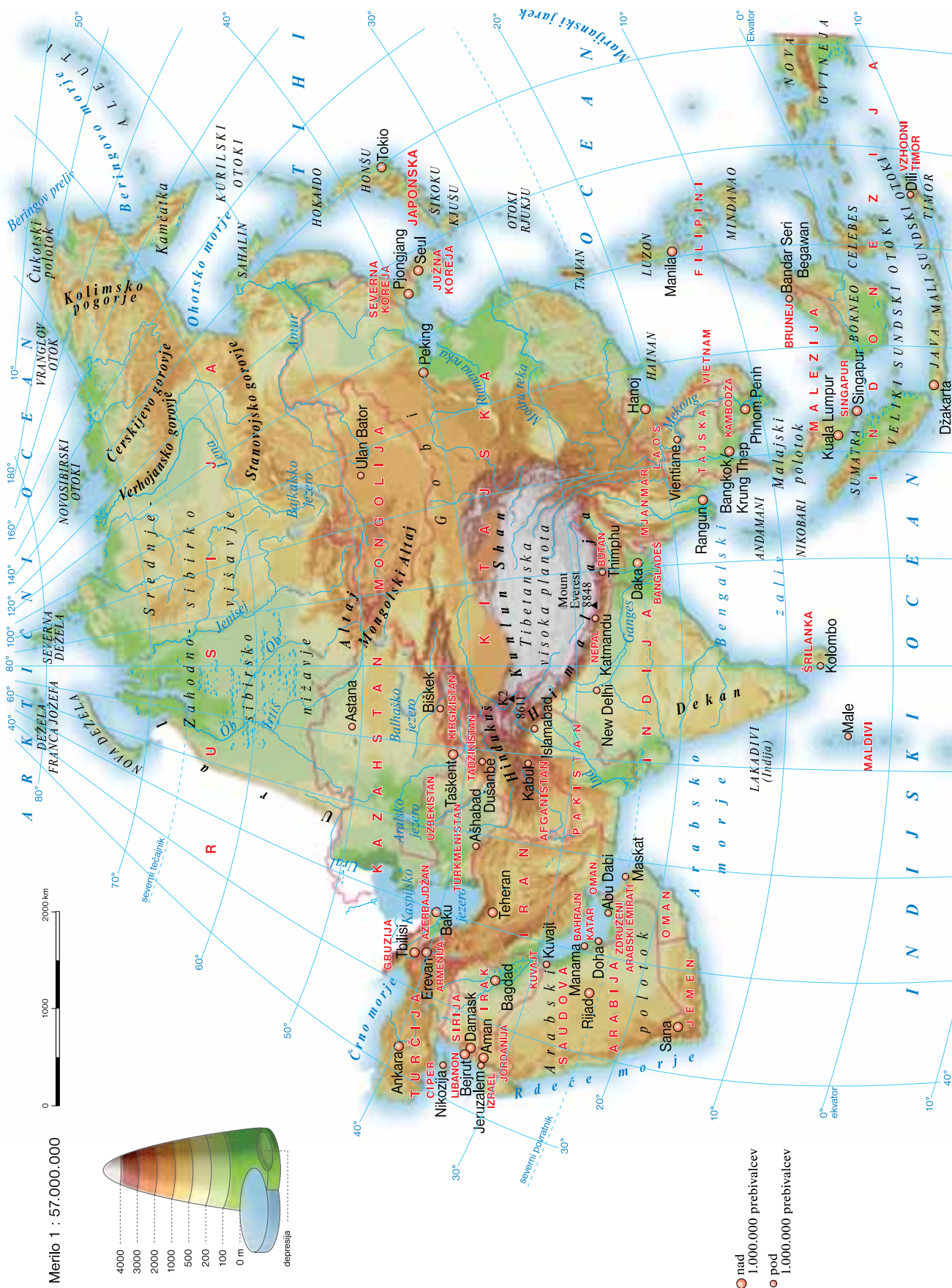
Sonce je podobna **zvezda** kot tiste, ki jih vidimo na nebu. Sonce je zvezda zato, ker ima lastno svetlobo.

Okoli Sonca krožijo **planeti**: Merkur, Venera, Zemlja, Mars, Jupiter, Saturn, Uran in Neptun. Planeti nimajo lastne svetlobe. Okoli Zemlje kroži naravni satelit Luna.

Zemlja se **vrtili okoli svoje osi** kakor vrtavka. En obrat napravi v 24 urah. Glede na to, kako je Zemlja obrnjena k Soncu, ima **dan** ali **noč**.

Poleg tega, da se Zemlja vrtili okoli svoje osi, **kroži tudi okoli Sonca**. Za eno pot okoli Sonca Zemlja potrebuje **eno leto**. Ker je Zemljina os nagnjena, imamo letne čase.

2. AZIJA

2.1 | LEGA AZIJE

Azija je največja celina na svetu. Obsega skoraj tretjino vsega kopnega na Zemlji. Od Evrope je štirikrat večja. Skoraj v celoti je na severni polobli.

Meja z Evropo poteka:

- po gorovju Ural,
- po Kaspijskem jezeru,
- čez Kavkaz in Črno morje,
- skozi ožini Bospor in Dardanele.

V 8. razredu ste se učili o Evropi. Ali se še spomniš, kje teče meja med Evropo in Azijo? Ponovi.

Na zahodu loči Azijo od Afrike Sueški prekop.

Na vzhodu je meja med Azijo in Ameriko Beringov preliv in Tihi ocean.

Indonezijsko otočje se kot kakšen most razteza med Azijo in Avstralijo.

Azijo oblivajo Severno ledeno morje, Tihi ocean, Indijski ocean in Rdeče morje.

Azija: Sueški prekop

Azija: Indonezija

2.2 | ZNAČILNOSTI AZIJE

V knjižnici si izposodi več številk revije Planinski vestnik in poišči članke, ki govorijo o slovenskih odpravah v Himalajo.

Azija je zelo velika celina, zato ima značilnosti, ki jih drugod ni. Včasih rečemo, da je Azija celina nasprotij.

Azija tako ima:

- najvišje gorovje na svetu (Himalaja), v morjih pa največje globine (tudi 10 kilometrov globoke),
- velikanske puščave in obsežna območja rodovitne zemlje,
- najbolj mrzle in zelo vroče kraje na svetu,
- zelo revne in gospodarsko najbolj razvite in bogate države,
- zelo suhe predele in take z veliko dežja,
- območja, kjer je poseljenost ljudi zelo gosta, pa tudi predele, ki so skoraj nenaseljeni,
- zelo velike in nekaj majhnih držav,
- najvišjo točko na svetu (Mount Everest, 8848 m nad morjem).

Mount Everest

Kitajski zid

2.3 | MONSUNSKO PODNEBJE

Ves južni in jugovzhodni del Azije ter vzhodna Kitajska imajo **monsunsko podnebje**. Ime je dobilo ime po vetrovih – **monsunih**. Pozimi je hud mraz nad osrednjo in severno Azijo, nad južnim in vzhodnim morjem pa je precej bolj toplo. Zato prodira hladen zrak iz notranjosti proti morju. Tako nastane zimski monsun. Poletje je v notranjosti Azije vroče, nad morji pa hladnejše. Tako pihajo poleti vlažni vetrovi z morja proti kopnemu. Ker so polni vlage, oddajajo velike količine padavin v obliki dežja in hudih nalivov. Med obema monsunoma je čas »večne pomladi«.

Na zemljevidu poišči najglobljo točko v morju – Marianski jarek – in preberi globino, ter poglej, s katero barvo je označena.

Monsun

2.4 | IZBIRNE VSEBINE

V poglavju si izberi določeno temo in jo podrobneje predelaj. Podatke poišči v knjigah, enciklopedijah, učbenikih, na svetovnem spletu. Izdelaš lahko tudi plakat ali elektronsko prosojnico.

HIMALAJA je 2400 km dolga gorska veriga z mnogimi osematisočaki, na katere so se povzpele že številne odprave. 26 vrhov je visokih 6720 m ali več. Velikanski ledeniki, redek zrak in hitre spremembe vremena, divji viharji in plazovi zahtevajo zelo dobre priprave in izkušene alpiniste. Zato se je šele leta 1953 posrečilo dvema plezalcema osvojiti vrh sveta.

Himalaja

RASTLINSKI PASOVI

Azija je zelo velika celina, zato ima različna podnebja. Ta so vplivala na nastanek rastlinskih pasov. Od severa proti jugu se vrstijo: tundre, tajge, stepe in puščave ter vlažni tropski gozd.

Tundra

Stepa

Puščava v Aziji

KULTURNE RASTLINE

Iz Azije izhaja vrsta kulturnih rastlin, ki jih človek goji za svojo prehrano ali kot surovino za nadaljnjo predelavo.

Najpomembnejše kulturne rastline so: riž, čajevec, soja, gumijevac, bambus in začimbe (cimet, poper, ingver, muškatni orešek, nageljnovе žbice in druge).

Čajevec

Začimbe

Kavčuk ali gumijevac

Riževa polja

ZDAJ ZNAM

Azija je največja celina na svetu. Pokriva skoraj tretjino vsega kopnega. Skoraj vsa je na severni polobli.

Meja z Evropo poteka po gorovju Ural, po Kaspijskem jezeru, čez Kavkaz in Črno morje, skozi ožini Bospor in Dardanele.

Azijo oblivajo Severno ledeno morje, Tihi ocean, Indijski ocean in Rdeče morje.

V Aziji je najvišje gorovje na svetu – Himalaja. Tam je tudi najvišja gora na svetu Mount Everest.

Azija ima zelo različno podnebje: od najbolj mrzlih krajev na severu do zelo vročih na jugu.

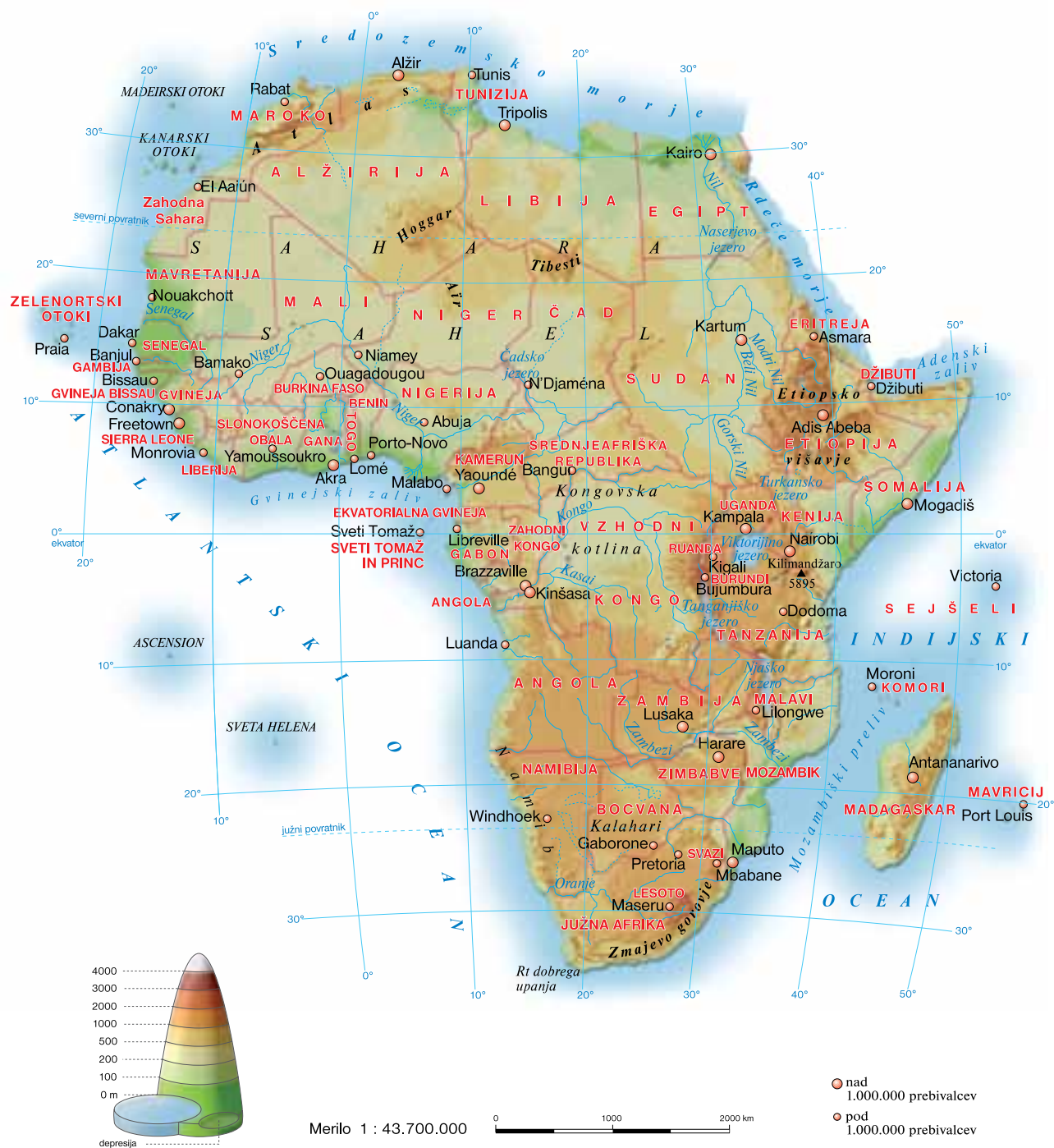
Azija ima puščave in tudi zelo rodovitna območja.

Nekatere države v Aziji so najbogatejše na svetu (Japonska, Kitajska, Južna Koreja), druge pa spadajo med najrevnejše države na svetu (Bangladeš, Nepal, Butan).

Indija in Kitajska sta državi z največ prebivalstva na svetu.

3. AFRIKA

23

3.1 | LEGA AFRIKE

Znan popotnik, Tomo Križnar, je precej časa preživel tudi v Afriki. Tam je navezal prijateljske vezi z ljudmi. Poišči katero od njegovih knjig ali pa si oglej film, ki govori o Darfurju.

Afrika je druga največja celina na svetu. Kar trikrat je večja od Evrope.
Pretežni del Afrike je v vročem pasu.
Od Evrope jo loči Gibraltarski preliv in Sredozemsko morje.
Od Azije jo loči Rdeče morje.
Na zahodu Afriko obliva Atlantski ocean, na vzhodu pa Indijski ocean.

Piramide

3.2 | ZNAČILNOSTI AFRIKE

Na zemljevidu z vrvico izmeri dolžino poti od Kopra do Bombaya v Indiji, enkrat skozi Sueški prekop, drugič okoli Afrike. Ali bi se strinjal s trditvijo, da je Sueški prekop močno skrajšal pot iz Evrope do Azije? Poskušaj to utemeljiti.

Afrika je celina suhih puščav in tropskih deževnih gozdov. Podnebje in rastlinstvo se v Afriki spreminjata od ekvatorja proti severu in proti jugu.

Tako ima:

- različne rastlinske pasove (savane, stepe in puščave, sredozemsko rastlinstvo, tropski deževni gozd),
- veliko vrst gojenih tropskih rastlin (kakavovec, kavovec, kavčukovec, datljevce, bananovec, kruhovec ...),
- Saharo, ki je največja, najbolj vroča in suha med vsemi vročimi puščavami na svetu,
- bogato kulturno dediščino (piramide, mumije, sfinge ...),
- pester živalski svet (afriški slon, nilski konj, tigri, levi, žirafe, kamele, afriški piton, opice ...),
- veliko rudnega bogastva (zlato, diamanti, železova ruda, baker),
- največ revnih ljudi. Revščino povečujejo še naravne nesreče (poplave, suše), vojne in padec cen različnih surovin.

Sahara

ALI VEŠ, da ...

Viktorijino jezero spada med največja jezera na svetu (tretje po velikosti)?

ALI VEŠ, da ...

je **Sahara** največja puščava na svetu? Vanjo bi spravili 400 Slovenij.

3.3 | REKA NIL

Na zemljevidu Afrike poišči reko Nil.

Nil je najdaljša reka na svetu. Dolga je 6671 kilometrov. Nil nastane, ko se zlijeta Beli in Modri Nil. Nato si utira pot skozi puščavo na sever proti Sredozemskemu morju. Nil je ena najpomembnejših rek v Afriki. S svojo vodo spreminja puščavo v rodovitno zemljo, saj namaka številna polja. Zato večina ljudi v Egiptu živi v ozkem rodovitnem pasu ob reki.

Reka Nil

Nil je bil vir življenja že za prebivalce v **starem Egiptu** v času faraonov. Stari Egipt je bil močna država v dolini Nila. Nil je vsako leto poplaval. Ko se je umaknil, je pustil na poljih plodno blato, v katerega so sejali in sadili. Pridelek je bil obilen. Tako je bil stari Egipt že več tisoč let pred našim štetjem močna država z visoko kulturo. Vladarju so rekli faraon.

3.4 | IZBIRNE VSEBINE

V tem poglavju si izberi določeno temo in jo podrobneje predelaj. Podatke poišči v knjigah, enciklopedijah, učbenikih, na svetovnem spletu. Izdelaj lahko tudi plakat ali elektronsko prosojnico.

GOSPODARSTVO

Večina Afričanov se preživlja z obdelovanjem polj. Zemlje marsikje ne orjejo, ampak jo prekopavajo z motikami.

Pridelujejo razne vrste prosa, riž in gomolje. Vedno bolj pogosto gojijo plantažne rastline, kot so kakavovec, kavovec in kavčukovec. Imajo tudi nasade arašidov, bananovcev in ananasa. V vzhodni Afriki so velika polja bombaža, v sredozemske dežele pa izvažajo veliko pomaranč in zgodnje zelenjave.

Iskanje zlata

Delo na polju

Kakavovec

ŽIVALSTVO

Živalstvo se je prilagodilo podnebjju in rastlinstvu. V vlažnem tropskem gozdu živijo raznovrstni ptiči, metulji, žabe in kače. Tu najdemo tudi različne vrste opic. Savana je domovina znanih afriških živali: levov, žiraf, zeber, antilop, slonov, nosorogov ... V puščavah in stepah najdemo miši, kače, lisice, kamele ...

Levinja

Nilski konj

PREBIVALSTVO

Afrika je redko naseljena celina. Gosteje so naseljena le namakalna območja ob Nilu, rudarska področja, obalni svet in okolica velikih mest. V severni Afriki prevladujejo Arabci, v srednji in južni Afriki pa žive številna temnopolta ljudstva. Belcev je v Afriki malo. Priselili so se v Južnoafriško republiko, ker je tam ugodnejše podnebje. V zahodni in južni Afriki živi nekaj priseljencev iz Azije.

Masaji

Nomadi

ZDAJ ZNAM

Afrika je druga največja celina.

Od Evrope jo loči Gibraltarski preliv in Sredozemsko morje. Od Azije pa jo loči Rdeče morje.

Na zahodu obliva Afriko Atlantski ocean, na vzhodu pa Indijski ocean. Čez celino poteka ekvator.

*V Afriki je največja, najbolj suha in najbolj vroča puščava na svetu, **Sahara**. Afrika je zelo bogata z **rudninami** (zlato, diamanti, železova ruda, baker). Prav tako ima zelo pester **živalski svet** (sloni, levi, tigri, žirafe, opice, kače). Žal pa je Afrika tudi **najrevnejša celina**. Revščino povečujejo še vojne in bolezni.*

*Na severu Afrike teče druga najdaljša reka na svetu, **Nil**. Ob njem je zelo rodovitna zemlja. Zato so se ob njen naselile že najstarejše civilizacije – stari Egipčani. Njihov vladar je bil faraon.*

4. SEVERNA AMERIKA

29

4.1 | LEGA SEVERNE AMERIKE

Ali morda veš, kdo so bili prvi prebivalci Severne Amerike? Kako se imenujejo?

V knjižnici imajo gotovo kakšno knjigo o njih.

Cela Severna Amerika leži na severni polobli. Večji del ozemlja je v severnem zmerno toplem pasu, manjši del ozemlja na severu pa v severnem hladnem pasu.

Na severozahodu jo od Azije loči le Beringov preliv.

Od Evrope jo loči Atlantski ocean.

Severno Ameriko oblivajo: Tihi ocean ali Pacifik, Atlantski ocean in Severno Ledeno morje.

Nacionalni park v ZDA

Reka Misisipi je najdaljša reka v Severni Ameriki. Dolga je 3730 km. Poišči jo na zemljevidu Severne Amerike. Ali veš, kateri slovenski plavalec je preplaval to reko?

Na zemljevidu Severne Amerike poišči Mehiški zaliv.

Aprila leta 2010 se je tam zgodila huda ekološka nesreča.

Pozanimaj se, kaj se je zgodilo.

4.2 | ZNAČILNOSTI SEVERNE AMERIKE

Severno Ameriko oblivajo: Tihi ocean ali Pacifik, Atlantski ocean in Severno Ledeno morje.

New York

Niagarski slapovi

ALI VEŠ, da ...

so leta 1867 ZDA kupile **Aljasko** od Rusov za malo več kot 7 milijonov ameriških dolarjev? Šele kasneje se je pokazalo, kako ugodna kupčija je bila to za ZDA, saj je Aljaska zelo bogata z rudami, predvsem z zlatom. Tam so odkrili tudi velike zaloge nafte.

Na zemljevidu Severne Amerike poišči, kje je meja med ZDA in Kanado.

V Severni Ameriki najdemo:

- ZDA in Kanado, ki sta vodilni gospodarski sili na svetu,
- veliko narodnih parkov (Yellowstone, Veliki kanjon ...),
- vsako leto veliko število močnih orkanov ali hurikanov, ki dosežejo hitrost nad 120 km/h in povzročajo veliko škode,
- rezervate, v katerih živijo prvotni prebivalci – Indijanci,
- Grenlandijo, ki je največji otok na svetu,
- Niagarske slapove, ki padajo čez 60 metrov visok skalni prag. Ležijo na meji med Kanado in ZDA.

4.3 | ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE

ZDA pridelajo veliko bombaža. Po vsem svetu so se razširila njihova oblačila, zlasti hlače iz močnega bombažnega platna. Postala so vsakdanja modna oblačila. Kako se imenujejo hlače iz tega blaga?

Združene države Amerike (ZDA) sestavlja 50 zveznih držav. Dve zvezni državi se ne "držita" sklenjenega ozemlja ZDA. To sta Aljaska na severu in Havaji v Tihem oceanu. Prestolnica in sedež vlade je v mestu Washington. Predsednik ZDA živi v Beli hiši.

Kanada

ALI VEŠ, da ...

v ZDA živi več kot **30 milijonov črncev**, ki jim rečemo Afroameričani? Večinoma so potomci sužnjev, ki so jih v letih 1619 do 1808 prisilno pripeljali iz Afrike. Največ črncev je živel na jugu, kjer so garali na plantažah sladkornega trsa, tobaka in bombaža.

Afroameričanka

ZDA so največja gospodarska in politična sila na svetu. Gospodarstvo ZDA je močno zaradi naravnega in rudnega bogastva: velike zaloge vodne energije, nafte, plina, premoga, železove in drugih rud. V prejšnjem stoletju sta bili najpomembnejši železarska in jeklarska industrija, ki sta proizvajali surovine za industrijo motornih vozil in kmetijskih strojev. Tovarnarji so uvajali množično proizvodnjo. Po drugi svetovni vojni so se začele uveljavljati nove industrije, kot so kemična, prehrabna, letalska in vesoljska, elektrotehnična in računalniška industrija.

4.4 | IZBIRNE VSEBINE

V tem poglavju si izberi določeno temo in jo podrobneje predelaj. Podatke poišči v knjigah, enciklopedijah, učbenikih, na svetovnem spletu. Izdelaj lahko tudi plakat ali elektronsko prosojnico.

PRVOTNI PREBIVALCI

Pred prihodom Evropejcev je na ozemlju Severne Amerike živel približno 1,5 milijona Indijancev. Pripadali so različnim plemenom. Kmalu so se priseljenci začeli naseljevati tudi na indijanskih ozemljih. Čeprav so se upirali in borili za svoja ozemlja, je bila do leta 1890 moč Indijancev zlomljena. Umakniti so se morali v rezervate. To so posebna ozemlja, kjer lahko Indijanci živijo po svojih načelih in izročilih.

Tradicionalni indijanski šotori

Indijanska hiša na jugu ZDA

Indijanca v tradicionalni obleki

VELEMESTA

Los Angeles (okrog 3,8 milijonov prebivalcev), Chicago (2,8 milijona prebivalcev) in New York (8,3 milijona prebivalcev) so med največjimi mesti na svetu. Pravimo jim velemesta.

Chicago

Utrip velemesta

NASA

ZDA imajo vrhunsko tehnologijo za raziskovanje vesolja. NASA (to je Državna uprava za aeronavtiko in vesolje) porabi letno veliko denarja za izdelavo vesoljskih ladij in satelitov. Neil Armstrong je bil prvi človek, ki je stopil na Lunino površino. To je bilo leta 1969.

Model vesoljske postaje

Nasin vesoljski center Kennedy

ZDAJ ZNAM

Severna Amerika je v celoti na severni polobli.

Na severozahodu jo od Azije loči le **Beringov preliv**. Od Evrope je bolj oddaljena, saj je vmes **Atlantski ocean**.

Severno Ameriko oblivajo **Tihi ocean** ali Pacifik, **Atlantski ocean** in **Severno ledeno morje**.

V Severni Ameriki sta samo dve državi: Združene države Amerike (ZDA) in Kanada. Obe sodita med gospodarsko najbolj bogate države na svetu.

V Ameriki so najprej živeli prvotni prebivalci, ki jih imenujemo Indijanci. Priseljenci iz Evrope so jih premagali. Zato danes živijo predvsem v rezervatih. Danes v Severni Ameriki živijo ljudje iz celega sveta. V ZDA in Kanado še zmeraj priseljuje veliko ljudi, ki iščejo zase in za svoje družine boljše službe.

V Severni Ameriki je veliko modernih velemest z veliko nebotičniki.

ZDA so ena od vodilnih sil pri raziskovanju vesolja. Prvi človek, ki je stopil na Luno leta 1969, je bil Američan Niel Armstrong.

ZDA so vodilna politična država na svetu.

5. JUŽNA AMERIKA

37

5.1 | LEGA JUŽNE AMERIKE

Na zemljevidu Južne Amerike poišči ekvator in skrajno južno točko. Ugotovi, na kateri polobli leži večji del Južne Amerike?

Panamski prekop

Južno Ameriko prečka ekvator, vendar večina celine leži na južni polobli. Del kontinenta je v vročem pasu. Ostale pokrajine so v južnem zmernotoplem pasu. Južno Ameriko oblivajo Karibsko morje, Tihi ocean in Atlantski ocean.

Meja med Severno in Južno Ameriko je **Panamski prekop**. Na jugu se celina konča z otočjem **Ognjena zemlja** in rtom **Horn**. Panamski prekop povezuje tudi Atlantski in Tihi ocean.

5.2 | ZNAČILNOSTI JUŽNE AMERIKE

Veliko sodobnih plesov prihaja iz Južne Amerike. Ali veš, kateri?

V Južni Ameriki je najbolj razširjen jezik španščina. V Braziliji govorijo portugalsko. Ta dva jezika so pred 500 leti v Južno Ameriko prinesli osvajalci iz Španije in Portugalske. Južni Ameriki rečemo tudi Latinska Amerika.

Ognjena zemlja

ALI VEŠ, da ...

je **malaria** bolezen vročih in vlažnih krajev? Pogosta je ob amazonskem deževnem gozdu. Odkar poznamo zdravilo kinin, jo lahko obvladujemo.

V Južni Ameriki najdemo:

- Amazonsko nižavje, ki leži južno od ekvatorja. To je vroče, mokro območje, kjer raste največji tropski deževni gozd na svetu. Pravijo mu tudi pljuča sveta,
- težko prehodno gorovje Ande z vrsto zasneženih vrhov, med katerimi so številni vulkani. Mnogi med njimi še delujejo,
- piranje. To so ribe z zelo ostrimi zobmi, velike komaj 30 cm. Lovijo v jatah in od živali, ki zaide v njihovo jato, zelo hitro ne ostane drugega kot kosti,
- Rio de Janeiro, ki velja za eno največjih mest na svetu. Znan je po vsakoletnem pustnem karnevalu, ki traja 4 dni in noči.

Zakaj Amazonskemu nižavju pravimo tudi pljuča sveta?
O tem se pogovorite v razredu in odgovore zapišite v zvezek.

Rio de Janeiro, Brazilija

Revni predel mesta Caracas

ALI VEŠ, da ...

je **Južna Amerika** domovina krompirja, fižola, koruze, paradižnika in paprike? Pred odkritjem te celine v Evropi nismo poznali teh poljščin.

5.3 | INKI

Na zemljevidu Južne Amerike poišči državo Peru.

Andski predel države Peru je bil središče velikega inkovskega kraljestva, ki je cvetelo do 16. stoletja. Država se je raztezala ob pacifiški obali. Prestolnico Cuzco so postavili 3467 m visoko v Perujske Ande.

Inki so bili odlični inženirji. Gradili so ceste in namakalne jarke po težavnem goratem ozemlju. Bili so tudi znanstveniki, spretni rokodelci in kmetovalci. Znali so izkoristiti vsak košček plodne zemlje, tako da so naredili terase in jih namakali z vodo gorskih potokov. Velik del namakalnega in cestnega omrežja je ohranjen in ga uporabljajo še danes. Neverjetno lepo oblikovani zlati kipci, ki so jih našli v inkovskih grobovih, pa pričajo, da so bili tudi spretni zlatarji.

Kako dobri gradbeniki so bili, kažejo ostanki mesta Machu Picchu, ki je bilo terasasto vklesano v gorsko pobočje 2000 m nad morjem. Stavbe, postavljene iz velikih kamnitih kvadrov, so preživele številne potrese.

5.4 | IZBIRNE VSEBINE

V tem poglavju si izberi določeno temo in jo podrobneje predelaj. Podatke poišči v knjigah, enciklopedijah, učbenikih, na svetovnem spletu. Izdelaj lahko tudi plakat ali elektronsko prosojnico.

OSVAJANJE

Leta 1532 so **Španci** vdrl v inkovsko kraljestvo in si ga z nasiljem podredili. Kmalu za tem so Španci zavladali vsej Južni Ameriki, razen Braziliji, nad katero so imeli oblast Portugalci. Prvotne prebivalce so skoraj iztrebile nalezljive bolezni in krutost osvajalcev, ki so prisilili Indijance, da so v najslabših razmerah delali v rudnikih in na poljih. Današnji prebivalci so potomci Indijancev, Evropejcev in Afričanov. Najpogostejši jezik je španščina. V Braziliji govorijo portugalsko. Mnogi Indijanci govorijo tudi svoje jezike.

Španci - konkvistadorji

Bolivija

Kmet v ponču

REKA AMAZONKA

Amazonka je druga najdaljša reka na svetu. Po količini vode, ki teče po njeni strugi, pa najmogočnejša. Velik del njenega toka je ploven. V spodnjem toku je široka od 5 do 25 km. Slovenski plavalec Martin Strel se je leta 2007 izognil krokodilom, piranjam in drugim nevarnostim in v 66 dneh preplaval 5268 kilometrov Amazonke.

Mesto ob Amazonki Iquitos

Piranje

GALAPAGOS

Otočje Galapagos leži globoko v Tihem oceanu. Otoki so nastali zaradi vulkanskega delovanja. Ime pa so dobili po želvah velikankah, ki živijo na njih. Otočje je znano po nenavadnem živalskem svetu, predvsem po ptičih in plazilcih. Nekatere živalske vrste domujejo samo na teh otokih in jih drugje na Zemlji ni. H galapaškim posebnostim živalskih vrst prištevamo legvane (velike kuščarje), galapaške želve velikanke in vrsto drugih živali.

Otok Galapagos

Galapaška želva

ZDAJ ZNAM

Južno Ameriko prečka **ekvator**. Oblivajo jo Karibsko morje, Tihi ocean in Atlantski ocean.

V Južni Ameriki je največji gozd na svetu - amazonski pragozd. Pravijo mu tudi pljuča sveta. Amazonski gozd je prostor za najbolj različne rastline in živali na svetu. V reki Amazonki plavajo tudi ribe **piranje**, ki so zelo nevarne.

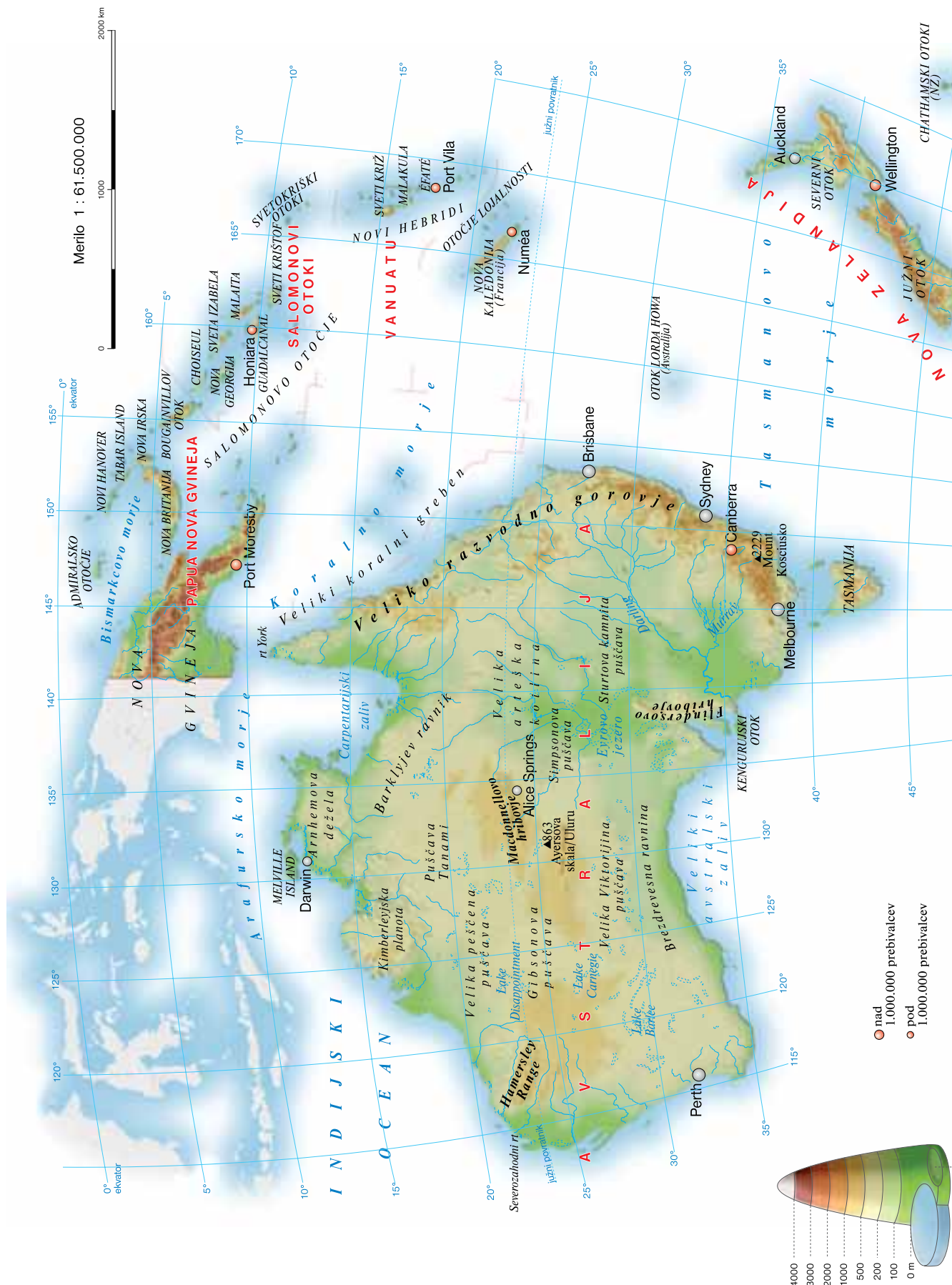
Blizu obale Tihega oceana se dviga gorovje **Andi**, ki je težko prehodno. V andskem delu države Peru je bilo središče velikega **inkovskega kraljestva**. Ustanovili so ga Indijanci pred prihodom belcev. Inki so imeli dobro razvit namakalni sistem, umetnost, znanost. Sloveli so po tem, da so bili dobri gradbeniki.

Iz Južne Amerike prihajajo plesi, ki so danes popularni po vsem svetu: tango, salsa, rumba, čačaca.

6. AVSTRALIJA

45

6.1 | LEGA AVSTRALIJE

Avstralci božič in novo leto praznujejo v času, ko je pri njih poletje. Kaj misliš, zakaj?

Avstralija je najmanjša celina na svetu. Od Evrope je najbolj oddaljena celina. Avstralija je država in celina. Leži južno od ekvatorja na južni polobli. Severni del celine sega v vroči, vlažni pas, skrajni južni del v zmerno topli pas. Notranjost celine je suha in vroča. Avstralijo obkrožata Tihi ocean in Indijski ocean.

6.2 | ZNAČILNOSTI AVSTRALIJE

Rožnati kakadu živi po vsej avstralski celini in spada med najbolj priljubljene papige, ki jih je lahko udomačiti. Hitro se uči oponašanja glasov in besed. Poišči njegovo sliko na svetovnem spletu, jo preriši v zvezek in pobarvaj.

Avstralija je dežela velikih podnebnih razlik. Za podnebje v Avstraliji so značilne neusmiljene suše s hudimi požari ali pa uničujoče poplave. V Avstraliji je prebivalstvo narodnostno zelo mešano.

ALI VEŠ, da ...

je v stavbi z nenavadno oblikovano streho v Sydneyu **opera**? Streha spominja na jadra, ki jih je razpel veter.

Sydneyjska opera

Avstralija:

- velik del države ima vroče in suho podnebje. Suše v notranjosti lahko trajajo leta in leta;
- velik del prebivalstva ima angleške prednike. Ker pa je Avstralija večnacionalna država, govorijo njeni prebivalci tudi druge jezike, predvsem grščino in italijanščino. V Avstraliji živi tudi zelo veliko priseljencev iz drugih evropskih držav in iz Azije. Prvotne prebivalce Avstralije imenujemo Aboridžini. Danes so le še manjšina;
- pokrajine ob vzhodni obali so gosteje naseljene. Podnebje je prijetnejše za bivanje, ker je več padavin;
- ima najbolj nenavadno živalstvo, ker je osamljena in oddaljena celina, brez povezave z ostalim kopnim (kenguru, koala, dingo, tasmanski vrag, vombat ...). Nekaterih živalskih vrst ne najdemo nikjer drugje na svetu;
- je največja izvoznica volne na svetu. Spada tudi med glavne svetovne proizvajalke govejega mesa, sladkornega trsa in pšenice;
- avstralska pokrajina je zelo raznolika. Tako ima vlažen, deževen gozd, močvirja in puščavske predele.

ALI VEŠ, da ...

ptič emu, ki živi samo v Avstraliji, spada med ptice tekače in ne more leteti? Ima dobro razvite noge in je hitrejši kot konj. Podoben je noju.

Avstralska pokrajina

Tasmanski vrag

6.3 | KENGURU

Med kenguruji sta največja sivi in rdeči kenguru. Prvi je visok do dva metra in živi v redkih gozdovih. Drugi pa se drži travnatih pokrajin v notranjosti Avstralije. Kenguruji so večinoma nočne živali in rastlinojedi. Močne zadnje noge jim omogočajo dolge skoke, krepak rep pa jim služi kot krmilo. Kadar počivajo, se nanj naslonijo. Kenguruji lahko premagajo velike razdalje in dosežejo hitrost do 60 km/h, pri čemer delajo od 6 do 12 metrov dolge skoke.

Rdeči kenguru

6.4 | IZBIRNE VSEBINE

V tem poglavju si izberi določeno temo in jo podrobneje predelaj. Podatke poišči v knjigah, enciklopedijah, učbenikih, na svetovnem spletu. Izdelaj lahko tudi plakat ali elektronsko prosojnico.

ABORIDŽINI – AVSTRALSKI DOMAČINI

Do prihoda Evropejcev so avstralski črnci živeli v popolnem sožitju z naravo. Ko je pričelo primanjkovati hrane, so se preselili na novo območje. Bili so prepričani, da zemlja ni nikogaršnja last, da je to dediščina, ki so jim jo zaupali njihovi predniki. Novi prišleki iz Evrope niso tako razmišljali in zato je kmalu prišlo do sporov. Po prihodu Evropejcev se je močno zmanjšalo število domačinov zaradi nalezljivih bolezni. Večinoma so živeli v najbolj oddaljenih predelih dežele. Danes število prvotnih naseljencev zopet narašča. Čeprav so jim vrnili nekaj nekdanje zemlje, jih danes živi večina v revnih četrtih velikih mest.

Aboridžini

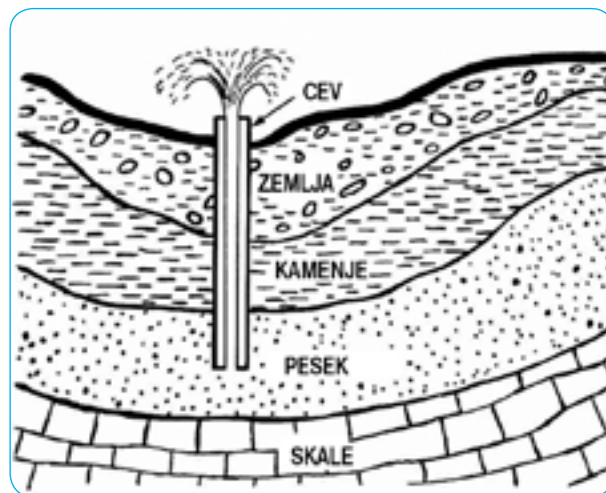
Glasbilo didgeridoo

ARTEŠKI VODNJAKI

V Avstraliji je življenjskega pomena podtalnica, ki jo dvigujejo na površje s črpalkami na veter. Takim »izvirom«, kjer se voda zaradi ujetosti med dve nepropustni plasti sama dvigne na površje, rečemo arteški vodnjaki. Voda, ki jo tako načrpajo, je velikokrat topla in nekoliko slana in ni primerna za pijačo ljudem. Številnim čredam ovc in govedi pa omogoča preživetje.

Arteški vodnjak

Skica arteškega vodnjaka

BRITANSKA KOLONIJA

Ko je Velika Britanija izgubila ameriške kolonije, je morala dobiti drug kraj, kjer bi naselila kaznjence. Tako se je leta 1787 neki angleški kapetan odpravil na pot proti Avstraliji s približno 730 kaznjenci in 200 vojaki. Potovanje je trajalo 8 mesecev in se je končalo v velikem avstralskem zalivu, ki so mu dali ime Sydney.

Sydney nekoč

Sydney danes

Ladja s kaznjenci

ZDAJ ZNAM

Avstralija je **najmanjša celina** in je od Evrope najbolj oddaljena. Avstralija je ena država in celina. Leži južno od ekvatorja, **na južni polobli**. Avstralijo oblivata Tihi in Indijski ocean.

Notranjost celine je suha in vroča. Pokrajine ob vzhodni obali so bolj prijetne za bivanje. Zato so bolj gosto naseljene.

Večina prebivalstva ima **prednike iz Anglije**. Pred prihodom Evropejcev so v Avstraliji živeli **domačini Aboridžini**. Živeli so v popolnem sožitju z naravo. Zanje je bila zemlja skupna last vseh. Novi naseljenci niso tako mislili. Grdo so ravnali z njimi in odrinili so jih v notranjost države. Veliko jih je umrlo tudi zaradi bolezni.

Ker je Avstralija oddaljena in osamljena celina, ima zelo **nenavadne živali**. Kenguru, emu, koala, tasmanski vrab živijo samo v Avstraliji. Tam je tudi veliko vrst papagajev. Kenguru živi v notranjosti celine, je nočna žival. Premaga lahko velike razdalje.

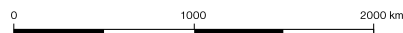
Avstralija je največja izvoznica volne na svetu. V Avstraliji gojijo velike črede ovac in govedi. Vodo zanje dobivajo iz arteških vodnjakov.

7. ANTARKTIKA

51

Merilo 1 : 39.500.000

3231 nadmorska višina
3000 debelina ledu

7.1 | LEGA ANTARKTIKE

Poišči posodo v obliki stožca in v njej zmrzni vodo. Led nato potopi v vodo.

S sošolci razmisli, zakaj so ledene gore tako nevarne za ladje.

Antarktika je med sedmimi celinami peta po velikosti. Antarktika je območje, ki leži na celini in na otokih okoli južnega tečaja. Večino pokrajine prekriva debela plast ledu in snega. Obkrožajo jo Tihi, Indijski in Atlantski ocean.

Antarktika je celina, **Arktika** pa le zmrznjeno morje okrog severnega tečaja.

ALI VEŠ, da ...

ledene gore nastanejo, kadar se od obalnih ledenikov odlomijo velike ledene grude? Morski tokovi nosijo ledene gore daleč na odprto morje. Za ladje so zelo nevarne, ker je večji del ledene gore zaradi teže skrit pod morjem.

Antarktična pokrajina.

V knjižnici poišči knjigo našega alpinista Staneta Klemenca *Ledene sanje* in izvedel boš, kako se je še z drugimi alpinisti povzpел na najvišji vrh Antarktike in kako se je nekaj let kasneje sam odpravil na južni tečaj. Knjiga je opremljena z mnogimi prelepimi fotografijami.

7.2 | ZNAČILNOSTI ANTARKTIKE

V 8. razredu si se pri geografiji učil, kakšne so podnebne razmere na skrajnem severu Evrope. Ponovite to snov.

Antarktika je edina celina, ki jo vse leto prekrivata sneg in led. Antarktika je z ledom pokrita puščava.

Antarktika:

- ima visoke gorske verige. Posamezni vrhovi, ki se dvigajo od tri do pet tisoč metri nad morjem, se skrivajo pod ledom,
- ima nekaj mesecev trajajočo temo (polarna noč),
- je domovina mnogih živali, ki živijo v morju in na ledu (kiti, pingvini, tuljnji, mnoge morske ptice).

ALI VEŠ, da ...

je na **južni tečaj** človek prvič stopil šele leta 1911? Odpravo štirih mož je vodil Norvežan Roald Amundsen.

Pojdi na svetovni splet na stran *You Tube* in v njihov brskalnik odtipkaj Antarktika. Oglej si nekaj zanimivih filmov in lažje si boš predstavljal Antarktiko.

Carski pingvin

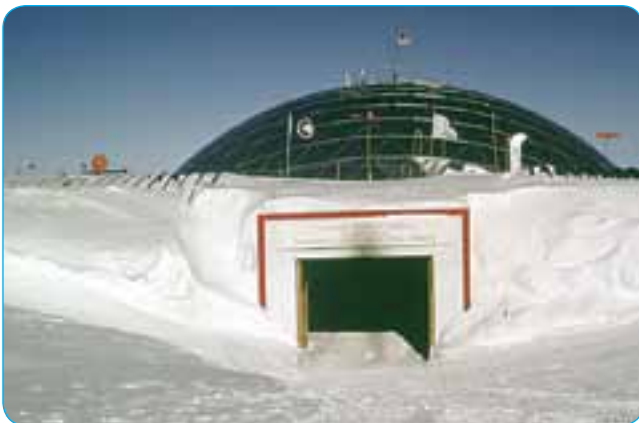
7.3 | IZBIRNE VSEBINE

V tem poglavju si izberi določeno temo in jo podrobneje predelaj. Podatke poišči v knjigah, enciklopedijah, učbenikih, na svetovnem spletu. Izdelaj lahko tudi plakat ali elektronsko prosojnico.

ODKRIVANJE JUŽNEGA TEČAJA

Norvežan **Roald Amundsen** je vodil prvo odpravo na južni tečaj. S štirimi spremljevalci in sedemnajstimi eskimskimi psi je prišel na cilj 14. decembra 1911. Kmalu za tem so začeli Antarktiko odkrivati tudi z letali. Danes pri raziskovanju Antarktike sodeluje več držav, ki so podpisale sporazum o izkoriščanju Antarktike v mirne namene.

Postojanka Amundsen-Scott

Norvežan Roald Amundsen

Znak WWF

WWF – Svetovni sklad za naravo

se prizadeva za zaščito divjih živali in rastlin na njihovem življenjskem prostoru po vsem svetu. Zavzema se tudi za ekološki razvoj sveta in varovanje okolja. WWF je dosegel, da je od leta 1982 lov na kite prepovedan, saj je bil njihov obstoj že ogrožen.

Orka

Tjulenj

ZDAJ ZNAM

Antarktika je območje, ki leži na celini in otokih okoli južnega tečaja. Večino pokrajine pokriva debela plast ledu in snega. Videti je kot ledena puščava.

Antarktika je celina. **Arktika** pa le zmrznjeno morje na severnem tečaju.

Na Antarktiki so visoke gorske verige.

Na Antarktiki je pozimi polarna noč, ki traja nekaj mesecev.

Tam živijo mnoge živali: kiti, pingvini, tjulnji in številne ptice.

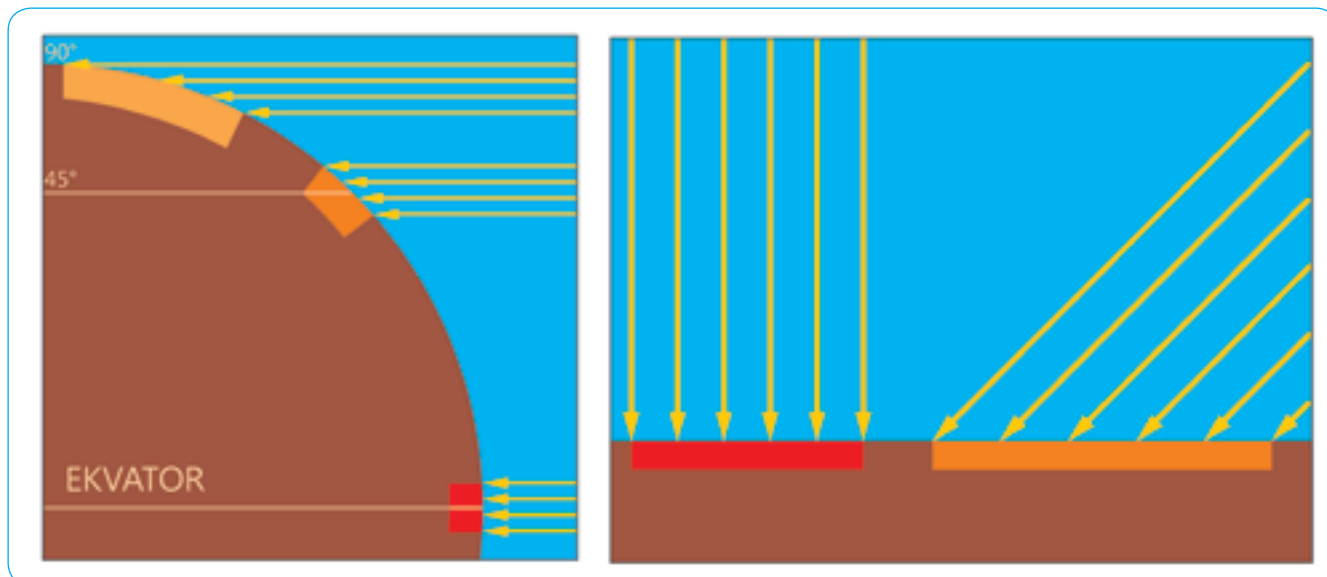
Na Antarktiko oziroma na južni tečaj je človek prišel prvič šele pred 100 leti.

8. TOPLOTNI PASOVI

57

Sončni žarki različno svetijo na Zemljo in jo zato tudi različno ogrevajo.

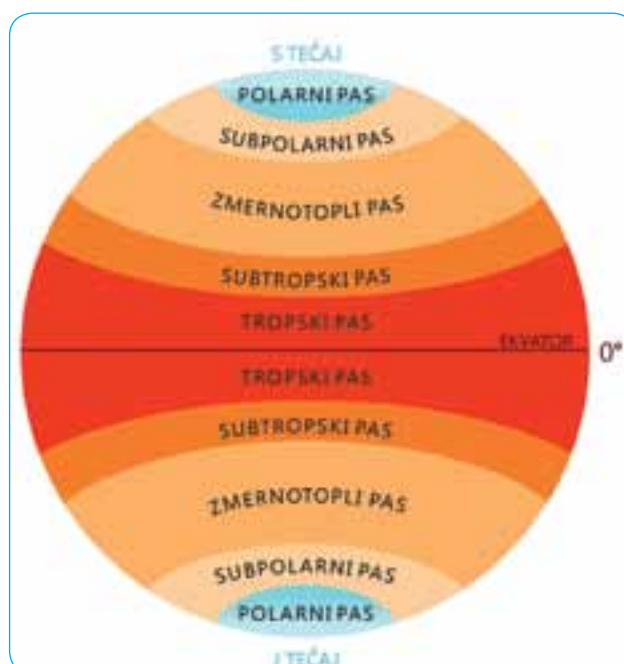
Padec sončnih žarkov na Zemljo

Bolj ko sončni žarki svetijo navpično, bolj ogrevajo zemeljsko površino. Zaradi različnega kota, pod katerim padajo sončni žarki na Zemljo, ločimo pet toplotnih pasov:

- **vroči pas** (ekvatorialno, savansko suho, polsuho podnebje),
- **subtropski pas** (sredozemsko, subtropsko vlažno, suho, polsuho podnebje),
- **zmernotopli pas** (celinsko, celinsko suho in polsuho, oceansko, zmernohladno podnebje),
- **subpolarni pas** (subpolarno podnebje),
- **mrzli pas** (polarno podnebje).

Od ekvatorja proti severu in proti jugu si sledijo toplotni pasovi v enakem zaporedju. Dobro si oglej desno sliko.

Toplotni pasovi

- vroči pas imenujemo tudi tropski pas,
- za mrzli pas uporabljamo tudi ime polarni pas,
- subtropski pas bi lahko prevedli v obtropski ali podtropski pas,
- subpolarni pas lahko prevedemo v obpolarni pas.

8.1 | VROČI PAS

Vroči toplotni pas je ob ekvatorju. Celo leto ima visoke temperature. Letnih časov, kot jih poznamo mi, nimajo. Letni časi se razlikujejo po količini padavin. Bolj ko so kraji daleč od ekvatorja, manj je padavin. V vročem pasu ločimo ekvatorialno, savansko suho in polsuho podnebje.

ALI VEŠ, da ...

bananovec sploh ni drevo, temveč do 5 metrov visok šop med seboj tesno povezanih listov?

Bananovec

Tropski deževni gozd

Monsunski gozd

8.2 | SUBTROPSKI PAS

Na zemljevidu pokažite in poimenujte večje puščave na Zemlji. Opišite, kako se človek prilagaja na življenje v puščavi.

Čim bolj so savane oddaljene od ekvatorja, tem manj dežja dobijo. Savanam sledijo stepe ter puščave. V subtropskem pasu ločimo sredozemsko, subtropsko vlažno in suho podnebje.

Stepa

Oaza v puščavi

8.3 | ZMERNO TOPLI PAS

V 8. razredu ste pri geografiji govorili o Evropi. Ali se spomniš, kakšno podnebje ima Evropa?

Za zmernotopli pas so značilne velike letne razlike v temperaturi. Poletja so vroča, zime mrzle. V notranjosti celin je manj padavin kot ob obalah. V zmernotoplem pasu ločimo celinsko, oceansko in zmernohladno podnebje.

ALI VEŠ, da ...

morski tokovi vplivajo na podnebje? Zaradi hladnega Labradorskega toka so vzhodni predeli Amerike hladnejši. New York v ZDA in Neapelj v Evropi imata enako zemljepisno širino, vendar je povprečna letna temperatura v New Yorku za 5 stopinj Celzija nižja.

Štirje letni časi

8.4 | SUBPOLARNI PAS

Iz majhnih stiropornih kvadrov izdelaj model igluja.

Za subpolarni pas so značilne dolge in mrzle zime ter kratka in hladna poletja. Tako podnebje imenujemo subpolarno podnebje.

Tundra

Vas, kjer živi ljudstvo Inuiti

8.5 | MRZLI PAS

Ponovi iz 8. razreda, kakšno podnebje je na skrajnem severu Evrope.

Na skrajnem severu in jugu Zemlje ter na najvišjih gorovjih so najhladnejša območja na Zemlji. Za polarno podnebje so celo leto značilne nizke temperature in snežni viharji. Pozimi traja noč kar nekaj mesecev, poleti pa sonce sploh ne zaide.

ALI VEŠ, da ...

ima **ledolomilec** ojačan trup, posebno pa še prednji del – premec, s katerim lomi ledene plošče?

Polarna lisica

Polarni sij

Ledena gora

Ledolomilec - ladja

S pomočjo literature in spletnih naslovov poišči, katere živali ali rastline so značilne za posamezen podnebni tip. Lahko delate v skupinah, v dvojicah ali posamezno.

ZDAJ ZNAM

Ločimo **pet toplotnih pasov**. Severno in južno od ekvatorja si sledijo po enakem vrstnem redu: vroči pas, subtropski pas, zmernotopli pas, subpolarni pas in mrzli pas.

Vroči pas je ob ekvatorju. Vse leto ima visoke temperature (večno poletje). Letnih časov ni, imajo samo suha in deževna obdobja.

Za **subtropski pas** je značilno malo dežja. Tam kjer so puščave, dežja skorajda ni.

V **zmernotoplem pasu** so temperaturne razlike v enem letu velike. Zime so mrzle, poletja pa vroča. Menjavajo se štirje letni časi: pomlad, poletje, jesen in zima.

Za **subpolarni pas** so značilne dolge zime in kratka in sveža poletja.

Mrzli pas se razteza na skrajnem severu in skrajnem jugu Zemlje. Pozimi je nekaj mesecev noč (polarna noč), poleti pa je nekaj mesecev dan (polarni dan).

Vsi ljudje, ki živijo na Zemlji, so enaki. Vendar govorijo različne jezike, verujejo v različne bogove in pripadajo različnim tradicijam in kulturam. V nekaterih državah ljudje živijo še zelo po starem, drugod pa je življenje precej bolj moderno. Velike razlike so tudi med življenjem v mestu in na podeželju.

Tudi blaginja ni enakomerno razdeljena med vse ljudi. Nekateri ljudje so bogati, veliko ljudi pa je revnih. V sodobnem svetu je veliko revščine zlasti v velikih mestih. Poleg tega so revne cele države ali celo celine. Najrevnejša celina je Afrika.

Ljudje se na zunaj razlikujejo tudi po barvi kože. Včasih so ljudi razvrščali v različne rase. Za nekatere rase so trdili, da so večvredne, druge rase pa naj bi bile manj vredne. To prepričanje se imenuje rasizem. Danes vemo, da med ljudmi, ki imajo različno polt, ni nobenih razlik. Zato je rasizem prepovedan.

RASIZEM

– prepričanje, da so ljudje določene barve polti manj vredni.

Pri zgodovini ste se učili o nacizmu. V razredu se pogovorite, kaj je povzročila njihova zamisel o manjvrednosti Judov.

Že 500 let se ljudje množično selijo na vse konce sveta in se med seboj poročajo. Zato danes na svetu živi pisana množica ljudi, ki se med seboj na zunaj razlikujejo, vendar pa skupaj živijo, delajo, se učijo, prijateljujejo, se zabavajo ali pogovarjajo po internetu.

Tradicionalno življenje

Razred

Sodobno življenje

ZDAJ ZNAM

Vsi ljudje, ki živijo na Zemlji, so enaki. Govorijo pa različne jezike, verujejo v različne bogove in pripadajo različnim tradicijam in kulturam.

Nekateri ljudje so bogati, zelo veliko ljudi pa je revnih. Poleg tega so revne cele države ali celo celine. Najrevnejša celina je Afrika.

Ljudje se na zunaj razlikujejo tudi po barvi kože. Vendar se med seboj tudi poročajo. Zato je danes na svetu zelo pisana množica ljudi, ki se med seboj na zunaj razlikujejo, vendar pa skupaj živijo, ustvarjajo družine, delajo, se učijo, prijateljujejo, se zabavajo ali pogovarjajo po internetu.

Danes ljudje po svetu govorijo več kot šest tisoč različnih jezikov. V zgodovini so nekateri jeziki nastali, drugi izginili. K temu so veliko pripomogla osvajanja novih ozemelj in preseljevanja ljudstev.

V Evropi imamo tri velike skupine jezikov:

- **slovanski jeziki,**
- **germanski jeziki,**
- **romanski jeziki;**

Znotraj ene skupine so si jeziki podobni, saj imajo isti izvor. K slovanskim jezikom prištevamo tudi slovenščino. Podobno govorijo še Hrvati, Čehi, Srbi, Rusi in drugi slovanski narodi. V skupino germanskih jezikov prištevamo jezike, ki so podobni nemščini (npr. angleščina, švedščina, danščina ...). V skupini romanskih jezikov so jeziki, ki so podobni italijanščini (npr. španščina, portugalščina, francoščina ...). Poleg teh jezikov pa je v Evropi nekaj jezikov, ki ne spadajo v nobeno naštetto skupino. To so finščina, madžarščina, laponščina in tudi albanščina in grščina.

Kmalu potem, ko je Krištof Kolumb odkril Ameriko, so Španci in Portugalci začeli osvajati ozemlje Srednje in Južne Amerike. Tja so zanesli svoj jezik. V Severno Ameriko pa so se začeli naseljevati Angleži in Francozi in uveljavili svoj jezik.

S pomočjo računalnika izdelaj miselni vzorec jezikovnih skupin. Pomagaj si s svetovnim spletom in atlasom.

ALI VEŠ, da ...

je kitajščina najbolj razširjeni materni jezik? Govori jo 1,3 milijarde ljudi ali ena petina ljudi na svetu. Njihova pisava ima 40 000 znakov.

Jezikovna karta sveta

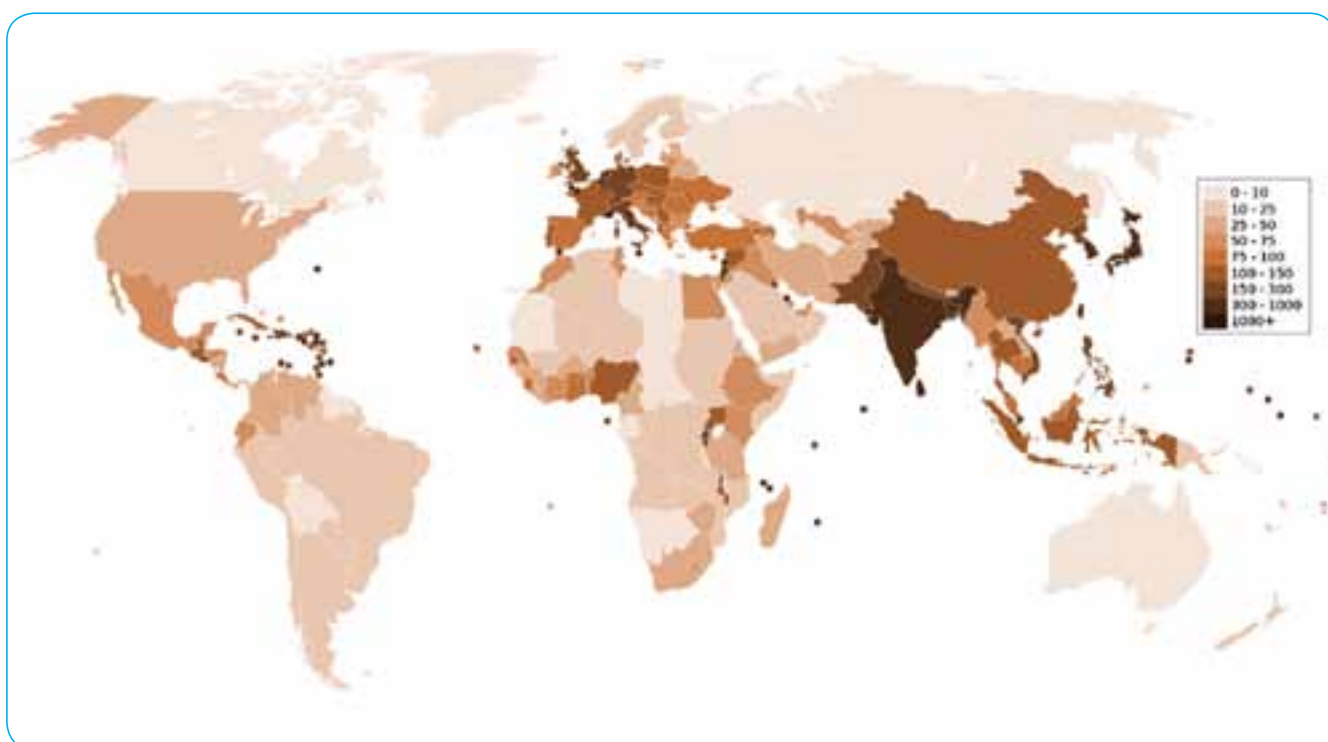
11. GOSTOTA POSELITVE

66

Gostota naselitve ljudi na Zemlji je zelo različna. Že pred davnimi časi so se ljudje naseljevali tam, kjer so lažje preživel: v bližini je morala biti voda in zemlja za pridelovanje hrane ali pašniki za živino.

Z začetkom industrializacije pa so se začela širiti in večati velika mesta, kjer so ljudje našli službe. Velika milijonska mesta so danes na vseh celinah.

Kjer so slabe ali neugodne podnebne razmere, je poseljenost ljudi redka. Taki so predvsem hladni in puščavski predeli.

Gostota naseljenosti Zemlje

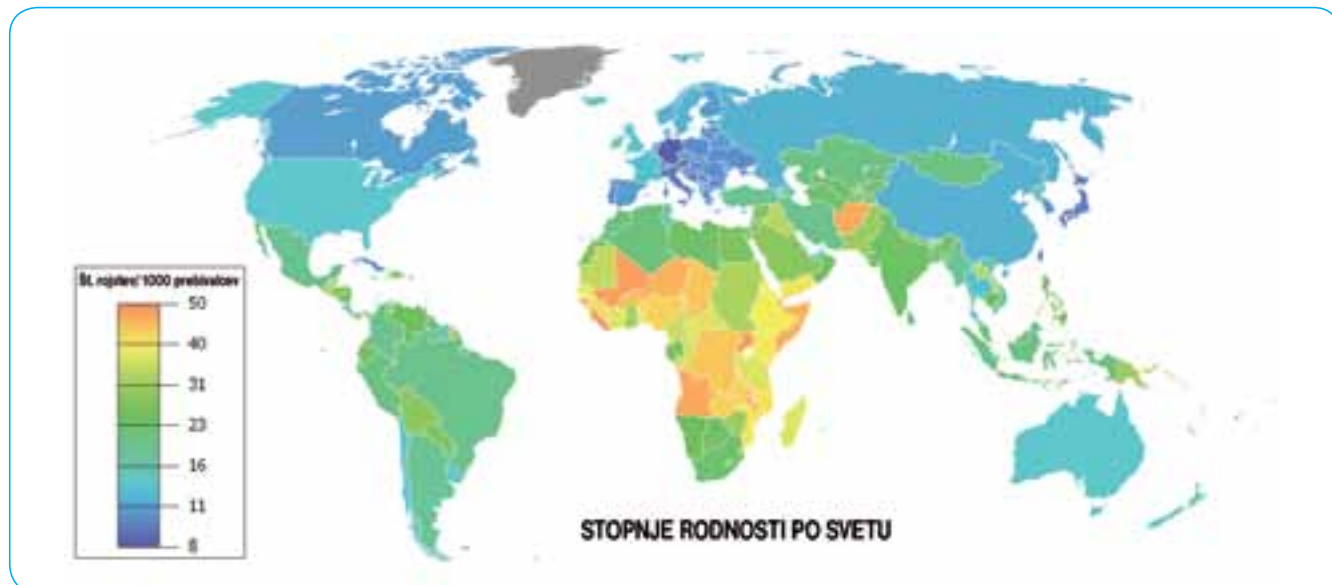
ALI VEŠ, da ...

je imela Slovenija
1. januarja
2010 2.046.976
prebivalcev?
Od teh je bilo
1.014.107 moških
in 1.032.869
žensk.

Puščavski predeli so redko naseljeni

12. RODNOST IN SMRTNOST

67

Zemljevid rodnosti

Število prebivalcev na Zemlji hitro narašča. Vendar prebivalstvo ne narašča enakomerno na vseh celinah. Zdaj na Zemlji živi že sedem milijard ljudi. V Afriki je rodnost zelo visoka, podobno je tudi v Južni Ameriki. Vendar se tam število prebivalcev ne povečuje tako hitro, ker je tudi umrljivost velika. V marsikateri državi v Evropi bi se število prebivalstva zmanjševalo, če se tja ne bi priseljevali prebivalci iz gospodarsko manj razvitih držav, ki iščejo delo.

Razliko med rojenimi in umrlimi imenujemo **naravni prirastek**.

Prenaseljenost

13. PROBLEMI SODOBNEGA SVETA

68

Človek od svojega nastanka sooblikuje podobo Zemlje. Najprej je živel v skladu z naravo, nato pa jo je začel spreminjati. Prebivalstvo se je množilo in potrebovalo je vse več življenjskega prostora. Ljudje so vedno bolj izkoriščali surovine, krčili gozdove, posegali v urejevanje voda in intenzivno izrabljali tla. Vse to je porušilo ravnovesje v naravi.

Človekova naloga v prihodnosti je, da postane varuh okolja. To pomeni, da okolje ohranja in ga čim manj uničuje.

Onesnaževanje

Znak UNICEF

Znak UNESCO

Danes nobena država nima na svojem ozemlju vsega, kar potrebujejo njeni prebivalci in gospodarstvo. Zato se države gospodarsko povezujejo in sodelujejo. K povezanosti držav veliko pripomorejo telekomunikacijske povezave (sporazumevanje na daljavo). Kljub povezanosti sveta pa obstajajo še vedno velike razlike med državami. Nekatere so gospodarsko razvite in njihovi prebivalci ne živijo v pomanjkanju. Na drugi strani so države, kjer ljudje zaradi pomanjkanja hrane in slabih življenjskih razmer živijo krajši čas. Tudi z delom se težko preživljajo, saj navadno zaslužijo le za preživetje. V takih deželah velikokrat pride do nemirov in vojn.

V 20. stoletju je imelo človeštvo dve kruti izkušnji s prvo in drugo svetovno vojno. Zato so za ohranitev miru in pomoč nerazvitim državam ustanovili Organizacijo združenih narodov – OZN.

UNICEF je organizacija v okviru OZN, ki je **posvečena izključno otrokom**. Skrbi za njihovo preživetje, zaščito in izobrazbo.

13.1 | IZBIRNE VSEBINE

V tem poglavju si izberi določeno temo in jo podrobneje predelaj. Podatke poišči v knjigah, enciklopedijah, učbenikih, na svetovnem spletu. Izdelaš lahko tudi plakat ali elektronsko prosojnico.

LAKOTA

Lakota najbolj ogroža zdravje prebivalstva. Zaradi lakote in podhranjenosti umre več ljudi kot zaradi različnih bolezni: aidsa, malarije in tuberkuloze skupaj. Več kot 850 milijonov ljudi na svetu ve, kaj pomeni biti nenehno lačen. Med njimi je kar 400 milijonov otrok.

Lačen otrok

Humanitarna pomoč

NARAVNE NESREČE

Naravne nesreče povzroča narava. Mednje štejemo poplave, potrese, izbruhe vulkanov, cunamije, plazove in požare. Povzročajo veliko materialne škode. Ogrožena pa so tudi človeška življenja.

Izbruh vulkana

Poplave

Potres

VOJNE

Vojne nastanejo zaradi različnih interesov narodov ali posameznikov (držav, ver ...). V vojnah umirajo ljudje, rušijo se hiše, vasi ali cela mesta. V vojnah trpijo predvsem tisti, ki niso vojaki. Za vojnami ostajajo trajne posledice.

Vojna v Iraku

1.1 | SVET PRED IZBRUHO 1. SVETOVNE VOJNE

Kako so ljudje živeli pred 1. svetovno vojno? Delno boš začutil, kako so živeli pred številnimi izumi, če boš na sobotni večer za eno uro izklopil telefon, ugasnil televizijo, računalnik in luč. Svetiš lahko s svečo, a tudi s svečo moraš biti varčen, ker so bile zelo drage.

Svet se je na **prehodu iz 19. v 20. stoletje** zelo hitro spreminjal. Ljudje še niso poznali računalnikov, ne radia in televizije. Izumili pa so že **telegraf** in pozneje **telefon**. S tem so omogočili hitrejši prenos informacij. Tudi **avtomobilov** in cest je bilo malo. Začele so svetiti **električne luči**. Ni še bilo hladilnikov in drugih električnih aparatov. V trgovine so prišli prvi izdelki iz plastike. V znanosti in tehniki so bili potrjeni **številni izumi**.

Odkrili so rentgenske žarke, povzročitelje tuberkuloze in kolere. Takrat je živel in deloval nemški fizik judovskega rodu **Albert Einstein**. Med meščanskimi hišami so zrasli prvi nebotičniki. ZDA so se gospodarsko hitro razvijale. Zato so se tja množično priseljevali ljudje iz Evrope. Vodilne države (Velika Britanija, Francija) so imele mnogo **kolonij po svetu**. Hotele so imeti vsak košček ozemlja. Nove evropske sile (Nemčija, Avstro-Ogrska, Italija) in tudi Japonska so hotele del te »kolonialne pogače«. Nova ozemlja bi jim omogočala hiter gospodarski razvoj. Taka ravnanja so peljala naravnost v **vojaški spopad**.

Ford T je bil prvi avto za množice

TELEGRAF – električna naprava za prenašanje dogovorjenih znakov na daljavo.

Na spletni strani Muzeja Novejše zgodovine Slovenije <http://www.muzej-nz.si/> najdeš veliko zanimivosti o življenju Slovencev od začetka 20. stoletja.

Zemljevid kolonij pred 1. svetovno vojno

1.2 | VZROKI ZA 1. SVETOVNO VOJNO

Nemčija se je ob koncu 19. stoletja začela gospodarsko in tudi vojaško vse bolj **razvijati**. Njena zaveznica je bila Avstro-Ogrska. Zahtevali sta ponovno **delitev** kolonij. Tako sta želeli pridobiti nove vire in ozemlja za razvoj svoje industrije. To ni bilo všeč Veliki Britaniji, ki je začela iskati zaveznice. Tako sta v Evropi nastala **dva tabora držav** – **države antantnih sil in države centralnih sil**. Te države so se kar naprej zapletale v različne spore.

DRŽAVE ANTANTNIH SIL	DRŽAVE CENTRALNIH SIL
Velika Britanija	Nemčija
Francija	Avstro-Ogrska
Rusija (pristopila 1907)	Italija (leta 1915 prestopila k antanti)

Franc Ferdinand

Povod za prvo svetovno vojno je bil **atentat** na avstro-ogrskega prestolonaslednika **Franca Ferdinanda** in njegovo ženo. Zgodil se je **v Sarajevu 28. junija 1914.**

ATENTAT – morilski napad na vodilno osebnost, navadno iz političnih vzrokov.

Zaradi atentata je Avstro-Ogrska Srbiji postavila več zahtev. Poleg ostalega je zahtevala tudi preiskavo uboja prestolonaslednika in opravičilo. Srbija zahtev ni v celoti sprejela. Zato je 28. julija 1914 Avstro-Ogrska **Srbiji napovedala vojno**. V enem tednu je bilo v vojno vključenih devet držav, kmalu pa večina evropskih držav. Leta 1917 so v vojno na stran antante stopile tudi Združene države Amerike.

Nad vojno je bilo navdušenih veliko ljudi. Vsi so pričakovali **kratko vojno** in hitro **zmago**. Govorili so, da bo do božiča vojne že konec.

1.3 | POZICIJSKA VOJNA

1. svetovna vojna je bila **drugačna** od prejšnjih vojn. Vanjo je bilo vključenih 28 držav. Vojna se je odvijala na ozemlju 14 držav. Bojevali so se v Evropi, Aziji in Afriki, na morju, na kopnem in v zraku. Bila je največja vojna do takrat v zgodovini človeštva in tudi žrtev je bilo več kot kdaj koli prej (**17 milijonov**). V štirih letih (1914–1918) je povzročila veliko gorja, tako vojakom na frontah kot civilnemu prebivalstvu.

CIVILIST – kdor ne nosi uniforme, zlasti vojaške.

Prva letala

Za prvo svetovno vojno je značilno, da so zaradi tehnološkega razvoja v bitkah že uporabljali nove tehnologije. Prvič so uporabili **letala, tanke, strojnice** in **strupene (kemične) bojne pline**. Posledice uporabe bojnih plinov so bile tako strahotne, da jih niso uporabili več v nobeni vojni. Sama vojaška taktika pa je ostala enaka tisti iz 19. stoletja.

Eden prvih tankov

Maska za zaščito pred bojnimi plini

Brzostrelka

Strelski jarki

Bojevanje je potekalo na dolgih **frontah**. To so neprekinjene in močno utrjene bojne črte. Kljub novemu orožju je bilo v tej vojni osvojenega malo ozemlja. Za nekaj deset metrov zemlje, ki je bila prepredena z jarki in bodečo žico, je padlo nekaj sto tisoč vojakov. Fronte so bile tako močno utrjene, da jih skoraj ni bilo mogoče prebiti. Vojni s takim načinom bojevanja (bojevanje na frontah v jarkih) rečemo **pozicijska vojna**.

1.4 | SLOVENCİ V 1. SVETOVNI VOJNI

1. svetovna vojna je potekala tudi na slovenskem ozemlju in ni obšla Slovencev. Ker so bili državljani Avstro-Ogrske, so se je morali udeležiti. Tako so sledili **bojnemu pozivu** cesarja Franca Jožefa.

V vojnih razmerah se je spremenilo tudi življenje ostalih ljudi. Povečal se je policijski nadzor, mnoge tovarne so izdelovale orožje ali pa hrano, obleko in obutev za vojake. Delavci so morali v njih delati kot **vojaški obvezniki**. V vojsko so bili vpoklicani vsi zdravi moški med 21. in 42. letom starosti. Mnoga dela doma, v tovarnah, pisarnah in trgovinah so zato prevzele ženske.

1.5 | SOŠKA FRONTA

V knjižnici ali po medmrežju se pozanimajte, v katerem slovenskem kraju je Muzej 1. svetovne vojne.

Soška fronta

FRONTA – območje, kjer se spopadata sovražni vojski.

NEVTRALNA DRŽAVA – država, ki ne sodeluje z nobeno od držav, ki se vojskujejo.

Italija je bila najprej **nevtralna država** in je v vojno vstopila šele 23. maja 1915, ko je Avstro-Ogrski napovedala vojno. Sklenila je sporazum z Veliko Britanijo, Francijo in Rusijo, ki so ji obljubile velik del slovenskega ozemlja (Primorsko, Notranjsko). Vojski obeh držav sta se razporedili ob **600 km dolgi frontni črti**, ki je tekla od meje s Švico do Jadranskega morja.

Največ vojakov je bilo razporejenih v **dolini reke Soče** in po visokogorju nad njo. Od tod tudi ime **soška fronta**. Dolga je bila 90 km. Tam so potekali najhujši boji. Italijanska vojska ni izkoristila prednosti, ki si jo je zagotovila v prvih bojih. Obe vojski sta se vkopali v strelske järke. Soška fronta se je spremenila v pozicijsko vojno.

Soških bitk je bilo kar **dvanajst**. V zadnji, ki jo imenujejo »**čudež pri Kobaridu**«, je avstrijska vojska s pomočjo Nemcev izvedla preboj bojne črte med Bovcem in Kobaridom. Italijane je potisnila globoko v notranjost. 28. oktobra 1917 je bilo soške fronte konec.

Soška fronta je v zgodovino zapisana kot **največji spopad v visokogorskem svetu** do tedaj. Na obeh straneh je padlo prek milijon vojakov. Med njimi je bilo na tisoče slovenskih. Močno je trpelo civilno prebivalstvo. V začetku soške fronte sta obe vojskujoči se strani s tega ozemlja izselili ljudi (približno **80 000 Slovencev**). Odití so morali k sorodnikom ali v begunska taborišča.

1.6 | KONEC VOJNE

Kljub temu da so Nemci marca 1918 uspešno prebili zahodno fronto, je bilo očitno, da so bili nemški vojaki **izčrpani in slabo oboroženi**. V vojno **so vstopile tudi ZDA**. Toda julija 1918 so zavezniški in ameriški vojaki s pomočjo tankov prebili zahodno fronto in napredovali proti Nemčiji. Zlomile so se tudi države, ki so podpirale Nemčijo in Avstro-Ogrsko. Nemčija je oktobra zaprosila za **premirje**, ki ga je podpisala **11. novembra 1918**.

1.7 | POSLEDICE VOJNE

V 1. svetovni vojni je umrlo 20 milijonov ljudi, veliko število ljudi je bilo ranjenih in invalidnih. Uporaba nevarnih bojnih plinov je za več desetletij uničila rodovitno zemljo. Zaradi obstreljevanja s topovi so bile izbrisane cele vasi. Na območjih vojnih viher je vojna povzročila opustošenje in množice brezdomcev. Pomanjkanju so se pridružile še **nalezljive bolezni**. Španska gripa je zahtevala še 21 milijonov žrtev. Evropsko gospodarstvo, ki je med vojno služilo le vojnim potrebam, je bilo pred zlomom. Prišlo je do pomanjkanja vseh vrst blaga.

V tistem času zdravstvo ni bilo tako napredno.

1.8 | MIROVNA KONFERENCA V PARIZU

Na svetovnem spletu, na spletni strani <http://www.kobariski-muzej.si/> boš izvedel še veliko več o prvi svetovni vojni in soški fronti.

Woodrow Wilson

Januarja 1919 se je v versajski palači pri Parizu začela **mirovna konferenca**. Udeležili so se je predstavniki dvaintridesetih držav. Glavne odločitve so sprejeli predsedniki treh držav: ZDA, Velike Britanije in Francije. Predsednik ZDA **Woodrow Wilson** je predlagal napreden program, od katerega so si mnogi narodi Evrope obetali boljšo prihodnost. Vsi narodi naj bi imeli pravico do samoodločbe. Velika Britanija in Francija sta hoteli Nemčijo **čim bolj kaznovati** in oslabiliti.

MIROVNA KONFERENCA – sestanek držav, ki so nehale z vojno.
PRAVICA DO SAMOODLOČBE NARODA – načelo, po katerem ima vsak narod pravico do lastne države.

Tako je bila 28. junija 1918 podpisana mirovna pogodba, imenovana Versajska pogodba. Nemčijo je zelo prizadela. Izgubila je veliko ozemlja, odvzete so ji bile vse kolonije. Naložili so ji odplačevanje visoke vojne **odškodnine**. Nemčija je bila spoznana za glavnega krivca 1. svetovne vojne. Ob podpisu versajske pogodbe so ustanovili **Društvo narodov**. Njegova naloga je bila varovati svetovni mir in preprečiti nove vojne.

ALI VEŠ, da ...

je najbolj znana ženska vohunka Mata Hari?

Med 1. svetovno vojno je bila dvojna vohunka. Vohunila je za Francijo in Nemčijo. Ko so Francozi to ugotovili, so jo zaprli in pozneje usmrtili.

1.9 | NASTANEK KRALJEVINE SHS

Proti koncu 1. svetovne vojne je bilo vse bolj jasno, da bo država Avstro-Ogrska razpadla. Slovenci so se hoteli povezati z drugimi južnoslovanskimi narodi v novo državo. Odcepitev od Avstro-Ogrske so razglasili **29. oktobra 1918**. Slovenci so se najprej povezali s Hrvati in Srbi iz Vojvodine. Skupaj z njimi so najprej ustanovili državo **Slovencev, Hrvatov in Srbov – Država SHS**.

Aleksander Karadžordžević

Zaradi hudih pritiskov Italijanov na zahodni meji in Avstrijcev na severni meji je bilo vodstvo Države SHS vse bolj za to, da se poveže s **Kraljevino Srbijo**. Ta je bila pomembna vojaška sila na Balkanu. Za združitev so se zavzemali tudi Srbi, ki bi s tem uresničili svojo željo po združitvi vseh Srbov v eni državi. To se je zgodilo 1. decembra 1918 v Beogradu. Tam je srbski princ **Aleksander Karadžordžević** razglasil združitev in nastanek nove države Kraljevine **Srbov, Hrvatov in Slovencev – Kraljevine SHS**.

KRALJEVINA – država, ki ji vlada kralj.

Čeprav so Slovenci veliko pričakovali od nove države, so se kmalu pokazale tudi slabše plati. Nova država ni bila sposobna obdržati celotnega slovenskega ozemlja. Deli slovenskega ozemlja so pripadli Avstriji in Italiji.

S pomočjo učitelja preštejte, v koliko različnih državah so živeli Slovenci od začetka 1. svetovne vojne do leta 1920.
V kateri državi so živeli najmanj časa?
Izračunajte, koliko dni je obstajala Država SHS.

1.9.1 | BOJI ZA SEVERNO MEJO

General Rudolf Maister

Z razpadom Avstro-Ogrske je na njenem ozemlju nastalo več novih držav. Med njimi je bilo treba začrtati mejo. Tudi meja med novima državama Avstrijo in Državo SHS ni bila natančno določena. Zaradi različnih pogledov je prišlo med državama do spopadov.

Na slovenskem Štajerskem je bil v začetku novembra 1918 za poveljnika imenovan **general Rudolf Maister**. Izvedel je mobilizacijo vojakov. Razorožili so nemško varnostno stražo (Schutzwehr) in zasedli Maribor in Radgono. Tako je bil ta del Štajerske priključen Sloveniji.

PLEBISCIT – ljudsko glasovanje na kakem ozemlju o priključitvi le-tega določeni državi.

Mejo je bilo težje določiti na Koroškem. Po vseh bojih in mirovnih konferencah je prevladalo mnenje, da naj se o meji izrečejo ljudje na **plebiscitu**. Večji del Korošcev se je izrekel za Avstrijo. Tako je ta del Slovenije ostal v Avstriji. Rezultat plebiscita: 59% glasov za Avstrijo in 41% za Kraljevino SHS.

Avstrijske oblasti so takoj začele z akcijami, s katerimi so želeli zatreti slovenski jezik in duh Slovencev. V slovenske vasi so nastavili nemške duhovnike. Zapirali so gostilne, v katerih so se zbirali Slovenci.

1.9.2 | DOLOČANJE ZAHODNE MEJE

Velik del slovenskega ozemlja je bil Italiji obljubljen že z **Londonskim sporazumom** 1915. Po končani 1. svetovni vojni so ga Italijani seveda zahtevali. Začeli so prodirati na slovensko ozemlje. Hoteli so zasesti celo Ljubljano, vendar so Italijane ustavili slovenski in srbski prostovoljci.

Določanje zahodne meje je sicer potekalo na mirovni konferenci v Parizu. Ker so pogajanja zašla v slepo ulico, so določili, naj se Italija in Kraljevina SHS sami dogovorita. Po dolgotrajnih pogajanjih je bila leta 1920 v mestu Rapallo na severu Italije podpisana pogodba in določena meja.

Rapalski mejnik

Z Rapalsko pogodbo je Italija dobila več ozemlja, kot ji je bilo obljubljeno.

Velik del Primorske s Trstom in Gorico ter Notranjska so pripadli Italiji. Pokrajina, kjer je ostalo okoli 300 000 Slovencev, je dobila ime Julijska krajina.

ALI VEŠ, da ...

je Italija z Rapalsko pogodbo dobila tudi hrvaške otoke, Cres, Lošinj, Lastovo in Palagružo, ter mesti Reka in Zadar?

1.9.3 | DOLOČANJE SEVEROVZHODNE MEJE

Na severovzhodnem delu je Država SHS dobila Prekmurje. Tako se je Prekmurje po skoraj 1000 letih ponovno priključilo Sloveniji. Le Slovenci v Porabju so ostali na Madžarskem.

Slovenci tako po 1. svetovni vojni niso več živeli skupaj. Razdeljeni so bili med štiri države: Kraljevino SHS, Kraljevino Italijo, Avstrijo in Madžarsko.

Slovenci v Kraljevini Jugoslaviji in zunaj njenih meja

ZDAJ ZNAM

Prva svetovna vojna je potekala od leta 1914 do leta 1918. Spopadle so se sile antante (Francija, Rusija, Velika Britanija, od leta 1915 dalje pa tudi Italija) in centralne sile (Avstro-Ogrska, Nemčija).

Povod za prvo svetovno vojno je bil **atentat** na avstro-ogrskega prestolonaslednika **Franca Ferdinanda** in njegovo ženo **v Sarajevu 28. junija 1914.**

V prvo svetovno vojno je bilo vključenih 28 držav. Bojevali so se v Evropi, Aziji in Afriki, na morju, na kopnem in v zraku. Bila je največja vojna do tedaj v zgodovini človeštva. Tudi žrtev je bilo več kot kdaj koli prej (**dvajset milijonov**). Prvič so uporabili **letala, tanke, strojnice** in strupene **bojne (kemične) pline**.

Soška fronta je bila del bojišča, ki je v prvi svetovni vojni med italijansko in avstro-ogrsko vojsko potekalo od Rombona do Tržaškega zaliva. Dolga je bila nad 90 km. Fronta je bila prizorišče največjega spopada na gorskem območju v celotni zgodovini človeštva in največji spopad na Slovenskem sploh.

28. junija 1918 je bila podpisana **Versajska mirovna pogodba**. Nemčija je bila spoznana za glavnega krivca prve svetovne vojne. Izgubila je veliko ozemlja, odvzete so ji bile vse kolonije. Naložili so ji odplačevanje visoke vojne odškodnine. Avstro-Ogrska država je razpadla na veliko novih držav.

ČASOVNA PUŠČICA

1914

ZAČETEK PRVE
SVETOVNE VOJNE

1915

VSTOP **ITALIJE**
V VOJNO

1916

NAJVEČJA
POMORSKA BITKA
PRVE SVETOVNE
VOJNE

1917

RUSKA REVOLUCIJA

KONEC
SOŠKE FRONTE

1918

KONEC
PRVE SVETOVNE
VOJNE

Rudolf Maister

2.1 | SVET PO PRVI SVETOVNI VOJNI

V prejšnjem poglavju si oglej sliko prvega avtomobila, narejenega na tekočem traku. Primerjaj ga s sodobnimi avtomobili.

Ob koncu prve svetovne vojne so razpadla **štiri cesarstva**: rusko, nemško, avstro-ogrsko in turško. Nastale so nove države, ki jih imenujemo nasledstvene države. V večini so bile večnacionalne države. To so bile: Finska, baltske države, Avstrija, Madžarska, Kraljevina SHS in Češkoslovaška.

Podpisovanje Versajske pogodbe

Po koncu vojne z Nemčijo so vojskujoče se države podpisale mirovno pogodbo, imenovano **Versajska pogodba**. Podpisale so jo 28. junija 1918. Nemčijo so spoznali za glavnega krivca za prvo svetovno vojno.

MIROVNA POGODBA – sporazum, soglasje o obveznostih med vojskujočimi stranmi.

Tudi Slovenci smo se leta 1918 vključili v novo državo – **Kraljevino SHS**.

V razredu se pogovorite, kako so živeli nekoč, ko ni bilo televizije in interneta.

V času miru je znanost hitro napredovala. Vrstila so se nova odkritja. V medicini so odkrili zdravilo penicilin, ki je pomagal zatreti nalezljive bolezni. Veliko je bilo odkritij na področju kemije. Tako so odkrili kavčuk, vitamin C, najlon, umetna gnojila in škropiva. Najbolj pa so svet začela spreminjati **tehnična odkritja**. Izpopolnila so se letala. Kmalu so preleteli Atlantik brez postanka. Vse več ljudi je lahko kupilo avto. Za širjenje novic in zabavo je bil takrat najbolj pomemben radio.

Alexander Fleming je odkril penicilin

Ali si že slišal za režiserja in igralca Charlieja Chaplina? Oglej si kak njegov film. Bodi pozoren na to, kako so ljudje v filmu oblečeni in s kakšnimi avtomobili so se vozili.

Charlie Chaplin

V vzponu je bila tudi filmska industrija. **Nemi filmi**, kjer je bil kralj komedij Charlie Chaplin, so se spremenili v zvočne. Razcvetel se je risani film, ki ga je oživil Walt Disney. Za mlade je ustvaril še danes znane like, kot so Miki miška, pes Pluton in racman Jaka. Zelo se je spremenila umetnost. Nove smeri so nastajale v **likovni umetnosti** (Pablo Picasso), arhitekturi in glasbi. Spremenila se je tudi vloga žensk. V mnogih državah so dobile volilno pravico, začele so se zaposlovati. V gospodinjstvih so pričeli uporabljati nove tehnične pridobitve.

2.2 | GOSPODARSKA KRIZA

Visoki stroški za vojno so bili vzrok, da je imela večina evropskih držav po koncu vojne resne **denarne težave**. Gospodarstva so prej delala za vojsko in so se težko hitro prilagodila novim razmeram v času miru. Povečala sta se **brezposelnost** in **inflacija**. V ZDA je bil položaj boljši, saj so zaslužile s prodajo orožja, hrane in posojanjem denarja. Pomagale so zahodnoevropskim državam, kjer se je že leta 1924 začel hiter gospodarski razvoj.

Razdeljevanje hrane v gospodarski krizi

Prebivalstvu v razvitih zahodnih državah Evrope in ZDA je denar dajal občutek, da si lahko po več letih vojnega trpljenja privoščijo **brezskrbno življenje**. Proizvodnja različnih izdelkov je močno narasla. Telefoni, radii, avtomobili in gospodinjski aparati so postajali v ZDA vse cenejši. Razmahnilo se je tudi oglaševanje. Začela so se »**zlata 20. leta**«.

Vendar vsi ljudje niso živeli v blagostanju. Mnogi so še naprej živeli v revščini. Zaradi prepovedi točenja alkohola (prohibicija) je v ZDA cvetela nelegalna prodaja pijač. S prodajo so se ukvarjale **mafijske združbe**. Veliko ljudi je hotelo na hitro obogateti. Povsem običajni ljudje so se zadolževali in množično kupovali delnice na ameriških borzah.

24. oktobra 1929 je prišlo do zloma borze v New Yorku. Ta dan so poimenovali »črni petek«. Cene vrednostnih papirjev so **močno padle** in veliko ljudi je izgubilo vse svoje premoženje. Številne banke, borze in podjetja so doživeli polom in prenehali delovati. Ker države med seboj sodelujejo, se je kriza razširila v Evropo in nato po celem svetu. Trideset milijonov ljudi je ostalo **brez dela**. Če so delo imeli, so delali za nizke plače. Pojavila se je revščina in lakota, porasel je tudi kriminal. Kriza je trajala do leta 1933.

INDUSTRIJA – gospodarska dejavnost, ki z uporabo strojev in v večjih količinah predeluje surovine in iz njih izdeluje izdelke.

MULTINACIONALKA – podjetje, ki ima podružnice v mnogih državah.

BORZA – ustanova, kjer se trguje z vrednostnimi papirji, kot so na primer delnice in obveznice.

2.3 | VZPON FAŠIZMA IN NASTANEK TOTALITARNIH DRŽAV

2.3.1 | STALINIZEM

Josip Stalin in Vladimir Lenin

Še med 1. svetovno vojno je prišlo v Rusiji do revolucije. To je bilo leta 1917. Odstranili so carja Nikolaja II. in razglasili prvo socialistično državo na svetu. Vodja upora je bil Vladimir Iljič Uljanov - **Lenin**. Država se je pozneje preimenovala v Sovjetsko zvezo. Lenin je kmalu umrl. V boju za njegovo nasledstvo in oblast je zmagal Josip Visarionovič - **Stalin**.

TOTALITARNA DRŽAVA – vodstvo take države nasilno podredi celotno družbo in življenje ljudi svojim ciljem.

Sovjetsko zvezo je preoblikoval v **totalitarno** državo. Da bi nadzoroval celotno državo in ljudi, je uporabljal posebno krute metode. Zasebna lastnina ni bila dovoljena. Tajna policija je prisluškovala, odpirala pisma in zasliševala ljudi. Mnoge so **obsodili na smrt** ali jih izgnali v taborišča v Sibirijo. Tak nasilen način nadzora ljudi v Sovjetski zvezi imenujemo **stalinizem**.

2.3.2 | FAŠIZEM

Ali je v tvojem kraju spomenik žrtvam fašizma?
Pozanimaj se, kaj se je zgodilo.

V času med obema vojnama so ljudje v mnogih državah izgubili zaupanje v svoje demokratično izvoljene vlade. Podprli so posamezne voditelje, ki so uvedli nasilen sistem vladanja - **fašizem**.

Benito Mussolini

V Italiji je **Benito Mussolini** leta 1919 ustanovil fašistično stranko (Črne srajce). Kot duce (voditelj) se je povzpел na čelo države in jo vodil kot diktator. Mussolini je odpravil demokracijo in prepovedal vse stranke, razen svoje fašistične. Tajna policija je odstranjevala nasprotnike. Časopisi in radio so bili prisiljeni hvaliti fašizem. Nadzorovali so tudi šolstvo in rojstvo otrok. Država je družine ob rojstvu otrok denarno nagradila, visoko pa obdavčila samske ljudi.

DIKTATOR – voditelj, ki ima popolno oblast v državi.

Tudi Primorska in Notranjska sta bili v fašistični Italiji. Fašisti so preganjali Slovence. Prepovedali so slovenske šole in slovenščino v uradih, šolah in cerkvah.

Podobni fašistični sistemi so bili še v drugih državah: na Poljskem, Madžarskem, Kitajskem, v Romuniji, Bolgariji, Španiji in **Jugoslaviji**, ki je nastala iz Kraljevine SHS. Leta 1929 se je v Jugoslaviji začelo obdobje **kraljeve diktature**.

V Španiji je po državljanski vojni prišel na oblast general **Franco**. Kot diktator je vladal do leta 1975. Franca sta podprli fašistična Italija in Nemčija.

2.3.3 | NACIZEM

Hitlerjeva mladina. Pogosto so že zelo mladi v roke vzeli orožje in šli v boje

Nemčija je bila v 1. svetovni vojni poražena. Zato je morala sprejeti ponižujoče pogoje. Spoznana je bila za glavnega krivca vojne, omejili so ji število vojakov, prepovedali težko oborožitev. Šibka vlada ni znala rešiti gospodarske krize, revščine in brezposelnosti. Razlike med bogatimi in revnimi so bile vse večje. Zato je vedno več privržencev dobivala Nacionalna delavska stranka. Za svojega vodjo – führerja je izbrala **Adolfa Hitlerja**.

Ko je postal predsednik, je razvil nemško obliko fašizma, ki se je imenoval **nacizem**. Za svoj simbol so si nacisti izbrali **kljukasti križ** ali svastiko. Hitlerju so pomagali gestapo in enote SS. Temeljno načelo nacizma je bilo sovraštvo do Judov (**antisemitizem**). Poveljevali so le čistokrvne Nemce, ki so jih imeli za izbrano arijsko raso (svetlolasi ljudje, bele polti, modrih oči). Zelo pomembna je bila vzgoja mladine. Jude in nasprotnike nacizma so zapirali v koncentracijska taborišča, ki so postala taborišča smrti.

GESTAPO –
nemška tajna
policija.

ENOTE SS –
nemške vojaške
varnostne enote.

2.4 | ŽIVLJENJE SLOVENCEV MED OBEMA VOJNAMA

Dobra polovica Slovencev je bila v tem času **kmečkega stanu**. Njihovo življenje se v novi državi ni kaj prida spremenilo. Delali so ves dan, mehanizacije ni bilo. Veliko kmetov zaradi pomanjkanja zemlje in gospodarske krize ni moglo preživljati svojih družin in odplačevati dolgov. Kmečko prebivalstvo si je zato zaslužek poiskalo v industrijskih središčih ali pa so se izselili.

Delavci so med obema vojnama živeli v zelo slabih razmerah. Med vojno jim je delavska zakonodaja omogočila ustanovitev borze dela. Dobili so delavske zbornice, uvedli osemurni delavnik, zdravstveno in bolniško zavarovanje. Zaposlilo se je veliko žensk. Po končani obvezni osnovni šoli so delo poiskali tudi številni otroci.

Delavska družina

MEZDA – plačilo za delo, plača.

Na internetu pogledaj, kateri je bil prvi slovenski film. Kdaj so ga posneli?

Prehrana delavskih in kmečkih družin je bila preprosta. Največkrat so jedli kruh, žgance, močnik, fižol, zelje, repo. Meso so jedli samo ob nedeljah in praznikih. Zaradi slabih ekonomskih razmer, nizkih mezd in odpuščanja delavcev so pogosto stavkali.

Življenje premožnejših meščanov se je **zelo razlikovalo** od življenja preprostih ljudi. Premožni so bili predvsem uradniki, trgovci, zdravniki in tovarnarji. Hodili so na koncerte, gledališke predstave in družabne prireditve in se modno oblačili. Takrat je bil zelo popularen šport. V tem času je bila zgrajena planiška skakalnica (1934). Telovadec **Leon Štukelj** je na olimpijskih igrah v Parizu prejel prvo zlato medaljo za Jugoslavijo.

Leon Štukelj

ALI VEŠ, da ...

so leta 1924 prvič neposredno po radiu prenašali olimpijske igre v Parizu; da so na olimpijskih igrah v Amsterdamu leta 1928 smele prvič tekmovati v atletiki tudi ženske?

V času med dvema vojnama se je veliko spremenilo tudi na kulturnem, umetniškem in gradbenem področju. Leta 1919 je bila v Ljubljani ustanovljena **prva slovenska univerza**. Zgrajen je bil **Nebotičnik** (takrat najvišja stavba na Balkanu), blagovnica Nama, hotel Slon ... Posnet je bil prvi slovenski celovečerni film **V kraljestvu Zlatoroga**. V evropskem filmu se je uveljavila slovenska igralka Ita Rina (Ida Kravanja, ki se je rodila v Divači).

Ljubljanski nebotičnik

Oton Župančič z družino

Posnetek iz filma V kraljestvu Zlatoroga

V tem času so veliko ustvarjali in objavljali pesniki in pisatelji (Oton Župančič, Srečko Kosovel, Prežihov Voranc ...), ter slikarji in glasbeniki. Leta 1918 je bila ustanovljena Narodna galerija. Prvič se je oglasil Radio Ljubljana. Začel se je razvijati tudi turizem. Tujci so se v letoviških krajih zadrževali tudi po več tednov.

2.5 | SLOVENSKA MANJŠINA V AVSTRIJI, ITALIJI IN NA MADŽARSKEM

2.5.1 | SLOVENCİ V AVSTRIJI

Avstrijci so takoj po plebiscitu začeli s ponemčevanjem prebivalstva. S tem so kršili dane obljube. Nemščina je postala uradni jezik na Koroškem in Štajerskem. Slovenska imena so ponemčili. Ukinjali so slovenske šole. V vaseh so zaposlovali nemške učitelje in duhovnike. Od ubobožanih slovenskih kmetov so poceni kupovali zemljo.

Ko je po letu 1938 Hitler **priključil Avstrijo** Nemčiji, se je položaj Slovencev še poslabšal. Razpustili so vsa slovenska društva, šole in časopise. Slovenske družine so začeli **razseljevati**, na njihovo zemljo pa naseljevati nemške družine.

ALI VEŠ, da ...

je še leta 1880 na današnjem avstrijskem Koroškem živelo 100 000 Slovencev? Po 1. svetovni vojni jih je bilo le še 66 000. Leta 2001 pa jih je bilo le še 12 500.

2.5.2 | SLOVENCİ V ITALIJI

Požig slovenskega Narodnega doma v Trstu

Slovenecem v **Juljski krajini** se je godilo še slabše. Italijanske oblasti so na Slovence gledale kot na **manjvreden narod**. Po prihodu Mussolinija na oblast se je pritisk na Slovence še povečal. S požigom Narodnega doma v Trstu se je začelo dolgo obdobje fašističnega nasilja nad njimi. Slovenci so ohranjali slovensko besedo in običaje na skrivaj v kulturnih društvih. Takšno ravnanje Italijanov je rodilo tudi upor. Tajna organizacija **TIGR** (Trst – Istra – Gorica – Reka) je izvajala oborožene akcije. Fašisti so slovenske upornike večkrat odkrili, jih na hitro obsodili na smrt ali zapor. Fašistično nasilje ni zlomilo delovanja Slovencev.

2.5.3 | SLOVENCİ NA MADŽARSKEM

Tudi madžarska oblast Slovencev kot naroda ni priznala. Razglasili so jih za Vende. Ukinili so vse slovenske šole in društva. Kljub temu je slovenska govorica v Porabju še vedno živa.

ZDAJ ZNAM

*Ob koncu prve svetovne vojne so razpadla **štiri cesarstva – imperiji:** ruski, nemški, avstro-ogrski in turški. Nastale so nove, tako imenovane nasledstvene države. Slovenci smo se po razpadu Avstro-Ogrske vključili v Kraljevino SHS (Srbov, Hrvatov in Slovencev). Podpisana je bila mirovna pogodba – **Versajska pogodba**.*

Svet po končani 1. svetovni vojni se je zelo spremenil zaradi novih odkritij v znanosti in tehničnih novostih. Avto postane dostopen vse več ljudem, radio vstopi v domove ljudi in v vzponu je filmska industrija.

*Prebivalstvu v razvitih zahodnih državah Evrope in ZDA je denar dajal občutek, da si po več letih vojnega trpljenja lahko privoščijo **brezskrbno življenje**. Proizvodnja različnih izdelkov je močno narasla. Po obdobju blaginje je nastala gospodarska kriza. Začele so se delavske stavke. Številna podjetja so propadla, 30 milijonov ljudi je ostalo brez dela.*

V različnih državah (Nemčija, Italija, Rusija) so se pojavili totalitarni režimi: nacizem, fašizem, stalinizem.

V tistem času je bila več kot polovica Slovencev kmečkega stanu. Njihovo življenje se ni veliko spremenilo. Zaradi pomanjkanja zemlje so se začeli seliti v mesta, kjer so postali delavci. Njihovo življenje je bilo skromno.

Boljše so živeli premožnejši meščani. Zelo popularen je postal šport. V tem času je nastal prvi slovenski film V kraljestvu Zlatoroga. Slovenci smo dobili prvo univerzo (v Ljubljani), ustvarjali so pesniki in pisatelji (Oton Župančič, Srečko Kosovel, Prežihov Voranc ...).

Slovenci v Avstriji, Italiji in na Madžarskem so bili pod velikim pritiskom oblasti (izvajalo se je potujčevanje, ukinjali so slovenske šole, slovenska društva ...).

ČASOVNA PUŠČICA

1920

USTANOVITEV
**DRUŠTVA
NARODOV**

**RAPALSKA
POGODBA**

1925

PREIMENOVANJE
V **KRALJEVINO
JUGOSLAVIJE**

1930

**GOSPODARSKA
KRIZA**

1935

VZPON **HITLERJA** IN
NJEGOVE **STRANKE**

1939

PRIKLJUČITEV
**AVSTRIJE K
NEMČIJI**

**ZAČETEK 2.
SVETOVNE VOJNE**

Leon Štukelj

3. DRUGA SVETOVNA VOJNA

97

3.1 | KAKO SE JE ZAČELA DRUGA SVETOVNA VOJNA

Ogledate si lahko filme, ki opisujejo 2. svetovno vojno: Ne joči, Peter, Dolina miru, Sutjeska, Desant na Drvar. Lahko pa prebereš tudi knjigo: Dnevnik Ane Frank.

20. stoletje imenujemo tudi **stoletje vojn**. Najstrašnejša med vsemi je bila 2. svetovna vojna. Vojna je zajela skoraj ves svet. Boji so potekali v **40 državah**, vanjo pa je bilo vpletenih kar 61 držav. Tank in letalo, ki sta bila v prvi svetovni vojni novost, sta bila v drugi vojni **najučinkovitejši orožji**.

EMIGRIRATI – izseliti se v tujino, zlasti iz političnih vzrokov.

REŽIM – nasilen način vodenja države.

Svet si nove vojne ni želel in se nanjo tudi ni pripravljaj. Toda, po koncu 1. svetovne vojne so razmerja med državami določili zmagovalci. Društvo narodov in mirovna pogodba iz Pariza nista mogla zagotoviti miru. Nemčija, Italija in Japonska so stopile iz Društva narodov. Vse tri države so zagovarjale osvajalno politiko: večvrednost svojega naroda in kulture, napadalno politiko in osvajanje novih ozemelj. Zato so se začele pripravljati na vojno. Takoj, ko je Hitler podpisal s Stalinom sporazum o nenapadanju, je **1. septembra 1939** napadel Poljsko. **Začela se je 2. svetovna vojna**. Poljska vlada je že po enem tednu emigrirala v London. Nemčija in Sovjetska zveza pa sta si Poljsko razdelili. V obeh zasedenih delih so uvedli krut režim. Francija in Velika Britanija sta 3. septembra **napovedali Nemčiji vojno**.

Okupacija Poljske

Hkrati sta se začeli pripravljati na spopad.

Preden so nemške enote začele napad na Francijo, so zasedle še Dansko in Norveško. Hitlerju se je Francija zdela najbolj nevarna, zato se je na napad nanjo dobro pripravil. Nemški tanki in motorizirane enote so zelo hitro prebili francosko obrambno črto in zasedli velik del notranjosti. V vojno je stopila tudi Italija. Napadla je Francijo in si prilastila del njenega ozemlja. Nemška vojska je bila uspešna tudi zaradi nove vojaške taktike, imenovane »**bliskovita vojna**«. Taktika je slonela na **presenečenju**. Napadi so se začeli z bombardiranjem iz zraka, nato pa je sledil napad tankov in motorizirane pehote. Zaradi hitrosti in moči je nemška vojska popolnoma **strla nasprotnike**.

Bliskovita vojna z vdori tankov

RADAR – naprava za določanje razdalje in smeri kakega predmeta s pomočjo oddajanja in sprejemanja odbitih radijskih valov.

BLISKOVITA VOJNA – vojna, v kateri hoče napadalec z veliko hitrostjo in močjo napada doseči zmago.

Od močnejših držav je Nemčiji stala nasproti le Velika Britanija. Hitler se je zavedal težav, zato je Britancem ponudil premirje. Ti premirja niso sprejeli. Hitler jih je hotel pokoriti s **silovitimi letalskimi napadi**. Nemško letalstvo je uničilo cela mesta in pomembne vojaške objekte. Vendar je Britancem uspelo zdržati nemški pritisk s pomočjo novega izuma – **radarja** in dešifriranja nemških vojnih sporočil.

ALI VEŠ, da ...

je na Kitajskem 2. svetovna vojna trajala 8 let?

Začela se je leta 1937, ko je Japonska vdrla na Kitajsko in jo okupirala.

Okupatorji so se do 1945 grobo znašali nad navadnimi ljudmi. V vojni na Kitajskem je umrlo od 10 do 15 milijonov ljudi.

3.2 | VOJNA ZAJAME VES SVET

Nemčija je zahtevala novo delitev sveta. Pridružili sta se ji tudi Italija in Japonska, zato so v Berlinu podpisali **trojni pakt**. Trojni pakt imenujemo tudi: os Berlin-Rim-Tokio. Pristopile naj bi tudi države, ki so trem podpisnicam priznale pravico do nove delitve sveta. Kmalu so ga podpisale še nekatere **druge države** (Madžarska, Romunija, Slovaška, Bolgarija).

Pristopila je tudi Jugoslavija, vendar so v državi izbruhnile demonstracije. Pristop so kasneje preklicali. Posledica preklica je bil Hitlerjev **napad na Jugoslavijo**. Napad se je začel 6. aprila 1941 z **bombardiranjem Beograda**. Jugoslovanska vojska je bila poražena v enajstih dneh. Kralj in vlada sta državo zapustila.

Demonstracije v Beogradu

Pearl Harbor

Po zasedbi Balkana je Hitler prelomil sporazum o nenapadanju s Sovjetsko zvezo. Kljub sporazumu je Sovjetsko zvezo napadel. Nemška vojska je hitro napredovala po vsej 3000 kilometrov dolgi sovjetski meji. Do **decembra 1941** so Nemci zasedli velik del ozemlja. Toda huda zima je nemške vojake razredčila in ustavila. Nemcem zato ni uspelo poraziti Sovjetske zveze. Večkrat so še poskušali z ofenzivami na Sovjetsko zvezo, vendar so bili vedno poraženi.

Japonce so opogumili nemški uspehi in napadli so **ameriško oporišče v Tihem oceanu** (Pearl Harbor). Med napadom so uničili večino ameriškega ladjevja in letalstva. Zaradi napada so **ZDA stopile v vojno**. Japonska je v nekaj mesecih zasedla še nekaj azijskih držav. Vojna je tako zajela skoraj ves svet. Bojevali so se tudi v **kolonijah v Afriki**.

3.3 | OKUPIRANA EVROPA

Ali si že slišal za delovna taborišča? O njih lahko veliko izveš tudi od svojih staršev in sorodnikov. Pomagaj si z internetom.

Značilnost 2. svetovne vojne je bila tudi, da so bili v njej prizadeti **tudi civilisti**. Zato tako vojno imenujemo **totalna vojna**. V vseh v vojno vpletenih državah so uvedli vojno gospodarstvo, ki je bilo namenjeno preskrbi vojakov. Veliko tovarn je pričelo izdelovati orožje. Mnoge prisilne delavce so odpeljali na delo v **delovna taborišča** v Nemčijo.

»Delo osvobaja« je bilo napisano nad vhodom v enega od delovnih taborišč

Judovska deklica Ana Frank je v svojem dnevniku opisovala življenje Judov pod nacizmom

V 2. svetovni vojni je bila pomembna propaganda. Nacistična Nemčija je že pred izbruhom vojne Nemce razglasila za večvredno raso. Načrtno so kršili **državlanske pravice Judov**. Judje so najprej množično izgubljali delo in odvzeto jim je bilo premoženje.

Nato so na začetku vojne Jude iz vseh okupiranih držav preseljevali na vzhod nemške države. **Zapirali so jih v geta**. Leta 1942 so nacisti sprejeli načrt za genocid nad Judi. Pošiljati so jih začeli v **delovna ali koncentracijska taborišča**. Jetniki so bili Judje in pripadniki drugih narodov. Taboriščniki so živeli v barakah, vladala je lakota in pogoste so bile bolezni. Mučili in poniževali so jih na najbolj krute načine. Vsak dan so jih odgnali na prisilno delo. Veliko Judov so usmrtili v plinskih celicah. Genocidu nad Judi rečemo **holokavst**. Med letoma 1933 in 1945 so Nemci ubili približno 6 milijonov Judov.

PROPAGANDA – načrtno razširjanje političnih idej z namenom, da se uresničijo.

GETO – posebna mesta, obdana z žicami in zidovi, kjer so Judje živeli v velikem pomanjkanju.

V okupiranih deželah so Nemci ustanovili okupacijsko oblast. Tako so lahko izkoriščali naravna bogastva in ljudi, ki so morali delati zanje. S tem se je krepila nemška država.

V okupiranih deželah se je razvilo **odporniško gibanje**. Najbolj razširjeno odporiško gibanje je bilo na Poljskem, v Jugoslaviji, Franciji in Grčiji. V vseh državah je del prebivalcev sodeloval z okupatorjem. Po osvoboditvi so jim sodili na sodnih procesih in večina je bila **obsojena na smrt**.

3.4 | KONEC VOJNE

Septembra 1943 je **kapitulirala Italija**. Italijanski vojaki so se vračali domov, njihova vojska je razpadla. Mussolini je z nemško pomočjo pobegnil. Do konca vojne je vodil severni del Italije, ki ga je okupirala Nemčija. Zavezništva med Nemčijo, Italijo in Japonsko je bilo konec. Nemčija in Japonska sta ostali sami.

KAPITULACIJA – vdaja.

Invazija v Normandiji

Da bi zavezniki oslabili Nemčijo, so se začeli pripravljati na **vojaško operacijo v Franciji**. Pripravili so na tisoče letal, ladij, tankov, padalskih enot in okoli **3 milijone vojakov**. Vojaška operacija se je imenovala **invazija na Normandijo** ali **dan D**. To je bila največja pomorska in kopenska vojna operacija v zgodovini. Da bi nemška moč popustila, so zavezniška letala nenehno **bombardirala nemška mesta**.

Po osvoboditvi Francije, Belgije, Luksemburga in Nizozemske se je zavezniška vojska usmerila proti Nemčiji in glavnemu mestu Nemčije Berlinu. Z vzhoda so proti Nemčiji napredovale sovjetske enote. Angleški, ameriški in sovjetski vojaki so se 25. aprila 1945 srečali na Labi. Berlin je branilo okoli 300 000 nemških vojakov. Sovjetske enote so ga osvobodile prve dni maja 1945. Hitler in njegova žena sta zadnji dan aprila naredila samomor. Kapitulacija Nemčije je začela veljati 9. maja. Vojna v Evropi je bila **končana**.

Japonci se niso hoteli vdati. Uporabljali so **kamikaze**. Napadali so ameriške ladje in jih veliko uničili. Američani so vedeli, da bi potrebovali vsaj še leto dni, da bi uničili Japonsko. Zato so se odločili za drugačno rešitev. 6. avgusta 1945 so **odvrgli prvo atomsko bombo** nad Hirošimo in čez dva dni še nad Nagasaki. Japonska je kapitulirala in japonski cesar je objavil predajo. S tem dejanjem je **končal 2. svetovno vojno**.

Tipična gobasta eksplozija atomske bombe

KAMIKAZE – piloti samomorilci, ki so se z letali zaleteli v nasprotnika, največkrat ladje.

ALI VEŠ, da ...

je **atomska bomba** z zemljo zravnila Hirošimo? 70 000 ljudi je umrlo takoj, 30 000 v naslednjih mesecih, 200 000 ljudi pa zaradi rakavih obolenj v naslednjih letih. Svet podobne katastrofe še ni doživel.

2. svetovna vojna je trajala šest let. Zahtevala je približno **60 milijonov mrtvih**, med njim od 20 do 30 milijonov civilistov. Največ ljudi je umrlo zaradi nacističnih zločinov. 20 milijonov otrok je ostalo brez staršev, zaprtih je bilo 45 milijonov ljudi. Vojna škoda je bila ocenjena v milijardah dolarjev.

Zgornje številke o žrtvah govorijo, kako strašna je vojna. Pogovorite se o tem v razredu. Za primerjavo povejmo, da v Sloveniji živi 2 milijona ljudi.

3.5 | SLOVENCIMED DRUGO SVETOVNO VOJNO

Ponovite: V katero državo smo bili Slovenci vključeni ob začetku 2. svetovne vojne?

V skoraj vsakem večjem slovenskem mestu je tudi muzej, ki prikazuje čas med 1941 – 1945 ali pa imate v bližini partizanski spomenik – obišči ga.

Po napadu na Kraljevino Jugoslavijo so slovensko ozemlje zasedle nemška, italijanska in madžarska vojska. 27. aprila 1941 so v Ljubljani ustanovili **Osvobodilno fronto** – OF. OF je začela z osvobodilnim gibanjem. Prevezla je vodenje **oboroženega odpora** na Slovenskem. Julija 1941 je bila blizu Ljubljane ustanovljena prva **partizanska četa**. Sledile so ji številne druge. Partizani so se v bitkah spopadali z okupatorjem, rušili so proge, mostove, prekinjali električne in telefonske zveze. Po takih akcijah so se umaknili v gozdove. Po delih so osvobajali Slovenijo.

Italijanska in nemška vojska sta na partizanske akcije odgovarjali z nasiljem nad civilnim prebivalstvom. Požigali sta vasi, posamezne domačije, streljali talce, preganjali in mučili svojce partizanov. Veliko civilistov so odpeljali v taborišča. Čeprav so sovražniki hoteli partizansko gibanje uničiti, je število partizanov tako v Jugoslaviji kot tudi v Sloveniji naraščalo. Njihov vrhovni vodja je bil **Josip Broz – Tito**.

Partizani

Josip Broz Tito

Partizansko vojsko so leta 1943 priznali tudi zavezniki. Začeli so jim pošiljati orožje, medicinski material in vojaške svetovalce. Na osvobojenih ozemljih so delovale prve šole, bolnice, sodišča. Partizani so prirejali kulturne prireditve.

Na svetovnem spletu na Wikipediji si lahko ogledaš vojno partizansko bolnico Franja: http://sl.wikipedia.org/wiki/Slovenska_vojna_partizanska_bolnica_Franja

Mnenja o partizanskem boju v Sloveniji so bila različna. Nasprotniki partizanske vojske in OF so se združevali v **vaške straže**. Imenovali so se prostovoljna protikomunistična milica. Iz prostovoljne milice so pozneje nastale enote domobrancev, ki so pomagale okupatorju. Slovence naj bi branili pred komunizmom. Od Nemcev so dobivali orožje in plačilo.

Po koncu vojne so se domobranci skupaj z nemškimi enotami umaknili na Koroško. Zavezniki pa so jih vrnili v Jugoslavijo. Po zaslišanju so nekatere izpustili ali poslali na prisilno delo, večino pa **brez rednega sojenja** usmrtili (Kočevski Rog).

V prvih dneh maja 1945 so partizanske enote osvobodile Slovenijo. Cilji, ki jih je postavila OF, so bili doseženi. Partizanska vojska je osvobodila vse slovensko ozemlje.

5. maja 1945 so v osvobojeni Ajdovščini imenovali slovensko vlado, katere predsednik je bil **Boris Kidrič**.

Imenovanje prve slovenske vlade, Ajdovščina 1945

Na spletni strani <http://www.muzej-nz.si/> boš izvedel še veliko več o drugi svetovni vojni.

ZDAJ ZNAM

Nemčija, Italija in Japonska so podpisale **trojni pakt** (os Berlin-Rim-Tokio). Vojna se je začela 1939, ko so nemške čete vdrle na Poljsko. Nemška vojska je napadla še Kraljevino Jugoslavijo, Grčijo in Sovjetsko zvezo. Vojna je postala svetovna z japonskim napadom na Pearl Harbor. Propad Nemčije je bil zapečaten z dnevom D (invazija v Normandiji). V Evropi se je vojna uradno končala 9. maja s predajo Nemčije. Leta 1945 so Američani **odvrgli atomsko bombo** nad Hirošimo in nad Nagasakijem. Tako se je druga svetovna vojna končala 2. septembra 1945, ko se je vdala še Japonska.

V začetku vojne so Jude iz vseh okupiranih držav preseljevali v vzhodni del nemške države in jih **zapirali v geta**. Nato so jih začeli pošiljati v **koncentracijska taborišča**, kjer so zelo trdo delali. Taboriščniki so živeli v barakah, vladala je lakota in pogoste so bile bolezni. Mučili in poniževali so jih na najbolj krute načine. Vsak dan so jih odgnali na prisilno delo. Veliko so jih usmrtili v plinskih celicah. Načrtnemu ubijanju Judov rečemo **holokavst**. V koncentracijskih taboriščih je bilo tudi veliko Slovencev.

Po napadu na Kraljevino Jugoslavijo so slovensko ozemlje zasedle nemška, italijanska in madžarska vojska. 27. aprila 1941 so v Ljubljani ustanovili **Osvobodilno fronto** – OF, ki je začela z osvobodilnim gibanjem. OF je prevzela vodenje **oboroženega odpora** na Slovenskem.

2. svetovna vojna je bil najobsežnejši in najdražji oboroženi spopad v zgodovini sveta, ki je vključeval večino svetovnih držav. Odvijal se je hkrati po celem svetu. 2. svetovna vojna je zahteval približno 60 milijonov človeških življenj.

ČASOVNA PUŠČICA

1940

ZAČETEK DRUGE
SVETOVNE VOJNE

1941

NEMČIJA NAPADE
SOVJETSKO ZVEZO

1942

NAPAD NA **PEARL**
HARBOUR

1943

OSVOBAJANJE
SLOVENSKEGA
OZEMLJA

1944

PREDAJA **ITALIJE**

1945

IZKRCANJE V
NORMANDIJI

KONEC DRUGE
SVETOVNE VOJNE

Okupacija Poljske

4. SVET PO 2. SVETOVNI VOJNI

107

Leta 1945 je bila ustanovljena Organizacija združenih narodov – OZN. Ustanovili so jo zato, da se svetovna vojna ne bi več ponovila. Članice te organizacije so skoraj vse države sveta.

Cilji **OZN** so:

- ohranjanje mednarodnega miru in varnosti,
- razvijanje prijateljskih odnosov med narodi,
- sodelovanje in razreševanje mednarodnih problemov,
- spoštovanje in zavzemanje za človekove pravice;

Slovenija je postala članica OZN leta 1992.

Pristanek na Luni

Zahodnoevropske države in ZDA so po koncu druge svetovne vojne ustanovile vojaško zvezo NATO (organizacija severnoatlantskega sporazuma). Osnovni cilj zveze NATO je varovanje svobode in varnosti vseh članic s političnimi in vojaškimi sredstvi.

Slovenija je postala članica zveze NATO leta 2004.

Svet po 2. svetovni vojni se je razdelil na dva bloka: vzhodni in zahodni blok. V vzhodnem bloku so bile združene socialistične države; v zahodnem bloku pa so bile povezane kapitalistične države. Med obema blokoma so vladali napetosti in nasprotovanja. To obdobje imenujemo **hladna vojna**. Oba bloka sta tekmovala med seboj v oborožitvi, znanosti in širjenju svojega vpliva. Do pravega vojaškega spopada med njima ni prišlo. Hladne vojne je bilo konec leta 1989, ko je razpadel vzhodni blok.

ALI VEŠ, da ...

so **mejo** med vzhodnim in zahodnim blokom imenovali **železna zavesa**?

4.1 | SLOVENCİ PO 2. SVETOVNI VOJNI

V 2. svetovni vojni je umrlo 89 000 Slovencev. Zato so Slovenci z navdušenjem sprejeli novico o koncu vojne. Žal jih je čakala **porušena domovina**. Naselja so bila porušena in hudo poškodovana. Nekatera slovenska mesta so zavezniki bombardirali (Jesenice, Maribor). Ljudem je primanjkovalo **osnovnih potrebščin**.

Porušeni most na Ptuj

Prva naloga povojnih oblasti je bila **obnova**. Obnova je zaradi pomanjkanja denarja potekala predvsem **s prostovoljnim delom** in z mladinskimi delovnimi akcijami. Najprej so začeli obnavljati in graditi ceste in železnice. Gradili so elektrarne in obnavljali industrijske obrate, rudnike, šole in bolnišnice. Mehanizacije je bilo malo, zato sta bili najpomembnejši orodji **kramp in lopata**.

PODRŽAVITI – osebno lastnino (tovarne) spremeniti v državno lastnino.

Obnova domovine

Na prvih volitvah 11. novembra 1945 je povsod po Jugoslaviji zmagala Ljudska fronta Jugoslavije. Na vrh svoje liste je postavila Josipa Broza - Tita. Na podlagi teh volilnih izidov je bila 29. novembra 1945 razglašena **Federativna ljudska republika Jugoslavija** – FLRJ.

Oblasti so v Jugoslaviji uvedle socializem. Zamenjale so okupatorski denar in partizanske denarne bone za **dinarje**. Potem so podržavile gospodarstvo in izvedle agrarno reformo. Agrarna reforma je omogočila mnogim kmetom, da so dobili zemljo v **trajno last**.

AGRARNA REFORMA – odvzem zemlje in gozdov veleposestnikom.

Življenje v prvih povojnih letih je bilo težko. Stanovanja so bila skromna, hrano in druge potrebščine je bilo mogoče dobiti s posebnimi kartami – nakaznicami. Življenjske in delovne razmere so se za večino Slovencev začele izboljševati v šestdesetih letih.

Jugoslovanski denar dinar

4.2 | SLOVENCİ V DRUGI JUGOSLAVIJI

Jugoslavija je bila razdeljena na šest republik. Slovenija je postala ena izmed jugoslovanskih republik. Vendar pa so bili Slovenci nad centralizacijo države zelo **razočarani**. Slovenija je bila gospodarsko najbolj razvita republika. Zato je morala veliko prispevati k obnovi drugih krajev Jugoslavije. Tito si je namreč prizadeval, da bi bile vse republike v razvoju čim bolj izenačene. Uvedeno je bilo **samoupravljanje**. Delavci in drugi zaposleni so v podjetjih in ustanovah sami upravljali tovarne. Zasebni lastniki tovarn in podjetij niso bili zaželeni. Zato so bile slabo razvite servisne dejavnosti. Po celi državi so delovale šole, v katere so bili vključeni vsi otroci. Vsi učenci so bili vključeni v **pionirsko organizacijo**.

CENTRALIZACIJA

– glavne odločitve o razvoju države se sprejmejo v glavnem mestu.

Titovi pionirji

Cankarjev dom v Ljubljani

V 60. letih se je življenje v Sloveniji močno spremenilo. Dvigovati se je začel standard in razvijati turizem. Odprle so se meje in prvič po vojni je bilo mogoče kupiti devize. Tudi pozneje v 70. in 80. se je **standard izboljševal**. Žal njegov dvig ni bil povezan z uspešnim gospodarjenjem, pač pa s posojili, ki jih je Jugoslavija najemala v tujini.

Takrat sta bila zgrajena Klinični center in Cankarjev dom. Na novo so zgradili ali obnovili številne šole. Veliko denarja so s samoprispevki **zbrali ljudje sami**.

ALI VEŠ, da ...

je bilo takrat tudi zlato obdobje slovenske popevke. Takrat so nastale še danes popularne pesmi: Zemlja pleše, Orion, Poletna noč, Maček v žaklju, Mala terasa in Mini maxi ... Te popevke lahko poslušas na spletu (You Tube).

Maja 1980 je v ljubljanskem Kliničnem centru umrl Josip Broz - Tito. Njegovi nasledniki **niso bili kos razmeram**. Vrednost dinarja se je znižala. Vlada je uvedla omejitve vožnje z avtomobili in nato še uporabe električne energije. Primanjkovati je začelo nekaterih izdelkov. Manjkalo je zlasti kave, južnega sadja in pralnih praškov. Jugoslovani niso volili enega predsednika, temveč so imeli predsedstvo. Jugoslovanske republike se niso znale dogovoriti o sodelovanju in vedno več je bilo mednacionalnih in medrepubliških sporov.

V 80. letih se je v Sloveniji razvila močna civilna družba. Zahtevala je, da se v Sloveniji uvede demokracija.

CIVILNA DRUŽBA – posamezniki in skupine, ki se zavzemajo za spremembe v politiki in družbi.

4.3 | OSAMOSVAJANJE SLOVENIJE IN RAZGLASITEV SAMOSTOJNOSTI

Na osamosvajanje in uvajanje demokracije v Sloveniji je vplival tudi **propad socializma** v vzhodnih državah in razpad Sovjetske zveze. V Sloveniji je bila takrat še vedno vodilna stranka Zveza komunistov. Ustanavljale pa so se nove stranke, ki so se povezale v Demokratično opozicijo Slovenije – **DEMOS**.

Aprila 1990 je DEMOS zmagal na volitvah s 55 odstotki glasov. To so bile prve demokratične in večstrankarske volitve po 2. svetovni vojni v Sloveniji. Na voliščih so volili predsednika, predsedstvo in poslance republike Slovenije. Razmere med narodi v Jugoslaviji so se močno zaostrele. Slovenski politiki so spoznali, da države ne bo mogoče rešiti s pogajanjem.

Odločili so se, da izvedejo **plebiscit o osamosvojitvi Slovenije**. 23. decembra 1990 leta se je večina Slovencev (88,2%) odločila za samostojno in neodvisno državo.

Osamosvojitvi Slovenije so v Beogradu nasprotovali. Proti so bili tudi v tujini, tako v Evropi kot v Ameriki. Kljub tem nasprotovanjem je slovenski parlament **25. junija 1991** uradno razglasil **neodvisnost Slovenije**. Slovenija je prevzela nadzor nad carinarnicami in mejnimi prehodi ter kontrolo letenja nad svojim ozemljem.

Slovenija se je osamosvojila 25. junija 1991

PLEBISCIT – ljudsko glasovanje o priključitvi državi ali odcepitvi od nje.

4.4 | SAMOSTOJNA SLOVENIJA

Slovenski parlament je **25. junija 1991** uradno razglasil **neodvisnost Slovenije**. Zgodaj zjutraj 27. junija 1991 so se začele na več krajih Slovenije vojaške akcije JLA – **Jugoslovanske ljudske armade**. Slovensko predsedstvo je ukazalo obrambo in začela se je **vojna za samostojno Slovenijo**. Trajala je deset dni. Vojaki JLA so zasedli mejne prehode. Ponekod v Sloveniji je prišlo do hujših spopadov. Letala so bombardirala brniško letališče in televizijske oddajnike. Slovenija je začela obveščati mednarodno javnost o dogodkih in pridobivati mednarodno naklonjenost. Spopadi so se nadaljevali do začetka julija.

Na spletni strani **You Tube** vpiši »Osamosvojitev Slovenije« in videl boš kar nekaj posnetkov, ki so bili narejeni med vojno za Slovenijo leta 1991.

Po sklenitvi Brionske deklaracije so se vojaki začeli vračati v vojašnice. Sredi julija so jugoslovansko predsedstvo in slovenski predstavnik v njem **Janez Drnovšek** sklenili, da se JLA v treh mesecih umakne iz Slovenije.

Vojna za Slovenijo

Slovenija si je začela prizadevati za mednarodno priznanje. Evropska skupnost in večina držav EU jo je priznala **15. januarja 1992**.

Po gospodarski krizi 1993 se je Slovenija opomogla in **okrepila gospodarsko sodelovanje z Zahodom**.

Slovenija je od leta 2004 članica Evropske unije (EU). Leta 2007 je stopila v schengensko območje. To pomeni, da na mejah s članicami EU ni več mejne kontrole.

Nacionalno valuto tolar je leta 2007 zamenjal evro. Slovenija je v prvi polovici leta 2008 uspešno predsedovala EU.

1. maja 2004 se je Slovenija pridružila EU

Slovenski tolar

4.5 | DRŽAVNI SIMBOLI

Slovenska zastava

Zastava Slovenije je belo-modro-rdeča in ima grb Slovenije. Razmerje med širino in dolžino zastave je ena proti dve. Barve zastave gredo po vrstnem redu: bela, modra, rdeča. Vsaka barva po širini zavzema tretjino prostora zastave. Grb je v levem gornjem delu zastave, tako da sega z eno polovico v belo polje, z drugo pa v modro.

Slovenski grb

Grb Slovenije ima obliko ščita. V sredini ščita je na modri podlagi lik Triglava v beli barvi. Pod njim sta dve valoviti modri črti, ki ponazarjata morje in reke. Nad njim pa so v obliki navzdol obrnjenega trikotnika razporejene tri zlate šestokrake zvezde. Ščit je ob stranicah rdeče obrobljen. Grb se oblikuje po določenem geometrijskem in barvnem pravilu.

Za **himno** smo si Slovenci izbrali **sedmo kitico Zdravljice**, ki jo je napisal France Prešern. Melodijo zanjo je napisal skladatelj Stanko Premrl.

ZDAJ ZNAM

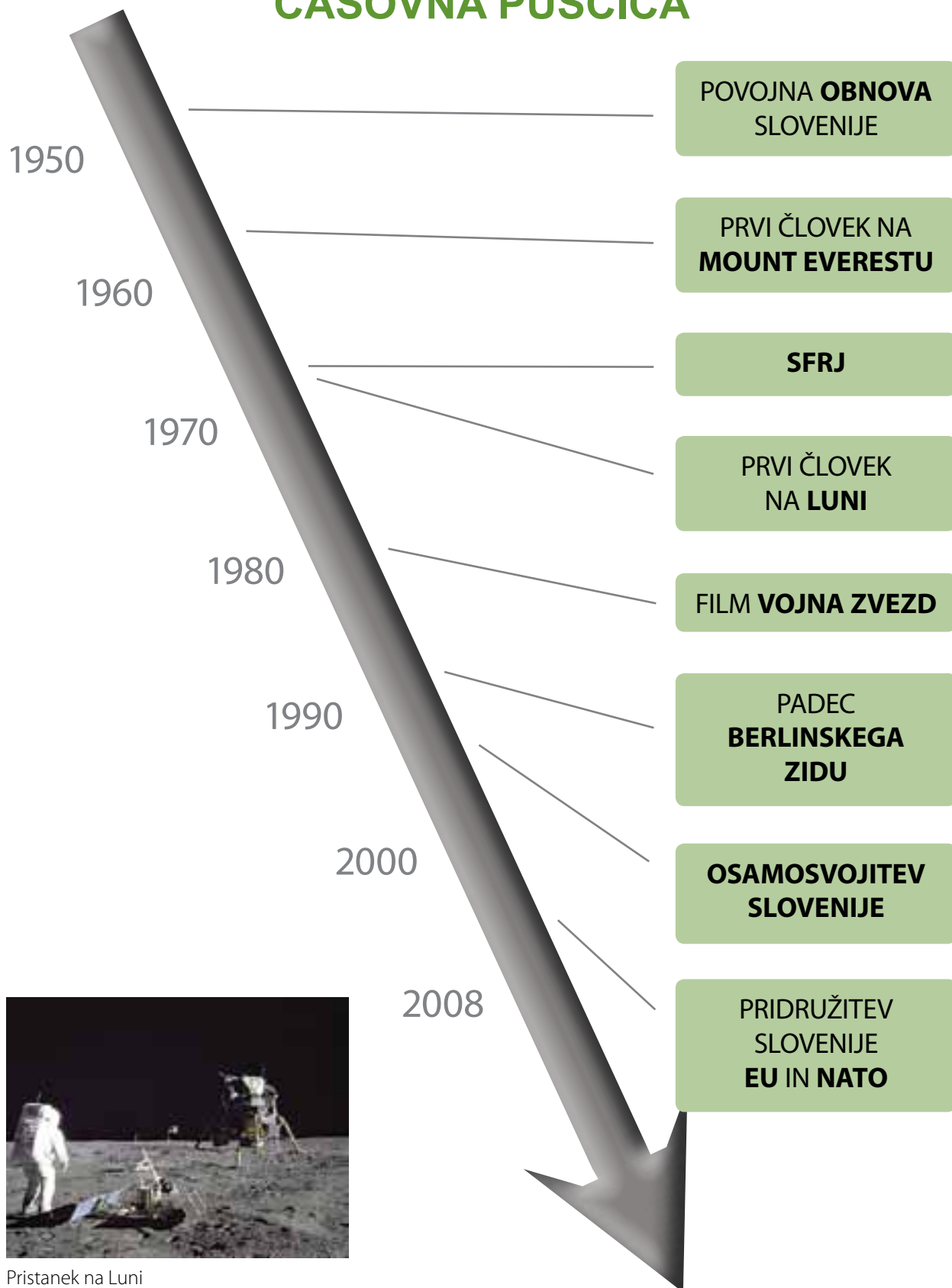
Leta 1945 je bila ustanovna konferenca Organizacije združenih narodov – OZN. Osnovni cilj zveze NATO je varovati svobodo in varnost vseh članic s političnimi in vojaškimi sredstvi.

*Po 2. svetovni vojni je bila Slovenija vključena v socialistično Jugoslavijo. Vodil jo je Josip Broz - Tito. Prva naloga oblasti po končani drugi svetovni vojni je bila **obnova domovine**. Zaradi pomanjkanja denarja je potekala predvsem **s prostovoljnim delom** in z mladinskimi delovnimi akcijami. Najprej so začeli obnavljati in graditi ceste in železnice. Gradili so elektrarne in obnavljali industrijske obrate, rudnike, šole in bolnišnice. Uvedli so samoupravljanje tovarn. Zasebna lastnina tovarn ni bila dovoljena. Toda Slovenci so bili nad Jugoslavijo razočarani. Z drugimi narodi Jugoslavije se niso mogli več sporazumeti o skupnem življenju v državi. Hoteli so se osamosvojiti in ustanoviti svojo državo.*

*Na **plebiscitu o osamosvojitvi Slovenije** (23. decembra 1990) se je večina Slovencev (88,2%) odločila za samostojno in neodvisno državo. Slovenski parlament je **25. junija 1991** uradno razglasil **neodvisnost Slovenije**. Prišlo je do 10-dnevne vojne, ki se je za Slovenijo dobro končala. Državni simboli Republike Slovenije so zastava, grb in himna.*

Slovenija je od leta 2004 članica Evropske unije in pakta NATO. Leta 2007 je prevzela evro. Slovenija je leta 2007 stopila v schengensko območje.

ČASOVNA PUŠČICA

DRŽAVLJANSKA VZGOJA IN ETIKA

1. ŽIVLJENJE V SKUPNOSTI

117

Človek je družbeno bitje. To pomeni, da živi v skupnostih. Poznamo različne skupnosti: družina, generacija, sosesčina, razred oziroma sloj, naselje, regija, narod, športna društva, politične organizacije itd. V skupnosti človek zadovolji svoje potrebe in uspešno opravi mnogo nalog, ki jih drugače ne bi mogel, saj mu pomagajo ostali člani skupnosti. Večina ljudi raje živi skupaj z ostalimi, saj se radi družijo med seboj. V skupnosti se lahko združujemo trajno ali začasno. Ena najpomembnejših skupnosti je družina. Kadar je skupnost zelo velika, jo imenujemo družba (na primer: slovenska družba, italijanska družba ...).

SKUPNOST – ožja ali širša človeška skupina, ki povezuje zelo različne ljudi (na primer: družina, sodelavci, narod, država).

Skupnosti so lahko:

- prvotne ali primarne (družina, vrstniki ...),
- drugotne ali sekundarne (podjetja, politične organizacije ...),
- velike ali majhne,
- ožje (družina) ali širše (narod),
- formalne (imajo določene predpise – športna ekipa, šolska skupnost, občina ...),
- neformalne (vrstniške skupine ...).

Družina je naša prva skupnost

Gasilci

PRIMARNA SKUPNOST – v njej je praviloma manjše število članov/članic, ki imajo neposredni medsebojni odnos. Odnosi so tesni in sproščeni. To so družina, vrstniška skupina ali prijatelji.

SEKUNDARNA SKUPNOST – odnosi med člani so bolj uradni, nesproščeni.

Mnogi preživljajo svoj prosti čas v klubih, združenjih, društvih in zvezah. Poišči nekaj takih skupin na internetu, prepisi jih v zvezek. Določi njihov namen in kdo se lahko vanje vključi.

V nekatere skupine se vključujemo tudi neprostovoljno. To so na primer zapori. Razmisli, zakaj.

Ključnega pomena za dobro počutje vseh članov določene skupine je medsebojna komunikacija in upoštevanje pravil, ki veljajo v določeni skupini.

Ena izmed osnovnih skupin je tudi RAZRED – razredna skupnost. Razred je skupnost posameznikov. Združeni so zato, ker imajo skupni cilj.

Tudi razred je družbena skupina

Večkrat pa se ljudje združujemo v skupnosti, ki so samo začasne – na primer v bolnišnici ali na nogometni tekmi. Teh ljudi ne poznamo, vendar pa smo po sili razmer ali zaradi skupnega interesa na istem kraju.

Bolnišnica - včasih se združujemo v skupine po sili razmer

Razmisli, katera pravila veljajo na primer za bolnišnico ali opero. Poišči še nekaj primerov začasnih skupnosti in opiši, kakšna pravila veljajo tam.

V različnih skupnostih imajo ljudje različne **vloge**. Lahko imajo tudi več vlog. Lep primer je družina, kjer si ti svojemu očetu sin ali hči, mlajši sestri si sestra ali brat, babici pa vnuk oziroma vnukinja. Tako ima na primer zdravnik v bolnišnici, kjer zdravi, vlogo zdravnika, v trgovini, kjer kupuje, pa ima vlogo kupca.

Kakšne vloge imaš ti v odnosu z drugimi? Naredi seznam vlog in ga predstavi v razredu. Primerjaj ga z ostalimi.

Razmisli, kakšne vloge ima, na primer, petdesetletna Marica. Živi na Dolenjskem. Je poročena, ima dve hčerki in tri vnuke. Dela v restavraciji in je članica pevskega zbora.

Razmisli, kakšne vloge ima tvoja mama ali oče.

V družbi ne more vsak delati, kar hoče. Zato je vsaka skupnost uvedla določena **pravila**. Brez pravil in dogovorov bi bilo skupno življenje ljudi nemogoče. Zamisli si, da ni prometnih znakov in predpisov. Vsak bi vozil po svoje, prihajalo bi do zmede in trčenj.

Brez pravil bi vladala zmeda

Prav tako vsaka vloga prinaša svoje **odgovornosti**. Na primer starši morajo skrbeti za svojo družino, jo varovati in vzgajati. Otroci se morajo učiti in ubogati starše. Pilot mora varno voziti potnike in pek mora zjutraj speči kruh za ljudi. Kdor ima pomembnejšo vlogo (direktor, ravnatelj, trener ...), ima večjo odgovornost in tudi **posledice** so večje, če svoje vloge ne opravljajo dobro.

Napiši tri dolžnosti učenca. Razmisli, kako vpliva na tvojo okolico, če ti ne opravljaš odgovorno svoje dolžnosti. Kakšne so posledice?

Izberi si sliko spodaj in opiši, kakšne bi bile posledice, če oseba na sliki ne bi opravila svojih dolžnosti.

Policist

Smetar

Kirurg

Pilot

Pomebno je, da ljudje na različnih področjih med seboj dobro sodelujejo. Za dobro in usklajeno delovanje določene skupine je poleg pravil pomemben tudi **pogovor**. Če se pogovarjamo, se bolje med seboj **razumemo** in **sodelujemo**.

Svoje informacije moramo povedati jasno in razumljivo, saj v nasprotnem primeru lahko pride do **konfliktov ali sporov**. Seveda pa je zelo pomembno, da tudi sami **poslušamo druge** in jih poskušamo razumeti.

»Ime mi je Primož. Star sem 13 let in hodim v 6. razred. Že peto leto treniram nogomet. Ker sem se ga naveličal, si želim poskusiti kaj drugega. Oče je zelo proti in hoče, da s treningi nadaljujem. Kaj naj naredim?«

Odigrajte prizor in se pogovorite o njem. Razmislite o Primoževem konfliktu z očetom. Kako ga je mogoče rešiti?

Vrednost medsebojnega sodelovanja in usklajenosti pride do izraza v primeru naravnih nesreč. Takrat je pomembno, da vsi priskočijo na pomoč – od posameznikov, krajevne skupnosti, občine do države. Ob večjih katastrofah pa priskočijo na pomoč tudi druge države. To imenujemo **solidarnost**.

Ob nesrečah si pomagamo

SOLIDARNOST

– pripravljenost nekoga, da drugemu priskoči na pomoč.

Na internetu ali v časopisu poišči primer naravne nesreče v Sloveniji. Preberi ga in ugotovi, kdo je žrtvam pomagal in na kakšen način.

Državljan Republike Slovenije smo že večkrat pokazali, da znamo pomagati v nesrečah. Vendar si ne pomagamo samo ob nesrečah, temveč se podpiramo tudi ob drugih priložnostih, kot so tekmovanja. Spodbujamo športnike in druge tekmovalce, ki s svojimi uspehi širijo ime Slovenije po svetu.

REPUBLIKA – ena od oblik vladavine. Državljanji sami odločajo o tem, kdo bo imel v državi oblast. Sami izvolijo svojega voditelja – predsednika.

DRŽAVLJAN – pripadnik določene države.

Primož Kozmus je poskrbel za slovenski vrhunec na olimpijskih igrah v Pekingu

ALI VEŠ, da ...

v tednu solidarnosti, ki poteka vsako leto od 1. do 7. novembra, na vseh poslovnih enotah Pošte prodajajo doplačilne znamke, na vseh železniških in avtobusnih postajah pa doplačilne vozovnice? Nakup doplačilnih znamk in vozovnic je obvezen. Zbran denar namenijo pomoči ljudem ob naravnih in drugih večjih nesrečah ter takojšnji pomoči posameznikom in družinam.

1.1 | DRŽAVA, DRŽAVLJANSTVO, DEMOKRACIJA

Pri zgodovini si se učil o demokratičnih in tudi nedemokratičnih družbenih ureditvah. Obnovi svoje znanje in naredi primerjavo s slovensko državno ureditvijo. Predstavi svoje ugotovitve s plakatom.

Država je večje ozemlje, na katerem prebiva ljudstvo, ki ga vodi in usmerja neka oblast. Državo vodi organizirana skupina ljudi, ki jo imenujemo državna oblast. To so predsednik države, vlada in njeni ministri, državni zbor ali parlament, sodišča ... V demokratični državi ljudstvo izbere svojo oblast in ta oblast za svoje delo odgovarja ljudstvu.

DRUŽBENA UREDITEV – sprejeta pravila, ki nam povedo, kako naj si ljudje organiziramo skupno življenje, kdo sprejema pomembne odločitve in na kakšen način se izvajajo, kako rešujemo medsebojne spore in podobno.

DRŽAVNA OBLAST – organizirana skupina ljudi, ki vodi državo. To je moč, da vodimo državo in določamo pravila.

DEMOKRATIČNA DRŽAVA – država z več strankami in parlamentom, ki varuje pravice vseh državljanov.

DEMOKRACIJA – družbena ureditev, ki omogoča, da vsi njeni predstavniki sodelujejo pri odločanju o pomembnih vprašanjih. Oblast ima ljudstvo.

LJUDSTVO – veliko število ljudi, ki živijo v isti državi in so na različne načine med seboj povezani.

V državi živijo državljani in tudi ostali prebivalci, ki niso državljani. Državljanji so člani družbe določene države. Državljanstvo dobimo z rojstvom v določeni državi, po starših oziroma zanj zaprosimo državne organe. Na primer, če sta starša Italijana, dobi otrok italijansko državljanstvo, če pa je na primer otrok najden v Grčiji, dobi grško državljanstvo.

V 8. razredu ste se pri slovenskem jeziku učili, kako opisati državo. Na podoben način opiši državo Slovenijo.

DRŽAVNI ORGANI – posamezniki ali skupine ljudi, ki izvajajo državno oblast. To so predsednik države, vlada in njeni ministri, parlament, upravni organi, sodišča.

Z državljanstvom pridobimo poseben položaj v določeni državi. Zato moramo spoštovati njena pravila. Prav tako pa ima država določene pravice in dolžnosti do državljanov.

Vsako državo prepoznamo po njenih **državnih simbolih**:

- zastavi,
- grbu
- in himni.

Opiši slovensko zastavo in grb. Razloži, kaj predstavlja slovenski grb. Pomagaj si z razlago in slikami o državnih simbolih v zgodovinskem delu učbenika. Razišči, kakšen grb ima tvoja občina in kaj grb predstavlja.

Predstavljaš si, da si zmagal na olimpijskih igrah. Katero pesem ti vrtijo? Kdo jo je napisal? Napiši njeno besedilo v zvezek. Pri slovenščini boš izvedel, da je to likovna pesem. Bodi radoveden, zakaj.

Slovenija je svobodna in demokratična država od leta 1991. Država ureja skupne zadeve državljanov in sprejema zakone, ki veljajo na vsem državnem ozemlju. Skrbi za razvoj gospodarstva, šolstva, zdravstva, znanosti in kulture, varuje jezik in ozemlje.

V njej državljani na **volitvah** izbirajo svoje predstavnike (90 poslancev) in predsednika države. Poslanci so organizirani v posebno politično telo – **državni zbor ali parlament**, kjer sprejemajo zakone, ki določajo pravice in obveznosti državljanov.

VOLITVE – izražanje svoje odločitve o kandidatu. Polnoletni državljani (volivci) izvolijo svoje predstavnike. Volitve so tajne.

DRŽAVNI ZBOR – sestavljajo predstavniki slovenskega ljudstva. Sprejema zakone. Rečemo mu tudi parlament.

Vhod v slovenski parlament

Notranjost slovenskega parlamenta

Na televiziji je pogosto omenjan predsednik vlade. Kdo je sedanji predsednik vlade RS? Katere ministre poznaš? Za katero področje so odgovorni? Če bo naloga pretežka, jih poišči na internetu.

Vlada Republike Slovenije je najvišji organ oblasti. Vlada odloča o skupnih zadevah. Pri tem mora spoštovati zakone in predpise in jih izvrševati. Usmerja in usklajuje delovanje države. Vlado sestavljajo predsednik vlade in ministri.

Zagotovo veš, kdo je sedanji predsednik države. Poizvedi, katere so njegove naloge. Njegovo sliko prilepi v zvezek in ga predstavi z miselnim vzorcem.

Predsednik Republike Slovenije predstavlja našo državo. Je poveljnik obrambnih sil, razglaša zakone, odloča o pomilostitvah, imenuje nekatere državne funkcionarje ... Izvoljen je za pet let.

Sodišča rešujejo spore med državljani in ukrepajo proti tistim, ki kršijo zakone. S sodišči so povezani odvetniki, notarji in policisti. Republika Slovenija ima enoten sodni sistem. Sestavljajo ga splošna in specializirana sodišča za posamezna področja. Najvišje sodišče v državi je **Vrhovno sodišče Republike Slovenije**.

Milan Kučan, prvi predsednik RS

Poizvedi, na kakšen način so povezani s sodišči policisti. V razredu se pogovorite o tem. Povabite na obisk policista.

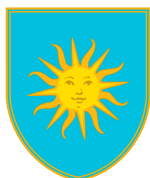
Za zaščito pred nepravilnim delovanjem države proti državljanom pa skrbi **varuh človekovih pravic**.

Naloga varuha človekovih pravic je preiskovanje nezakonitega ali nepravilnega dela državnih organov (vlaga ustavne pritožbe državljanov, pregleduje razmere v zaporih ...). Po poizvedbah in preiskavi izdela poročila o svojih ugotovitvah. Z njimi obvešča javnost in državni zbor.

Poišči Konvencijo o človekovih pravicah in preberi, katere so osnovne človekove pravice.

Vsak narod govori svoj **materni jezik**, ima svoje običaje in navade. V Sloveniji je materni in uradni jezik **slovenščina**. Poleg Slovencev pa v Sloveniji živijo tudi drugi narodi – Italijani, Madžari, Romi ... Tudi oni imajo pravico do svojega jezika. Zaradi lažjega sporazumevanja in sodelovanja z drugimi narodi je pomembno tudi učenje tujih jezikov. Za uspešno in mirno življenje med narodi je pomembna **strpnost** in **razumevanje drugačnosti**.

MESTNA OBČINA KOPER
COMUNE CITTA' DI CAPODISTRIA

Dvojezični napis

Igrajte se igro, Kako se počutim, če ...

- sem drugačne vere kot večina sošolcev,
- sem druge narodnosti,
- slabo slišim,
- jecljam.

Spomni se snovi za 7. razred pri družboslovju, ko ste govorili o slovenskih narodnostnih manjšinah v sosednjih državah, o zdomcih in izseljencih.

ZDAJ ZNAM

Človek je družbeno bitje, kar pomeni, da živi v skupinah – **skupnostih** (družina, generacija, soseščina, razred oziroma sloj, naselje, regija, narod, športna društva, politične organizacije ...).

To mu omogoča, da zadovolji svoje potrebe in uspešno opravi mnogo nalog, ki jih drugače ne bi mogel, saj ima pomoč ostalih članov skupnosti. Skupnosti so lahko **primarne** (družina, vrstniki) ali **sekundarne** (društva, podjetja ...), ožja ali širša, formalne ali neformalne.

Ključnega pomena za dobro počutje vseh članov določene skupine je **medsebojna komunikacija in upoštevanje pravil**, ki veljajo znotraj določene skupnosti.

Znotraj vsake skupnosti opravlja vsak član svojo **vlogo**.

Za dobro in usklajeno delovanje določene skupnosti je poleg pravil pomemben tudi **pogovor**. S tem dosežemo boljše medsebojno **razumevanje in sodelovanje** članov v skupini.

Slovenci živimo v svoji **državi** – Sloveniji. Vsak narod govori svoj **materni jezik**, ima svoje običaje in navade. V Sloveniji je materni in uradni jezik slovenščina. Poleg Slovencev v Sloveniji živijo tudi drugi narodi, ki imajo tudi pravico do svojega jezika.

Slovenija je **svobodna in demokratična** država od leta 1991. Država ureja skupne zadeve državljanov in sprejema zakone, ki veljajo na vsem državnem ozemlju. Skrbi za razvoj gospodarstva, šolstva, zdravstva, znanosti in kulture, varuje jezik in ozemlje.

V njej državljani na **volitvah** izbirajo svoje predstavnike (90 poslancev) in predsednika države. Poslanci so organizirani v posebno politično telo – **državni zbor**, kjer sprejemajo zakone, ki določajo pravice in obveznosti državljanov.

Vlada Republike Slovenije je najvišji organ oblasti. Na čelu države je **predsednik**.

Sodišča rešujejo spore med državljani in ukrepajo proti tistim, ki kršijo zakone. Za zaščito pred nepravilnim delovanjem države proti državljanom pa skrbi **varuh človekovih pravic**.

2. DRUŽINA

129

Od doma prinesi fotografijo svoje družine in pripoveduj o njej.

Človeštvo se ohranja in nadaljuje z rojevanjem otrok – potomcev, ki se rodijo moškemu in ženski. S tem moški in ženska postaneta starša. Za svoje otroke skrbita in jih negujeta, dokler se ne osamosvojijo. Taki skupnosti pravimo **DRUŽINA**. Ker pa vsi pari ne morejo imeti svojih lastnih otrok, lahko otroke posvojijo.

DRUŽINA je skupina posameznikov, povezanih s krvnimi vezmi oziroma posvojitvami. Je osnovna celica družbe.

Ali veš, kaj je **družinsko drevo**? S pomočjo interneta pridobi ustrezne informacije.

Oblikuj družinsko drevo za svojo družino in ga predstavi sošolcem.

Vse družine pa niso enake. Najbolj pogosta in običajna je družina, v kateri so oče, mati in otroci. Imenujemo jo **JEDRNA DRUŽINA**.

Če z otroci živi le eden izmed staršev, je to **enostarševska** družina.

Imamo pa tudi družine, kjer poleg staršev in otrok živijo v istem gospodinjstvu še drugi sorodniki – babice, dedki, stare tete in strici ter ostali sorodniki. Tej družini rečemo **razširjena** družina.

Jedrna družina

Enostarševska družina

Razširjena družina

Premisli, kaj je pomembno za družino.

Kakšni odnosi naj bi vladali v njej? Kakšno družino bi si želel ti ustvariti?

Kako pa družina nastane? Iz otroka najprej zraste mladostnik, ki odraste v odraslega človeka. In ker smo ljudje čuteča bitja, si človek želi ljubiti in biti ljubljen. Poišče si partnerja, ki mu ustreza, in sčasoma se iz te potrebe rodi želja, da bi imela otroke. Tako se moški in ženska poročita oziroma skleneta **zakonsko zvezo** pred predstavnikom države – matičarjem. Ko se jima rodijo otroci, nastane družina. Vendar pa ni nujno, da se par poroči. Lahko živi skupaj in ima otroke tudi brez poroke. Vendar ima iste obveznosti in pravice, kot jih imajo poročeni pari. Taki zvezi rečemo **zunajzakonska skupnost**. Tudi to je družina.

Poišči v prospektih različne slike in iz njih sestavi podobo svoje bodoče družine. Zraven dopiši lastnosti, za katere bi želel, da jih ima tvoja družina.

Včasih pa zakonci ne ostanejo skupaj in se zaradi različnih razlogov ločijo oziroma razvežejo. Temi postopku pravimo **ločitev**.

»... Moji starši so se ločili in oče se je odselil v svoje stanovanje. Mama velikokrat joka in tudi jaz velikokrat jokam brez razloga. Sprašujem se, ali sem jaz kriv za to. Zelo pogrešam očeta. Z njim sva skupaj hodila na hokejske tekme in lovila ribe. Pravzaprav sploh ne vem, zakaj sta se ločila ...«.

Preberi zgornje besedilo. Kako na otroka vpliva razveza staršev? Predstavlja si, da so se ločili tvoji starši. Kako bi se počutil? Na kakšen način se bi tvoje življenje spremenilo? Napiši spis na to temo.

Po razvezi ali smrti enega od partnerjev si lahko drugi poišče novega partnerja. Ta lahko pripelje s sabo svoje otroke ali pa se jima rodijo novi. Tako se stara družina preuredi v novo vrsto družine, ki jo imenujemo **preurejena** ali **reorganizirana družina**.

Oglej si odlomke iz filmov Sreča na vrhovi in Moje pesmi, moje sanje. Ugotovi, kakšne vrsti družini sta prikazani in kakšni odnosi so vladali v njih. Zakaj?

Skozi čas so se družine spreminjale. Prve družine so živele v plemenskih skupnostih, kjer je več družin živelo skupaj, z njimi pa ostali sorodniki. Skupaj so hodili na lov, obdelovali zemljo in praznovali. Pomagali so vsi člani, od otrok do starih ljudi. Bili so zelo povezani med seboj, saj posameznik ne bi preživel v težkih življenjskih pogojih. Otrok je bilo veliko, vendar pa jih je tudi zaradi pomanjkanja hrane in bolezni veliko umrlo. Take družine danes še vedno obstajajo v revnih državah.

Reorganizirana družina

Revna družina

Družina na počitnicah

Danes imajo starši v bogatejših državah vedno manj otrok. Običajno sta oba starša zaposlena, otrokom pa ni potrebno več pomagati pri prehranjevanju družine, saj starši dovolj zaslužijo za lagodno življenje.

Primerjaj življenje premožne družine in življenje revne družine. S sošolci se razdelite v dve skupini. Ena naj poišče na primer podatke o tem, kako živi revna afriška družina, druga pa, kako živi bogata ameriška družina. Napišite na plakat svoje ugotovitve in jih primerjajte.

Vendar pa tudi posamezna družina ne ostaja vse življenje enaka. Doletijo jo različne spremembe. Otroci odrasčajo, se šolajo in na koncu odidejo ter si osnujejo svoje družine, starši pa se postarajo.

Tako gre vsaka **družina** skozi **različna obdobja**:

1. OBDOBJE

Partnerja že živita skupaj, vendar še nimata otrok.

2. OBDOBJE

Rodijo se otroci, ki gredo skozi predšolsko in šolsko dobo.

3. OBDOBJE

Družina se začne zmanjševati zaradi postopnega odhoda že odraslih otrok.

4. OBDOBJE

Partnerja ostaneta spet sama, ker so si otroci ustvarili svoje lastne družine.

Družina ima mnoge **naloge**. Prva in najpomembnejša je ta, da starša skrbita za otroke, jih varujeta pred nevarnostmi in jim zagotavljata hrano, oblačila in bivališče. Svojim otrokom zadovoljujeta potrebo po varnosti, pripadnosti, ljubezni in jim zagotavljata zdrav telesni in duševni razvoj. Da lahko vse to nudita svojim otrokom, morata biti starša zreli, zdravi, odgovorni in ljubeči odrasli osebi, ki sta sposobni svoje otroke vzgajati in preživljati.

Nosečnica

Anja je rodila otroka, ko je bila stara 16 let. Premisli, kakšne posledice prinese to njeno dejanje, in jih napiši. Pogovorite se o tem.

Pri naravoslovju ste se učili o preprečevanju nosečnosti. Kaj bi svetoval Ani, da do te situacije ne bi prišlo?

Med družinskimi člani se razvijejo **različni odnosi**. Oče in mati imata drugačen odnos med sabo, kot pa ga imata do svojih otrok. Tudi odnosi med otroki samimi so drugačni kot do staršev.

Premisli, kakšni odnosi vladajo v tvoji družini. Si zadovoljen z njimi ali pa bi jih rad spremenil? Pripoveduj, kako? Izberi sošolca in z njim zaigraj dogodek v družini, ki bi ga rad spremenil. Nato skupaj s sošolci najдите rešitev in jo še enkrat zaigrajte.

Predlagane vsebine:

- pripoveduješ o preživetem dnevu, a te oče ne posluša,
- želiš si preurediti sobo na svoj način, vendar se starša ne strinjata,
- zmeraj, ko se prepiraš z mamo, te udari ...

Med družinskimi člani je treba gojiti spoštovanje, ljubezen in zaupanje. Vse težave naj bi reševali na miren način in s pogovorom. Spremembam, ki pridejo v družino, se je treba prilagoditi. Kakšne odnose imajo v družini, je zelo pomembno še posebej za otroke, saj se lahko zgodi, da bodo pozneje v svoji družini ustvarjali enake.

KAKO BI DOPOLNIL NASLEDNJI SEZNAM?

OČE:

- te brani pred pajki,
- se ravsa s tabo,
- se jezi nate, ko ne delaš nalog,
- te brani pred sestro,
- ...

MAMA:

- te objame, ko si žalosten,
- te kliče h kosilu,
- ve, kdaj si ga polomil,
- posreduje med vama z očetom,
- ...

SESTRA:

- ti sitnari,
- ti predstavi svojo prijateljico,
- skupaj gledata filme,
- se skrivata,
- ...

V družini imajo vsi **družinski člani svojo vlogo**. Oče in mati služita denar, opravljata različna dela, ki so potrebna, in ščitita svojo družino, otroci pa po svojih močeh pomagajo, ubogajo starše in se učijo.

En teden pozorno opazuj delitev dela v vaši družini. Zapiši si, kakšno delo opravlja oče, mati in kakšno otroci.

Razmisli, kako bi delo bolj enakomerno razdelil med družinske člane.

Prisilno delo otrok

ALI VEŠ, da ...

morajo v mnogih revnih državah otroci pod prisilo delati po 12 ur ali več na dan? Zato so zelo slabo plačani, vendar s tem denarjem velikokrat preživljajo svoje družine.

O delitvi dela v družinah se pogovorite pri pouku. Lahko navedeš tudi svoje predloge. O njih se pogovori doma s starši.

Včasih je veljalo, da je delo razdeljeno na moško in žensko. Moški naj bi prinašal v družino dohodek in bil gospodar, ženska pa naj bi bila doma, skrbela za otroke in gospodinjstvo. Taka miselnost je prisotna v mnogih družinah še danes.

Tako ženska prevzame poleg svoje službe še vse delo doma. Zato ji zmanjka časa za sprostitev in zabavo, kar pa je krivično do nje.

V družini naj bi veljala enakopravnost. To pomeni, da vsi sodelujejo pri odločitvah. Vendar pa so starši starejši, zrelejši, preživljajo družino in opravijo večino dela v družini. Zato starša odločata o večini zadev in otroci jim morajo zaupati in jih ubogati. Otroci naj bi opravljali naloge, ki jih zmorejo. Zahteva staršev, da otrok odnese smeti ali pomije posodo, še ni izkoriščanje.

Včasih pa se zgodi, da odrasli kršijo **pravice otrok**. Otrokove pravice so zapisane v *Deklaraciji in konvenciji o otrokovih pravicah*. Kršitve otrokovih pravic se kaznujejo.

Glavne pravice otrok so:

- da imajo vsi otroci, ne glede na spol, raso, starost, jezik, vero ali drugo prepričanje pravico odraščati na zdrav, normalen način, svobodno in dostojanstveno,
- da ima vsak otrok ime in državljanstvo,
- da živi v zdravih okoliščinah, ima kakovostno hrano, prebivališče, zdravstveno nego in zaščito,
- da živi v ljubezni in razumevanju,
- da se igra in brezplačno šola,
- da ima pravico do zasebnosti,
- da se ga varuje pred okrutnostjo in izkoriščanjem ...

Na internetu poiščite Deklaracijo in konvencijo o otrokovih pravicah. Preberite jo.

Pogovorite se o njej. Prepišite jo na plakat in jo obesite na vidno mesto v razredu.

Preberi spodnje besedilo in razmisli, ali oče ravna prav. Če ne, povejte, katero pravico krši.

Razmisli še o tem, katere DOLŽNOSTI poleg pravic imate otroci.

»...Imam velik problem. Pišem dnevnik in zadnjič sem očeta zasačila, kako je brskal po mojih stvareh in ga bral. Ko sem mu rekla, da so to moje zasebne stvari, je rekel, da ima to pravico. Ali je res?«

Kjer živi več ljudi, je normalno, da prihaja do **problemov** in **konfliktov**, saj smo različni med seboj. Vendar pa se je potrebno naučiti, kako probleme reševati **mirno in civilizirano**. Pri tem so nam v pomoč različne knjige, starejši, strokovnjaki in šola.

Zaigrajte naslednje prizore, se o njih pogovorite in najдите rešitve (knjige, internet, mladinske revije ...):

- jezen si, ker ti brat ne posodi novega MP3,
- mama se jezi, ker ne odneseš smeti,
- imaš mlajšo sestro, ki ti jemlje šolske potrebščine,
- sošolka je povedala vsem tvojo skrivnost, da si zaljubljena ...

Na papir napišite še svoje težave, ki jih imate. List dajte v vrečko in naključno izbirajte. Preberite jo in skupaj poiščite rešitev.

Mladostniška zaskrbljenost

2.1 | NASILJE V DRUŽINI

V nekaterih družinah pa soglasij ne rešujejo mirno, temveč z **nasiljem**. Najbolj pogosto trpijo ženske in otroci. Do težav pride zaradi razlik v značaju staršev, ker imata vsak svoje interese ali pa zaradi bolezni.

Velik povzročitelj nasilja v družini je alkohol. Tudi brezposelnost enega od staršev lahko povzroči hude težave.

Hud problem je **spolno nasilje** starejših nad otroki. Tudi **odtujenost** med družinskimi člani je zelo pogosta. Preprosto se družinski člani med seboj ne družijo, si ne zaupajo in se ne pogovarjajo dovolj. V številnih primerih se take družine na zunaj kažejo kot srečne in normalne, za zidovi hiše pa se dogajajo hude stvari.

Težave se razkrijejo šele, ko eden izmed družinskih članov ne zdrži več stiske in poišče pomoč. Pove ali učiteljici, prijatelju, sosеду, kliče na telefon za pogovor v stiski ali kako drugače pokaže svojo stisko (vedenjske in čustvene težave v šoli, jemanje droge ...).

In šele potem lahko primerno postopamo ter težavo rešimo. **Nujno je, da otrok o nasilju spregovori odrasli osebi, ki ji zaupa.** Nasilje je potrebno prijaviti odgovornim službam.

ALI VEŠ, da ...

veliko **spolnih zlorab** pri otrocih sploh ne odkrijejo, ker zlorabljeni otroci zaradi občutkov sramu in krivde nočejo govoriti o tem?

Če imaš sošolca, ki je žalosten, in slutiš, da ima probleme, se skušaj pogovoriti z njim. Skupaj poiščita pomoč!

Premisli, katere pravice kratijo otroku, ki ga spolno zlorablja.

Na medmrežju poiščite naslove in telefonske številke organizacij, ki pomagajo otrokom v stiski. Prepišite jih v zvezek.

Največje žrtve nasilja so otroci

Kljub temu, da ima družina pravico do zasebnosti, je del skupnosti, v kateri živi. Ne more preživeti sama. Ljudje potrebujemo ostale ljudi za druženje in pomoč. Predstavljajte si, kako bi bilo, če ne bi imeli blizu zdravnika, trgovine, elektrarne, pošte ... Zato si družina pomaga z različnimi ustanovami, podjetji, lokali, servisi in organizacijami.

Obiščite vrtec, zdravstveni dom, pošto ali katero izmed ustanov po svoji izbiri. Ugotovite, kakšno pomoč nudijo v teh ustanovah. Napiši spis, npr. »Če ne bi bilo bolnišnic ...«

Naštej, s katerimi organizacijami in podjetji si družina pomaga pri varstvu otrok, hranjenju, zdravljenju in zabavi. Nariši miselni vzorec z zgornjimi področji in jih dopolni. Preriši ga v zvezek.

ZDAJ ZNAM

Družina je osnovna celica družbe. Najbolj pogosta in običajna je družina, v kateri so oče, mati in otroci. Imenujemo jo **JEDRNA DRUŽINA**. Če z otroki živi le eden izmed staršev, je to **enostarševska** družina. Imamo pa tudi razširjene družine, kjer poleg staršev in otrok živijo v istem gospodinjstvu še drugi sorodniki – babice, dedki, stare tete in strici ter ostali sorodniki. Poznamo pa še **preurejeno** ali **reorganizirano družino**, do katere lahko pride po razvezi ali smrti partnerjev.

Moški in ženska lahko skleneta **zakonsko zvezo**. Vendar pa ni nujno, da se par poroči, lahko živi tudi v **zunajzakonski skupnosti**. Ko se jima rodijo otroci, nastane družina. Starši morajo biti zrele, zdrave, odgovorne in ljubeče odrasle osebe, ki so sposobni svoje otroke vzgajati in preživljati. Zagotavljali naj bi jim varnost, pripadnost, ljubezen ter pogoje za zdrav telesni in duševni razvoj.

Posamezna družina ne ostaja vse življenje enaka. Doletijo jo različne spremembe. Otroci odraščajo, se šolajo in na koncu odidejo ter si osnujejo svoje družine, starši pa se postarajo.

V družini naj bi veljala enakopravnost – da vsi enako odločajo in pripomorejo po svojih zmožnostih k blaginji v družini.

Včasih pa se zgodi, da odrasli kršijo **pravice otrok**. Otrokove pravice so zapisane v Deklaraciji in konvenciji o otrokovih pravicah. Njihove kršitve je potrebno kaznovati.

V nekaterih družinah pa nesoglasij ne rešujejo mirno, temveč z **nasiljem**. Najbolj pogosto trpijo ženske in otroci. Velik povzročitelj nasilja v družini je alkohol. Hud problem je spolno nasilje starejših nad otroki.

Nujno je, da otrok o nasilju spregovori odrasli osebi, ki ji zaupa.

Nasilje je potrebno prijaviti odgovornim službam.

3. VZORNIKI IN AVTORITETE

141

Povej, komu bi bil rad podoben. Zakaj?

Ljudje se razlikujemo med seboj po videzu, starosti, spolu, izobrazbi, veri, interesih ... Vendar pa so nam nekateri ljudje bolj všeč kakor drugi. Takim osebam, ki so nam zelo všeč, pravimo **vzorniki**. O njih premišljujemo in jim skušamo biti podobni. To so lahko glasbeniki, filmski igralci, športniki, politiki, televizijski napovedovalci, lahko pa je tvoj vzornik tudi tvoj stric, sosed, učitelj ali vrstnik.

Filmska igralca Brad Pitt in Angelina Jolie

Nekdanji predsednik dr. Janez Drnovšek

Slovenska veslača Iztok Čop in Luka Špik

»Vsi ljudje se rodijo svobodni in imajo enako dostojanstvo in enake pravice. Obdarjeni so z razumom in vestjo in bi morali ravnati drug z drugim kakor bratje.«

(1. člen Splošne deklaracije človekovih pravic)

Naštej, katere lastnosti mora imeti tvoj prijatelj. Ali je lahko vsak tvoj prijatelj? Utemelji. Razmisli, ali je lahko tvoj prijatelj tudi tvoj vzornik?

Vsak ima pravico do svobodne izbire lastne podobe, življenjskega sloga, vzornikov ali prijateljev. To je zapisano tudi v Splošni deklaraciji človekovih pravic.

Vzornik nam predstavlja določene vrednote – lepoto, bogastvo, moč, modrost, pogum ... Vsak si izbere vzornike s takimi lastnostmi, ki so po njegovem mnenju vredni posnemanja in občudovanja. Zato na stene lepimo slike ali plakate svojih vzornikov, njihove pesmi in misli. Tako nastajajo različne vrstniške skupine, kjer se družijo mladi, ki imajo podobne vzornike.

Od doma prinesi slike, glasbene CD-je ali film, na katerem je tvoj vzornik. Predstavi svojega vzornika sošolcem, kakor si se naučil že pri slovenskem jeziku v 8. razredu pri opisu znanih oseb. Lahko ga predstaviš tudi s plakatom. Razmisli in povej, zakaj si izbral prav tega vzornika.

Slab vzornik

Slab vzornik

Od naših vzornikov se lahko veliko naučimo. Mnogo slavnih oseb veliko prispeva za dobrodelne namene in pomaga drugim, ki so pomoči potrebni. Prav tako lahko tudi mi pomagamo drugim. Na primer: nesti stari sosedu smeti v zabojnik ali razložiti sošolcu učno snov, ki jo ne razume, pomagati slepemu čez cesto, lahko pa se vključimo v gasilsko društvo ali v organizacijo Rdečega križa ...

Razmisli, kako si pomagamo med sabo in na katere načine bi si še lahko. Kako se počutiš, ko pomagaš drugim? Da ti bo lažje, naredi kartončke, na katerih so napisane oblike pomoči drugim. Vsak dan izpolni eno nalogo.

Z medsebojno pomočjo nam bo vsem lažje

Tudi starejši so veseli obiska mladih

Oglej si zgornji fotografiji. Ali so ti osebe na njih vseč? Zakaj?

ZDAJ ZNAM

*Ljudje se razlikujemo med seboj po videzu, starosti, spolu, izobrazbi, veri, interesih ... Nekateri ljudje so nam bolj všeč kakor drugi. Takim osebam, ki so nam zelo všeč, pravimo **vzorniki**. Vzornik nam predstavlja določene vrednote (lepoto, bogastvo, moč, modrost, znanje, pogum ...), ki jih občudujemo in si jih želimo pridobiti.*

O vzornikih premišljujemo in jim poskušamo biti podobni. Vzorniki so lahko glasbeniki, filmski igralci, športniki, politiki, televizijski napovedovalci ali pa sorodniki, sosedje, učitelji in vrstniki. Med mladimi nastajajo različne vrstniške skupine, ki imajo podobne vzornike.

Od naših vzornikov se lahko veliko naučimo. Mnogo slavnih oseb veliko prispeva za dobrodelne namene in pomaga drugim, ki so pomoči potrebni. Prav tako lahko tudi mi pomagamo drugim.

*Od vzornikov pa lahko dobimo tudi slaba sporočila. To so **negativni vzorniki**.*

*Vsak ima **pravico do svobodne izbire** lastne podobe, življenjskega sloga, vzornikov ali prijateljev, kar je zapisano tudi v Splošni deklaraciji človekovih pravic.*

Danes se skoraj na vsakem koraku srečujemo z mediji. To je razvidno tudi iz Petrovega vsakdanjika:

Ob pol sedmih se je vključila radio budilka. Peter je takoj prepoznal glas Saše Lendero. V kuhinji je naletel na očeta, ki je bral Delo, zraven pa je po radiu poslušal prvi program. Ko so se začela poročila, je oče nehal brati. Po poročilih so predvajali še oglase. Na poti v šolo se je Peter ustavil pri kiosku s časopisi in revijami, vendar si je samo ogledal naslovne strani. Na avtobusu bi mu zaradi gneče skoraj padel na tla MP3. V šoli se je malo dolgočasil, zanimiv pa se mu je zdel dokumentarni film o reki Soči. Vsekakor je bil bolj zanimiv kakor brskanje po internetu v računalnici. Ko je potem sedel doma ob glasbenem stolpu, sta si z Majo pošiljala SMS-sporočila o tem, da bi šla v kino gledat film, o katerem je Peter bral v reviji. Ko mu je sestra povedala, da bo na televiziji nova nadaljevanka, si je premislil. Prebral je elektronsko pošto in sedel pred televizor.

MEDIJI – so sredstva, ki nam posredujejo pisana ali govorna sporočila. Omogočajo prenašanje govornih sporočil, glasbe in slik, ali pa nam pripravljajo, zbirajo, oddajajo in ustvarjajo informacije.

Opiši, s katerimi mediji si obdan ti. Povej, kateri medij bi najlažje pogrešal in katerega najtežje.

Živimo v okolju, polnem sporočil. Tudi če se nič ne pogovarjamo, dobivamo doma, v šoli, na ulici, v službi veliko informacij in sporočil. Dobivamo jih po televiziji, radiu, časopisih, računalniku ... Skoraj vse pa izvemo tudi, če uporabljamo internet. Po internetu lahko sprejemamo in pošiljamo elektronsko pošto ali pišemo in beremo vedno bolj priljubljene bloge.

BLOG ALI SPLETNIK je spletni dnevnik. Rečemo mu tudi e-dnevnik; to je spletna stran, ki prikazuje besedila, slike in druge elemente, ki jih njihovi avtorji sproti dodajajo. Značilnost spletnikov je enostavna uporaba, kar omogoča, da jih ustvarjajo tudi uporabniki brez velikega računalniškega znanja.

Pri uporabi interneta moramo biti zelo pazljivi, da ne uporabljamo niti posredujemo svojih osebnih podatkov, ker jih lahko kdo zlorabi.

Preveri, ali kateri od tvojih prijateljev, priljubljenih glasbenikov, politikov ali športnikov piše blog. Poišči ga na internetu in ga preglej. Pripoveduj, kaj vse najdeš v njem. Poišči primer zlorabe, ki se je nekomu zgodil pri uporabi interneta.

Dolga stoletja so ljudje prav s pogovorom (in celo s pripovedovanjem ljudskih pesmi in zgodb) širili novice.

Da bi se informacije širile v nespremenjeni obliki in da bi si jih lažje zapomnili, so jih ljudje začeli zapisovati najprej na glinaste plošče, na papirus, pergament in nato na papir. Seveda pa so takšne informacije lahko uporabljali le pismeni ljudje. Javno obveščanje pa se je začelo v 16. stoletju z Gutenbergovim tiskarskim strojem.

Tisku je sledil izum radia, telefona, telegrafa, kinematografa, televizije, satelita ... Zdaj si brez teh izumov preprosto ne znamo predstavljati življenja. Pomembne novice, razna aktualna sporočila ali informacije pridejo v javnost vedno bolj hitro, za to poskrbijo mediji.

Stari telefon

Televizija iz leta 1952

Telegraf

Eden prvih kinoprojektorjev

Premisli, s katerim medijem pridejo informacije najhitreje do nas.

Mediji so sestavni del našega življenja. Vplivajo na naše življenje in ga usmerjajo. Omogočajo nam, da smo s sliko, besedo in zvokom hitro in aktualno obveščeni o vsem, kar se dogaja po svetu.

Sposobnost branja in pisanja v današnjem času ne zadostuje več. S pojavom elektronskih medijev imajo ljudje možnost, da se bolj učinkovito in hitreje povezujejo ter si izmenjujejo informacije.

Pri naravoslovju se boste letos učili o vrstah zasvojenosti. Ena izmed njih je zasvojenost z mediji. Več o tej temi preberi v učbeniku Naravoslovje 9.

Elektronski množični mediji (televizija, internet, video, radio) in tudi **tiskani množični mediji** (časopis, revije, knjige, plakati) vplivajo na naše razmišljanje in ravnanje. Zato moramo vsi razvijati nove veščine, da bi postali tudi mi sporočevalci in ustvarjalci medijskih vsebin.

Mediji nam skušajo predstaviti, kaj je prav in kaj narobe, kaj je slabo in nekoristno. Tako lahko tisti, ki informacijo ponuja in želi, da jo sprejme čim večje število ljudi, medije tudi zlorabi. Zato je pomembno, da se o resničnosti informacij določenega medija pozanimamo in prepričamo še pri drugih virih.

Predvsem v času pred volitvami želi vsaka stranka ali kandidat predstaviti svoje načrte in prepričati volivce, da bodo na volitvah izbrali ravno njih. Kaj meniš, jim to uspeva? Kaj menijo o tem tvoji starši? Povprašaj jih.

Pri šolskem časopisu zbirajo prispevke o zanimivih dogodkih. Zgodba, ki bo najboljša, bo nagrajena. Napiši svojo zgodbo in se poteguj za glavno nagrado.

Postavi se v vlogo radijskega novinarja. Spremljaš razburljivo nogometno tekmo. Naredi kratek intervju z glavnim strelcem po koncu tekme. Prej si pripravi vprašanja.

Mediji nam ne posredujejo samo novic, raznih znanj in mnenj, poskrbijo tudi za **zabavo** in **razvedrilo**. Za medije pa so pomembni tudi **oglas**i ali reklame, ki jim prinašajo velike dobičke.

Velikokrat kupimo izdelke zaradi zanimivega in privlačnega oglasa, čeprav kasneje ugotovimo, da jih sploh ne potrebujemo. Potem se čutimo prevarane, predvsem kadar za nakup porabimo veliko denarja in z izdelkom nismo zadovoljni. Zato je pomembno pred nakupom dobro premisliti.

V reviji in časopisu si oglej in preberi nekaj oglasov.

Pomisli:

- koliko ti o izdelku pove posamezen oglas,
- ali ste že kdaj zaradi oglasa kupili izdelek,
- ali vas je kdaj izdelek, ki ste ga kupili zaradi oglasa, razočaral; zakaj,
- naštej nekaj oglasov, ob katerih si izvedel tudi kaj zanimivega.

Mediji nam pričarajo svet v našo neposredno bližino. Omogočajo nam, da pozabimo na sedanost, da pozabimo, kdo smo.

Oseba z ekrana nas ne priganja k učenju in ne krega, ker morda pred ekranom jemo ali sedimo z umazanimi čevlji, ker nismo napisali domače naloge ali pospravili svoje sobe.

Se rad oblačiš po modi? Povej, kje dobiš ideje, kaj je moderno in kaj ne. Se morda zgleduješ po slavnih glasbenikih in glasbenicah?

Novinarji imajo veliko informacij. Odločajo, kaj bomo brali v časopisih in kako nam bodo informacijo predstavili: ali nas bodo samo informirali; ali nas bodo obveščali o dogodkih in ljudeh tako, da bodo spoštovali pravico do zasebnosti; ali pa jim bo šlo samo za čim večji zaslužek.

Nekateri strokovnjaki menijo, da mediji zelo vplivajo na ljudi. Če gledamo veliko filmov, prispevkov z nasilnimi vsebinami, to zagotovo ne vpliva dobro na nas.

V učbeniku pri slovenščini v 8. razredu si se naučil, kako brati in uporabljati TV-spored.

Oglej si najnovejši TV-spored in izberi tri primerne in tri neprimerne vsebine zate. Svojo izbiro utemelji.

Za novinarsko poročanje je pomembno, da je točno, resnično in da spoštuje pravico do zasebnosti.

Pripoveduj, katere oddaje rad gledaš. Katere oddaje so v pogovorih s sošolci zdaj najpopularnejše.

ZDAJ ZNAM

Živimo v okolju, polnem sporočil. Tudi če se nič ne pogovarjamo, dobivamo doma, v šoli, na ulici, v službi veliko informacij. Dobivamo jih po televiziji, radiu, časopisih, internetu ...

Dolga stoletja so ljudje le s pogovorom širili novice. Da bi si jih lažje zapomnili, so jih ljudje začeli zapisovati. Javno obveščanje pa se je začelo z Gutenbergovim tiskarskim strojem. Tisku je sledil izum radia, telefona, telegrafa, kinematografa, televizije, satelita ... Zdaj si brez teh izumov preprosto ne znamo predstavljati življenja.

Pomembne novice, razna aktualna sporočila ali informacije pridejo in morajo priti v javnost kar se da hitro in za to poskrbijo mediji. Mediji so sestavni del našega življenja. Vplivajo na naše življenje in ga usmerjajo. Omogočajo nam, da smo hitro in aktualno obveščeni s sliko, besedo in zvokom o vsem, kar se dogaja po svetu. Zato je pomembno, da znamo medije tudi uporabljati in pravilno vrednotiti njihova sporočila.

Elektronski množični mediji (televizija, računalniške igre, internet, video, radio) in tudi tiskani množični mediji (časopis, revije, knjige, plakati) vplivajo na naše razmišljanje in ravnanje.

*Ne posredujejo nam samo novic, raznih znanj in mnenj, poskrbijo tudi za **zabavo** in **razvedrilo**. Medijem pa so pomembni tudi **oglas**i, ki jim prinašajo velike dobičke.*

Mediji pa lahko tudi škodujejo in širijo napačno mnenje, ali pa s svojimi vsebinami spodbujajo k neprimernemu vedenju.

5. GENERACIJE IN KULTURE

151

Oglej si sošolce v svojem razredu. Vsi ste približno enako stari, zanimajo vas podobne stvari, podobno se obnašate in opravljate podobne naloge v družbi (na primer, vsi hodite v šolo). To je tvoja **generacija**. Ko govoriš o sebi in vrstnikih, običajno rečeš **MI**. To velja tudi za druge otroke, ki ne hodijo s tabo v isti razred, so pa približno enako stari.

Mlajša generacija

Srednja generacija

Starejša generacija

Po navadi generacije razdelimo na **mlajšo**, **srednjo** in **starejšo**. Mlajša generacija so otroci in mladostniki. Ti se še učijo. Srednja generacija so starši in njihovi vrstniki, ki hodijo v službe. Starejša generacija pa so upokojenci, kot npr. tvoji stari starši. Vsaka izmed generacij ima svoje **naloge**. Meje med njimi niso strogo določene. Večkrat med generacijami nastanejo spori.

V slovarju tujk poišči pojem »generacija« in v zvezek prepisi pomen. Poišči fotografije različnih generacij in jih nalepi v zvezek, zraven pa dopiši naloge, ki jih opravlja vsaka generacija. Naredi plakat »Življenje od rojstva do smrti« in opiši vloge posameznih generacij.

Generacije pa lahko poleg starosti določimo tudi glede na to, kdaj je živel in katere zgodovinske dogodke je doživela (zgodovinski vidik). Tako poznamo predvojno generacijo, generacijo po osamosvojitvi Slovenije, šolske generacije ...

Vsaka generacija je drugačna in zaradi različnih izkušenj različno razmišlja. Ljudje iste generacije so hodili v iste vrste šol, občudovali iste športnike, igralce in pevce, poslušali podobno glasbo in nosili iste vrste oblačila. Doživeli pa so tudi iste zgodovinske dogodke in družbene spremembe. Vse to jih je oblikovalo in je vplivalo na njihovo vedenje ter vrednote. Vendar pa nisi vedno pripadnik iste generacije. Z odraščanjem se tvoje naloge spremenijo in s tem tudi pravice ter dolžnosti.

Pri slovenskem jeziku si se v preteklih letih naučil opisati osebe, dogodke ... Vprašaj svoje starše, v kateri generaciji sta živela in kaj je njih zanimalo, ko so bili mladi. Ugotovi, kakšne razlike so med njima in tabo. Če imate kakšne fotografije, si jih skupaj ogledajte.

Razmisli, katere obrede si že doživel. Kaj se je spremenilo, ali kaj so po njih ljudje od tebe pričakovali?

Običajno prehode iz ene v drugo generacijo zaznamujejo različni **obredi** (rojstvo, krst, prvi šolski dan, birma, matura, voziški izpit, zaposlitev, poroka ...).

Na primer starost 18 let zaznamuje prehod v odraslo dobo. Takrat si moraš pridobiti državljanske dokumente (potni list, osebna izkaznica ...) in se ravnati po zakonih. Pridobiš si določene pravice, a tudi dolžnosti. (npr. lahko sam potuješ po tujini, če zagrešiš kaznivo dejanje, ti sodijo).

Poroka

Vozniški izpit

Oglej si levo sliko in ugotovi, za katero slovesnost gre. Pripoveduj, kaj drugi ljudje pričakujejo od oseb na sliki.

Osebni dokumenti

Ob polnoletnosti si pridobiš pravice in dolžnosti

Ugotovi, kateri obred ti omogoči vstop v določeno generacijo. Poveži pravilne odgovore in jih prepisi v zvezek.

zaposlitev
valeta
vozniški izpit
3. rojstni dan
prvi šolski dan
poroka
upokojitev
rojstvo drugega otroka

mlajša generacija

srednja generacija

starejša generacija

S prehodom v srednjo generacijo človek odraste. Takrat pridobi samostojnost in svobodo odločanja, vendar pa mora postati tudi **odgovoren**. Zaposli se, poišče svoje stanovanje in partnerja in si osnuje svojo družino.

Spomni se poglavja o družini, ko smo govorili o razširjeni družini. V taki družini živijo skupaj vse tri generacije – mlajša, srednja in starejša. Kot veš, ima vsaka generacija svoje vrednote in prepričanja, pa tudi težave, tako da med njimi prihaja tudi do sporov ali **konfliktov**. To je normalno. Pomembno pa je, da konflikte rešujemo **nenasilno**.

Oglejte si film Poletje v školjki 1.

Določite odlomek, kjer se pojavi konflikt med generacijami. Razmislite, zakaj. Kako ga rešijo?

Kako ti rešuješ konflikte z drugimi generacijami? Pripoveduj o tem.

Vsaka generacija **bogati** drugo generacijo s svojimi izkušnjami. Zato je pomembno, da so med seboj **povezane**. S tem si krepimo in razvijamo tudi zaupanje in sočutje do soljudi. Povezujemo se lahko v krogu svoje družine ali pa s sosedi, znanci, vaščani ... Skupaj lahko preživljamo prosti čas, prosimo za pomoč in nasvete starejše ali pa sami nudimo starejšim ali mlajšim pomoč.

Povezovanje med generacijami je zelo pomembno

ZDAJ ZNAM

Generacije razdelimo na **mlajšo, srednjo** in **starejšo**. Mlajša generacija so otroci in mladostniki. Srednja generacija so starši in njihovi vrstniki, ki hodijo v službe. Starejša generacija pa so upokojenci, kot npr. tvoji stari starši. Vsaka izmed generacij ima svoje **naloge**. Meje med njimi niso strogo določene. Večkrat med generacijami nastanejo spori. To je normalno. Pomembno pa je, da spore rešujemo **nenasilno**.

Vsaka generacija je drugačna in ima zaradi različnih izkušenj različno miselnost.

Običajno prehode iz ene v drugo generacijo zaznamujejo različni **obredi** (rojstvo, krst, prvi šolski dan, birma, matura, voziški izpit, zaposlitev, poroka ...). S preходом v srednjo generacijo, z odraslostjo, pridobimo samostojnost in svobodo odločanja, vendar pa moramo postati tudi **odgovorni**.

Vsaka generacija **bogati** drugo generacijo s svojimi izkušnjami. Zato je pomembno, da so med seboj **povezane**. S tem si krepimo in razvijamo tudi zaupanje in sočutje do soljudi.

6. POKLIC IN DELO

155

Potrebuješ tri listke. Na vsak listek zapiši en poklic. Vse listke poberite oziroma zberite v košaro. Nato vsak izmed vas potegne tri listke iz košare. Za vsak poklic nato napiši, kaj ti je pri tem poklicu všeč in kaj ne, zakaj bi ga opravljal in zakaj ne.

Najbrž je vsak izmed vas izbral drug poklic. Vendar pa imajo vsi poklici, naj bodo še tako različni, nekaj skupnega. Za **poklic** so se vsi morali posebej **izobraziti** in **izučiti**. Določen poklic lahko torej opravljajo ljudje, ki so za to **usposobljeni**. Pravica do dela je temeljna človekova pravica.

Pravila izobraževanja (trajanje, vsebine, veščine ...) po navadi predpiše država. Podobno je predpisana tudi izobrazba za delovna mesta.

Vsak poklic zahteva določena znanja, spretnosti in ravnanja. Tako vsak ne more biti glasbenik ali slikar. Poklici, kot na primer vojak, gasilec, policist, pilot ... zahtevajo veliko znanja o tem, kako med opravljanjem poklica poskrbeti za lastno varnost.

Včasih so poklice delili na tipično **ženske** (npr. prodajalka, učiteljica, snažilka ...) in tipično **moške** (npr. avtomehanik, šofer, politik ...). Danes pa vemo, da so moški in ženske enakopravni ter opravljajo poklice, ki so jih sposobni opravljati.

Šofer avtobusa

Čistilec

Poklici se lahko ločijo glede na dolžino šolanja. Zdravnik ali veterinar lahko postane nekdo, ki je po srednji šoli opravil še šest let fakultete in dve leti specializacije. Za frizerja in avtomehanika zadošča že uspešno opravljena triletna srednja šola in praksa.

Pozanimaj se, za katere poklice se je možno izobraziti v tvojem kraju ali v njegovi bližini.

Kateri poklic zanima tebe? Katero delo bi najraje opravljal/a? Kam boš moral/a v šolo? Koliko časa boš še moral/a hoditi v šolo, da boš dosegel/la zaželeni poklic?

Frizer

Veterinar

Nekatere poklice poznamo že zelo dolgo. Zanje pravimo, da so **tradicionalni** (kmet, kamnosek, državni uradnik ...). **Moderni poklici** pa so tisti, ki jih še pred nekaj desetletji ni bilo (računalniški programer, inštruktor v fitnesu ...).

Kmet

Inštruktor v fitnesu

Delavci se lahko vključijo tudi v **sindikate**, ki se v njihovem imenu z delodajalci pogajajo o plačah, zdravstvenem in pokojninskem zavarovanju, o reševanju nesporazumov, podpori za brezposelne. Želje delavcev in delodajalcev se pogosto razlikujejo.

S sošolcem zaigrajta naslednji prizor. Postavi se v vlogo predstavnika sindikata, ki se pride k direktorju dogovarjati za višje plače zaposlenih. Nato vlogi zamenjata.

Opiši, kako si se počutil kot predstavnik sindikata? Kako pa kot direktor?

Največji nesporazumi med delavci in delodajalci nastanejo zaradi plač ali delovnih razmer. Če se zaposleni nikakor ne morejo dogovoriti z delodajalcem, imajo pravico, da **stavkajo**.

Naštej še nekaj poklicev, ki opravljajo storitve. Narediš lahko preglednico, tako da na eni strani vpišeš poklic, na drugi strani pa storitve, ki jih ta oseba opravlja.

S plačilom za opravljanje poklica služimo denar ali dobrine za preživljanje (hrana, oblačila, zdravila ...). Med dobrine ne štejemo le izdelkov. Ko zdravnik pregleda bolnika in mu svetuje zdravljenje, je to za bolnika dobrina. Prav tako, če nam mehanik popravi avto, je njegovo delo dobrina za lastnika avta. Zdravnikovo in mehanikovo delo sta posebni vrsti dobrin – pravimo jima **storitev**. Danes se mnogo ljudi preživlja tako, da za druge ljudi opravljajo storitve.

Zdravnik pregleduje bolnika, avtomehanik popravlja avto

Nihče sam ne izdelava vseh izdelkov, ki jih potrebuje za življenje, niti ne opravi vseh potrebnih storitev. Dobrine med seboj **izmenjujemo**. Če izdelke in storitve prodajamo, postanejo za kupce **blago**, ki ga lahko kupijo z **denarjem**. Ko prodajalci s prodajo svojega blaga dobijo denar, kupijo dobrine, ki jih potrebujejo za svoje življenje, a jih sami ne izdelujejo ali pridelujejo.

Cvetličarka v službi prodaja rože, pozneje nakupuje hrano

Ni nujno, da ob menjavi – prodaji ali nakupu – uporabljamo pravi papirnat denar in kovance. Vse pogosteje uporabljamo druga **plačilna sredstva**, kot sta ček ali kreditna kartica. Ljudje imajo denar v bankah na svojih **bančnih računih**. Ko kupijo kak izdelek, izročijo prodajalcu ček ali plačilno kartico. Tako naročijo banki, naj z njihovega računa prenese na račun prodajalca znesek na računu.

PLAČILNO SREDSTVO – denar ali dokument (ček ali kreditna kartica), s katero je mogoče v trgovini plačati ali v banki in na bankomatu dvigniti denar.

Pogosto ni dovolj zaposlitev za vse, ki bi se želeli zaposliti. Mnogi mladi po končanem šolanju zato težko najdejo zaposlitev. Še bolj velja to za mlade, ki ne končajo nobene šole.

V dnevnem časopisu ali na internetu poišči nekaj oglasov za prosta delovna mesta. Ugotovi, kakšna znanja in izobrazbo zahtevajo.

Včasih pa se zgodi, da tudi nekateri zaposleni izgubijo zaposlitev in postanejo **brezposelni**, ker njihovo podjetje pri prodaji izdelkov ali storitev ni bilo uspešno. V dobi računalnikov pa veliko delavcev izgubi službo, ker njihovo delo prevzamejo stroji. Ljudje izgubljajo zaposlitev tudi zato, ker celotne panoge postanejo zastarele, propadajo in ustvarjajo izgubo (na primer rudarstvo, železarstvo, tekstilna industrija ...).

PANOGA – dejavnost, ki ima nekatere skupne lastnosti (obdeluje enake surovine, izdeluje podobne izdelke).

V Sloveniji je včasih delovalo kar nekaj premogovnikov. Sedaj je večina že zaprtih. S pomočjo interneta ugotovi, kateri premogovniki so še odprti.

Vsi brezposelni so v težkem položaju, saj mnogim primanjkuje denarja, da bi preživljali sebe in svoje družine. Brezposelnim pomaga vlada naše države. Pomaga tudi podjetjem, ki so pripravljeni zaposliti nove delavce.

Brezposelnim dajejo veliko pomoč tudi **Zavodi za zaposlovanje**:

- obveščajo jih o prostih delovnih mestih,
- učijo jih, kako iskati zaposlitev,
- dajejo jim denarno pomoč za preživljanje,
- omogočajo jim brezplačno izobraževanje za nov poklic,
- dajejo denar delodajalcem, da bi jih zaposlili ...

Obišči spletno stran Zavoda za zaposlovanje. Napiši, kaj vse najdeš na tej spletni strani.

ZDAJ ZNAM

Vsak ima pravico do dela. Za **poklic**, ki ga želi opravljati, se mora **izobraziti** ali **izučiti**. Pravila izobraževanja (trajanje, vsebine, veščine ...) po navadi predpiše država. Podobno je tudi izobrazba predpisana za nekatera delovna mesta. Vsak poklic zahteva določena znanja, spretnosti in ravnanja.

Včasih so poklice delili na tipično **ženske** (npr. prodajalka, učiteljica, snažilka ...) in tipično **moške** (npr. avtomehanik, šofer, politik ...). Danes pa vemo, da so moški in ženske enakopravni ter opravljajo poklice, ki so jih sposobni opravljati. Izobraževanje za posamezne poklice poteka različno dolgo.

Poznamo **tradicionalne poklice** (kmet, kamnosek, državni uradnik ...) in **moderne poklice** (računalniški programer, inštruktor v fitnesu ...).

Delavci se lahko vključijo tudi v **sindikate**, ki se v njihovem imenu z delodajalci pogajajo o plačah, zdravstvenem in pokojninskem zavarovanju, o reševanju nesporazumov, podpori za brezposelne. Želje delavcev in delodajalcev se pogosto razlikujejo.

Če se zaposleni nikakor ne morejo dogovoriti z delodajalcem, imajo pravico, da **stavkajo**.

S plačilom za opravljanje poklica služimo denar ali dobrine za preživljanje. Med dobrine ne štejemo le **izdelkov** (hrana, oblačila, zdravila ...), ampak tudi **storitve** (obisk frizerja, popravilo avta ...).

Nihče sam ne izdelava vseh izdelkov, ki jih potrebuje za življenje, niti ne opravi vseh potrebnih storitev. Dobrine med seboj **izmenjujemo**. Če izdelke in storitve prodajamo, postanejo za kupce **blago**, ki ga lahko kupijo z **denarjem** ali **drugimi plačilnimi sredstvi**.

Včasih pa se zgodi, da tudi nekateri zaposleni izgubijo zaposlitev in postanejo **brezposelni**, ker njihovo podjetje pri prodaji izdelkov ali storitev ni bilo uspešno.

Vsi brezposelni so v težkem položaju, saj mnogim primanjkuje sredstev, da bi preživljali sebe in svoje družine. Brezposelnim pomaga vlada naše države (Zavodi za zaposlovanje ...). Pomaga tudi podjetjem, ki so pripravljena zaposliti nove delavce.

7. DRUŽBA PRIHODNOSTI

161

Na televiziji, internetu ali časopisu si oglej ali preberi prispevek ali članek o okolju. Pripoveduj, o čem govori prispevek. Kaj nam sporoča?

Človeštvo je že dolgo časa prebivalec našega planeta. Večino svoje zgodovine svojega okolja ni preveč spreminjalo. Pred davnimi časi ljudi še ni bilo veliko, niti niso bili dovolj razviti, da bi ga lahko spremenili. Nabirali in lovili so hrano ter postavljali in gradili svoja bivališča iz naravnih materialov. Kasneje so se začeli ukvarjati s poljedelstvom in živinorejo, zato so morali požigati in sekati gozdove.

Včasih je človek bolj živel v sožitju z naravo

Odpadki grozijo, da bodo zasuli planet

Največje spremembe v okolju so se pojavile z nastankom **industrije**. Človek je zadnjih dvesto let bolj spremenil in uničil svoje okolje, kakor v vsej človeški zgodovini doslej. Ljudje so se zelo namnožili in so potrebovali vedno več hrane, bivališč in predmetov za osebno rabo. Hkrati pa so nastajali tudi ogromni kupi odpadkov, ki vedno bolj obremenjujejo planet.

Živimo v obdobju, ko se dogajajo mnoge spremembe na različnih področjih:

- tehnološkem,
- ekonomskem,
- družbenem;

TEHNOLOŠKO PODROČJE – področje tehnike in tehnologije.

EKONOMSKO PODROČJE – področje gospodarstva.

DRUŽBENO PODROČJE – področje ljudi in odnosov med njimi.

Te spremembe imajo pozitivne in negativne posledice za življenje. Tudi vsak izmed nas prispeva k spreminjanju svojega okolja in je hkrati tudi zanj odgovoren.

Z miselnim vzorcem predstavi nekaj primerov pozitivnih in negativnih sprememb na tehnološkem, ekonomskem in družbenem področju.

Včasih je bilo pranje perila naporno opravilo

Danes je preprosto opravilo

Vprašaj stare starše, kako so oni živeli, ko so bili mladi ali otroci. Na kakšen način se jim je življenje spremenilo? Lahko jih posnameš in predvajaš posnetek v razredu. Pogovorite se o njem. Če imaš fotografije, jih prinesi v šolo in naredite skupno razredno razstavo »Življenje nekoč in danes«.

Škofja Loka v Valvasorjevih časih (leta 1689)

Škofja Loka danes

Oglej si fotografiji Škofje Loke na prejšnji strani in ju primerjaj. Naštej razlike, ki jih opaziš.

Poišči še fotografijo svojega kraja nekoč in jo primerjaj z današnjim videzom.

Največji problemi sodobnega časa so povezani s pomanjkanjem virov energije in odpadki. Zelo se je povečala proizvodnja avtomobilov, raznih gospodinjskih in ostalih izdelkov. Za njihovo izdelavo pa potrebujemo energijo in surovine. Na žalost industrija za seboj pušča ogromno embalaže, ki se kopiči in onesnažuje ozračje, vodo in tla.

Posledica tega so:

- kisli dež,
- topla greda,
- pomanjkanje pitne vode,
- nerodovitna zemlja,
- izginjajoče živali in rastline,
- topljenje ledenikov,
- širjenje bolezni,
- viharji in poplave,
- suše in požari,
- zgodnejša pomlad,
- dvig morske gladine ...

Vse to ogroža in ruši naravno ravnovesje in vsa živa bitja.

Posledice tornada v ZDA

ALI VEŠ, da ...

vsak dan grozi izumrtje 150 rastlinam in živalim?

Ledenik Upsala v Argentini leta 1928 in leta 2004

S pomočjo interneta poišči nekaj živali, ki so izumrle zaradi posledic onesnaževanja okolja.

Pri naravoslovju se učite tudi o skrbi za zdravje – zdravo okolje. Obnovi svoje znanje.

Poleg uničevanja okolja pa se uničujemo tudi sami – z medsebojnimi spopadi, drogami, alkoholizmom, uživanjem nezdrave hrane ... Ljudje so zmeraj bolj odtujeni drug od drugega in osamljeni. Želijo imeti zmeraj več materialnih stvari, kar pa vodi v pretirano nakupovanje in lahko tudi v zadolženost.

Prenajedanje vodi v debelost in bolezni

Drogiranje

Velik problem je tudi prenaseljenost. Na zemlji živi že sedem milijard ljudi in ta številka strmo narašča iz leto v leto. Vse to povečuje problem odpadkov in porabo naravnih virov.

Žal je bogastvo med ljudmi neenakomerno porazdeljeno. Tako nekje ljudje stradajo, drugje pa hrano mečejo stran.

Že dolgo časa so v svetu prisotni ljudje in gibanja, ki človeštvu kažejo in ga opozarjajo na posledice njegovega neodgovornega ravnanja z naravo (Greenpeace ...).

Veliko ljudi že uporablja naravi bolj prijazne energetske vire, prideluje hrano na naraven način, zmanjšuje onesnaževanje vode, zemlje in zraka.

Preberi članek na naslednji strani in ga komentiraj. Na internetu poišči nadaljevanje zgodbe.

Povej, kako je urejeno zbiranje odpadkov v tvojem kraju.
Kaj lahko storiš sam?

Neapelj - mesto smeti

(Neapelj, 22. 05. 2007, 17,45 | Reuters / D.L.)

Prebivalcem Neaplja grozijo epidemije. Na ulicah so tone smeti, odlagališča so polna, mafija pa ovira iskanje rešitve.

Neapelj z okolico se dobesedno utaplja v smeteh. Smetnjaki so polni, na tone vreč z različnimi odpadki leži po ulicah, smetarji pa jih ne odstranjujejo, saj so stara odlagališča polna, novih pa ni. „To je sramota za mesto. Smradu se ne da več prenašati. Če bo šlo tako naprej, bomo vsi umrli,“ se je jezila prebivalka mesta Capua v bližini Neaplja.

Na neapeljskih ulicah je bilo odvrženih kar 3000 ton odpadkov, preden so se odgovorne službe zganile in vsaj majhen del smeti odpeljale na smetišče. A najhuje šele prihaja – zadnje odlagališče je že do vrha polno, v nekaj dneh ga bodo zaprli, lokacije za novo še nimajo.

Kriza, ki se vleče že kar nekaj časa, je zdaj dosegla vrhunec. Rešitve ni videti. Slabo vodenje mesta, pod mizo sklenjene politične kupčije in vmešavanje lokalne mafije camorra so vzrok, da je stanje takšno, kakšno je.

Okoljevarstveniki trdijo, da mafija služi z nelegalnimi zažigalnicami nevarnih odpadkov, letno naj bi se jim na račune nateklo kar 22 milijard evrov. Gradnjo novih, legalnih odlagališč, zavirajo.

Domačini se bojijo izbruha epidemij, zato zažigajo kupe smeti. Na opozorila, da ob tem nastajajo strupeni plini, se ne zmenijo. „Zadnjič sem videla deklico, ki je šla tu mimo. Zaradi neznosnega smradu je začela bruhati,“ je stanje, ki že meji na katastrofo, opisovala neka prebivalka Neaplja.

Rešitev iščejo že vse od leta 1994, ko je vlada zaradi kopičenja odpadkov na več območjih juga države razglasila izredne razmere.

(vir: <http://24ur.com/novice/svet/neapelj-mesto-smeti.html>)

ALI VEŠ, da ...

je **Greenpeace** mednarodna okoljevarstvena organizacija? Cilji organizacije so predvsem preprečevanje uporabe jedrskega orožja in kitolova. Organizacija ima svoje pisarne v 40 državah po celem svetu, tudi v Sloveniji.

Greenpeace je zaradi svojega delovanja pogosto nezaželen

Da lahko človeštvo napreduje in se karkoli spremeni v naši družbi, so potrebni pogovori in dogovori. Pogovor je ena najmočnejših in najbolj prepričljivih oblik sporazumevanja. Nekateri povedo svoje mnenje na način, ki ne dopušča ugovarjanja, drugi svojemu sogovorniku ne pustijo do besede, nekateri pa se pogovoru najraje izognejo in v sebi zadržijo svoje misli in čustva.

Ljudje pa se sporazumevamo kdaj tudi brez besed, saj je lahko naše obnašanje večkrat bolj zgovorno od besed.

Se ti je že kdaj zgodilo, da si želel nekaj povedati, pa ti sogovornik ni pustil do besede? Si mogoče tudi sam tak, da preveč govoriš in drugim ne pustiš do besede? Predlagaj, kako bi lahko razrešila vajn problem.

Pomembno je, da smo razumljivi pri posredovanju informacij in mnenja in da preverimo, ali nas je sogovornik razumel. Za pogovor moramo izbrati pravi trenutek in prave besede.

Zagotovo se ne pogovarjamo enako s prijatelji, starši ali pa z učitelji.

Kako poteka pogovor, je odvisno tudi od tega, koliko sogovorniku zaupamo.

Igro »tihi telefon« zagotovo poznaš. Preizkusite jo v razredu. Če zadnji sošolec na glas pove drugačno besedo, kot jo je povedal prvi, skušajte odkriti, kje je prišlo do napake.

Zelo zapleten je lahko pogovor in obnašanje že med pripadniki iste kulture. Med pripadniki različnih kultur pa je lahko pogovor še bolj zapleten.

Preberi spodnje zanimivosti in jih primerjaj s slovenskimi navadami. Navedi primere, kaj je v Sloveniji znak neprimerne vedenja.

ALI VEŠ, da ...

če si v Uzbekistanu v javnosti kdo obriše nos, je to skrajno nekulturno in vredno zgražanja ljudi;
 je v muslimanskem delu Indije vredno zgražanja, če bomo prijeli hrano z levo roko. Leva roka je namreč tista, s katero si na stranišču brišemo zadnjico, medtem ko je desna tista, s katero se hranimo;
 je v Burmi in na Kitajskem povsem sprejemljivo, če za mizo, potem ko se naješ, rigneš. Tako poveš, da je bila hrana dobra;
 medtem ko v naši kulturi med pogovorom navadno gledamo sogovorniku v oči, je v Egiptu to dovoljeno le moškim;
 je dvignjen kazalec npr. v Angliji znak neprimerne vedenja, v srednji Evropi pomeni »imam idejo«, pri Romih pa je znak prisege.

S pogovorom je mogoče marsikaj rešiti

Velikokrat pa pride v naših pogovorih tudi do nesporazumov – konfliktov. Do tega prihaja zaradi različnih interesov, želja ali zaradi nedogovorjenih pravil.

Če jih znamo razrešiti, se lahko iz tega marsikaj naučimo. Silijo nas, da neustrezne stvari spremenimo in da se tako razvijamo. Zaradi njih lahko nastajajo nove ideje in dogovori.

Tako se ljudje podobnih razmišljanj in idej združujejo v različne skupine, ki lahko naredijo veliko dobrega zase in za družbo (na primer: Društvo proti mučenju živali, Zveza potrošnikov, Društvo bolnikov z rakom, Lokalna akcijska skupina za preprečevanje zasvojenosti – LAS ...).

Klovni, preoblečeni v zdravnike, hodijo po otroških oddelkih in pomagajo bolnikom

Za nemoteno igro so potrebna že vnaprej dogovorjena pravila igre

Razmislite, kako bi lahko izboljšali delo na šoli in v okolici šole.

Da v življenju ne bi prihajalo do konfliktov, so postavljena določena **pravila** (npr. nogometna pravila, pravila v prometu, hišni red ...). Določena pravila veljajo tudi v šoli. Z njimi naj bi se strinjali vsi in jih tudi upoštevali, da bi delo na šoli potekalo čim bolj nemoteno.

Razmislite, katera pravila veljajo v vašem razredu. Pogovorite se, če bi jih lahko izboljšali. Pravila naj bodo taka, da se z njimi vsi strinjajo. Dogovorjena pravila napišite na plakat in jih obesite na vidno mesto. Pogovorite se tudi, kaj storiti v primeru kršenja teh pravil.

ZDAJ ZNAM

Največje spremembe v okolju so se pojavile z nastankom **industrije**. Človek je zadnjih dvesto let bolj spremenil in uničil svoje okolje kot v vsej človeški zgodovini doslej. Ljudje so se zelo namnožili in so potrebovali **vedno več hrane, bivališč in predmetov za osebno rabo**. Hkrati so nastali tudi ogromni **kupi odpadkov**, ki vedno bolj obremenjujejo naš planet.

Živimo v obdobju mnogih sprememb na različnih področjih: tehnološkem, ekonomskem in družbenem.

Te spremembe imajo **pozitivne in negativne posledice** za življenje. Tudi vsak izmed nas prispeva k spreminjanju svojega okolja in je hkrati tudi zanj odgovoren.

Največji problemi sodobnega časa so povezani s **pomanjkanjem virov energije** in odpadki. Posledica onesnaževanja našega planeta tega so: kisli dež, topla greda, pomanjkanje pitne vode, nerodovitna zemlja, izginjajoče živali in rastline, topljenje ledenikov, širjenje bolezni ...

Vse to ogroža in **ruši naravno ravnovesje** in vsa živa bitja.

Poleg uničevanja okolja pa se uničujemo tudi sami – z medsebojnimi spopadi, drogami, alkoholizmom, uživanjem nezdrave hrane ... Velik problem je tudi **prenaseljenost** ljudi.

V svetu so prisotni ljudje in gibanja, ki človeštvu kažejo in ga opozarjajo na posledice neodgovornega ravnanja s naravo (Greenpeace ...). Veliko ljudi že uporablja naravi **bolj prijazne energetske vire**, prideluje hrano na naraven način, zmanjšujejo onesnaževanje vode, zemlje in zraka.

Da lahko človeštvo napreduje in se karkoli spremeni v naši družbi, so potrebni **pogovori in dogovori**. Pogovor je ena najmočnejših in najbolj prepričljivih oblik sporazumevanja.

Pomembno je, da smo v **posredovanju informacij in mnenj razumljivi** in da preverimo, če nas je sogovornik razumel. Za pogovor moramo izbrati pravi trenutek in prave besede.

Velikokrat pa pride v naših pogovorih tudi do **nesporazumov**. Do tega prihaja zaradi različnih interesov, želja ali zaradi nedogovorjenih pravil. Da pa v življenju ne bi prihajalo do nesporazumov, so postavljena določena **pravila** (npr. nogometna pravila, pravila v prometu, hišni red ...).

Poleg obveznih vsebin se lahko glede na to, kaj vas zanima, odločate tudi med naslednjimi izbirnimi vsebinami:

- Odnosi med spoloma
- Oblike odvisnosti, zasvojenosti
- Izobraževanje/zaposlitev
- Medosebni odnosi v šoli
- Nasilje (med vrstniki)
- Prosti čas
- Oblike družabnosti (bonton)
- Marginalne (obstranske) skupine
- Odnos do težko bolnih in oviranih v razvoju (duševno in telesno zdravje)
- Vere in verovanja, krščanstvo
- Slovenija v združeni Evropi

V pomoč pri obravnavi navedenih vsebin so vam lahko prikazi na naslednjih straneh, ki jih prerišete v zvezek ali na plakat in jih ustrezno dopolnite (besedilo, slike). Pri dopolnjevanju si lahko pomagata z različnimi viri (knjižnica, internet, obiski raznih ustanov). Plakate predstavite na šolskem hodniku.

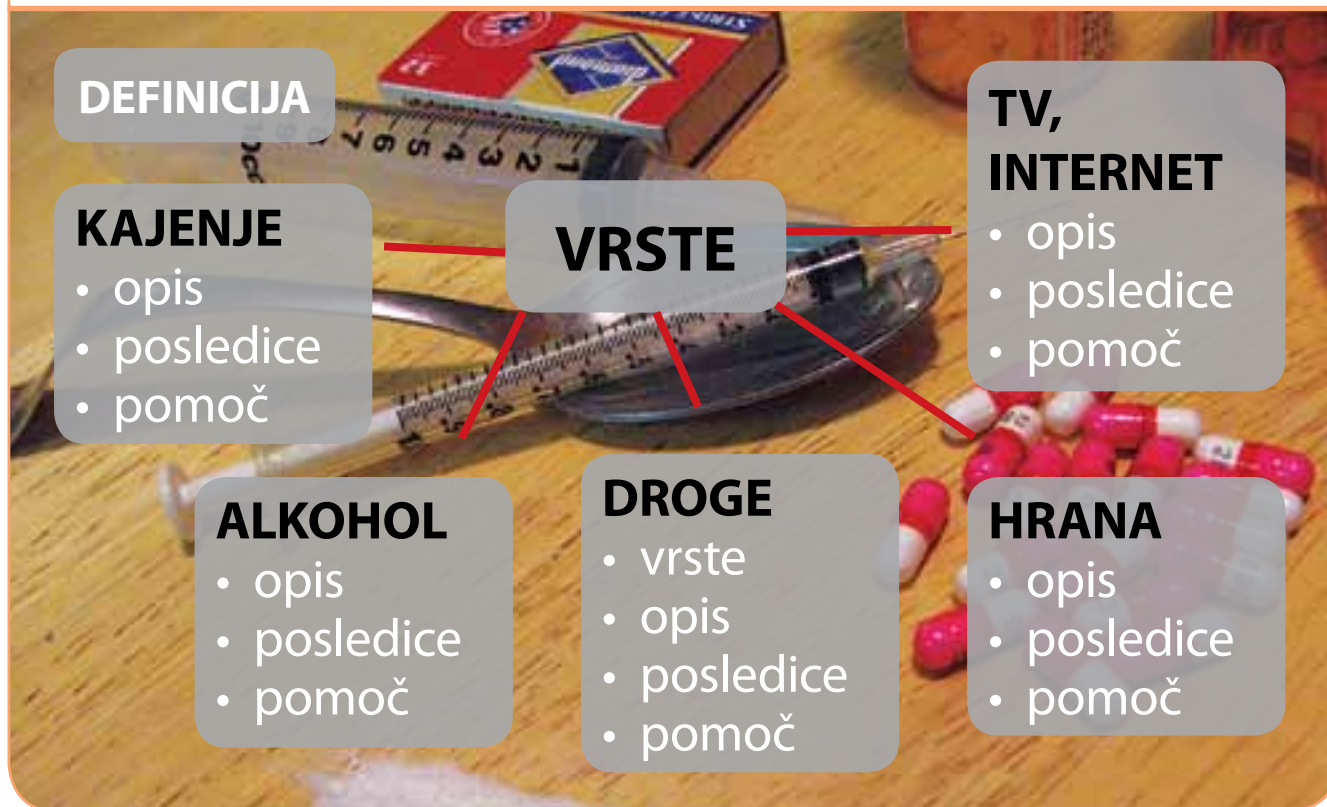
Lahko pa v razredu glasujete za teme, ki so vam najbolj zanimive, in posamezne vsebine izvedete kot naravoslovni dan ali projekt in temu namenite več časa.

ODNOSI MED SPOLOMA

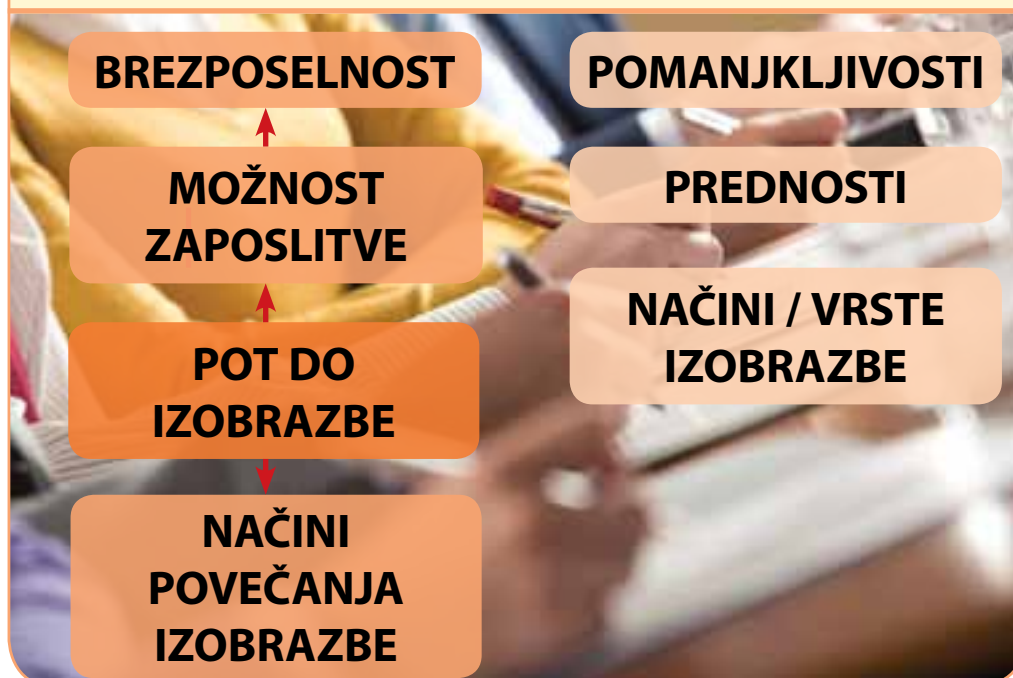

DISKRIMINACIJA –
zapostavljanje.

OBLIKE ODVISNOSTI, ZASVOJENOSTI

IZOBRAŽEVANJE, ZAPOSLOITEV

MEDSEBOJNI ODNOSI V ŠOLI

NASILJE MED VRSTNIKI

PROSTI ČAS

NEORGANIZIRAN

ORGANIZIRAN

+ PREDNOSTI

+ PREDNOSTI

- SLABOSTI

- SLABOSTI

DEJAVNOSTI

KAJ JE TO?

BONTON – OBLIKE DRUŽABNOSTI

OBNAŠANJE ZA
VOLANOM

PODROČJA

OBNAŠANJE V
JAVNOSTI

PRI JEDI

OBNAŠANJE V
NARAVI

PRI POGOVORU

POSLOVNI BONTON

OBNAŠANJE NA
SPLETU

BESEDE BONTONA

MARGINALNE (OBSTRANSKE SKUPINE)

ODNOSI DO TEŽKO BOLNIH IN OVIRANIH V RAZVOJU

VERE, VEROVANJA, KRŠČANSTVO

RELIGIJA – vera, verovanje

USTAVA – temeljni zakon države

SLOVENIJA V ZDRUŽENI EVROPI

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

Družboslovje 9

